

ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

THE STUDY OF THE ROLE FOUN IN THE MEDUIM OF MURAL
PAINTING IN DISSEMINATING BUDDHISM : A CASE STUDY OF

THE BUDDHIST CHAPEL ATWAT PHRA CHETUPHON

VIMONMANGKHALARAM

พระพงศศักดิ์ อภิขุชโว (รุ่งสง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาธรรมนิเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN 974-364-482-2

ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา
: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระพงศักดิ์ อภิษฐ์โว (รุ่งสง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Study of the Role found in the medium of Mural Painting in
disseminating Buddhism : A Case study of the Buddhist Chapel
at Wat Phra Chetuphon Vimonmangkharam**

Phra Pongsak Apijjavo (Rungsong)

Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The degree of
Master of Art
(Dhamma Communication)

Graduate School
Mahachulalongkronrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมใน
พระพุทธรูปศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมล
มังคลาราม

ผู้วิจัย : พระพวงศักดิ์ อภิษฐโว (รุ่งสง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาต่วน สิริธมฺโม ป.ธ. ๕ M.A., Ph.D (Philosophy)

: รศ. กิตติมา สุรสนธิ ศศบ, นศม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาในแง่ของบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธรูปศาสนา โดยที่เลือกศึกษาในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นที่นิยมยกย่องว่า เป็นภาพที่มีความงดงามและสามารถถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมของไทยได้อย่างสมบูรณ์แบบเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเผยแผ่พุทธศาสนาที่ผู้วิจัยได้สนใจต้องการที่จะศึกษาถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ถูกนำมาถ่ายทอดผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังและต้องการทราบถึงบทบาทของภาพจิตรกรรมฝาผนังในฐานะที่เป็นสื่อว่า มีบทบาทต่อการเล่าเรื่องราวในการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรู้สึกที่มีต่อพุทธศาสนาและการกระทำที่ดีของบุคคลได้อย่างไร

โดยการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาจากเอกสารและจากความคิดเห็นของผู้ที่เข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถดังกล่าว ซึ่งจากการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลพบผลที่สำคัญ คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในฐานะสื่อมีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาให้แก่ผู้ชมได้ และสามารถทำให้ผู้ชมรู้สึกซาบซึ้งกับภาพและเรื่องราวทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี แต่ในการนำไปปฏิบัติพบว่าอาจจะยังมีผลอยู่ค่อนข้างน้อย เป็นเพียงสื่อที่อาจมีบทบาทในการกระตุ้นหรือเสริมเท่านั้น เมื่อศึกษาถึงเนื้อหาธรรมที่ปรากฏอยู่บนฝาผนังพบว่า การนำเสนอเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปศาสนาโดยการเล่าเรื่องของพระสาวก ทั้ง ๔๑ องค์ พร้อมทั้งยังมีเรื่องมโหสถชาดก โดยภาพเหล่านี้ได้สื่อหลักธรรมให้เข้าใจด้วยการเล่าเรื่องของพระสาวก ผู้ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเลิศในด้านต่าง ๆ เช่น ภาพห้องที่ ๒๐ เป็นการเล่าเรื่องของพระอรุณเวลกัสสปะ ภาพนี้ได้สื่อเรื่องพรหมวิหารธรรม อันเป็นธรรมสำหรับผู้บริหารใช้ในการปกครองดูแลบริวารให้มีความสุข ซึ่งประกอบด้วย ความมีเมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา และ

ภาพเหนือบานประตูและหน้าต่าง เป็นการเขียนเล่าเรื่องมหัศจรรย์ เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาคำต่างๆ กล่าวคือ ปัญญาในทัศนะของชาดกเรื่องนี้หมายถึงผู้ที่สามารถมองเห็นทั้งสิ่งที่เห็นได้ง่ายๆ และสิ่งที่ซ่อนอยู่ลึกซึ้งกว่านั้น ถึงสิ่งที่เป็นเหตุและผลที่จะตามมา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ดังนี้ เป็นต้น

สำหรับผลการศึกษาวิจัยในความคิดเห็นของผู้เข้าชมครั้งนี้ พบว่า นักเรียนและนักศึกษาที่เข้ามาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง โดยส่วนมากมีช่วงอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาและปริญญาตรี ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความสนใจภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และยังให้ความสำคัญมากในการเผยแพร่พุทธธรรมของภาพจิตรกรรม ฝาผนัง ก่อนหน้านี้เคยเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๓ ครั้งและเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นครั้งแรกเป็นส่วนใหญ่

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ๑๖ ข้อนั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยที่เพศชายและเพศหญิง อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี และ ๒๑ – ๒๕ ปี การศึกษามัธยมศึกษาและปริญญาตรี มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน สำหรับผู้ที่มีความรู้ในระดับน้อย ปานกลาง ก่อนข้างมาก และมาก ความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน

Thesis Title : The Study of the Role found in the medium of Mural Painting in disseminating Buddhism :
A Case study of the Buddhist Chapel at Wat Phra Chetuphon Vimomangkhalaram

Research : Phra Pongsak Apijjavo (Rungsong)

Degree : Master of Art (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

:	Phramaha Tuan Siridhammo	Pali 5., M.A., Ph.D.
:	Assoc. Prof. Kitima Surasondhi	B.A., M.A.

Date of Graduation : May 31, 2006

ABSTRACT

This Thesis aims at studying the role found in the Buddhism. The study will cover the Buddhist Chapel at Phra Chetuphon Vimomangkhalaram Chapel, which is well-known for the beauty of the art that is able to express the Thai art and culture completely. The study will focus on how the painting can propagate the Buddha's Dharma, and also on the impact of wall painting as one of the propagating channels. It is to find out about the mural painting as a role of story telling, and the impact of encouraging Buddhists to practice Buddhism.

This study will be based on the documents and the spectators' opinion on the wall painting. From the findings, it is concluded that the wall painting can express the Dharma both dramatically and emotionally, but the impact on encouraging the practice of Buddhism is not strong. It can only be one of the ways to support the interest in Buddhism. The wall paintings are drawn to express the chronicle of the 41 leading disciples and the Mahosod Jataka. The painting is telling about the time when The Buddha was praising each of His disciples for their superb talents. For example in room No.20, the painting is about the Uruvelakassapa Arahant praised as the best disciple in governing his followers by using the 4 Brahmaviharadammas, which are being Mettā, Karuṇā, Mudhita, and Upekkhā As for the painting above the doors and windows tells about the Mahosod Jataka. Propagating about the using of Panya in solving problems by understanding the cause and effect in both short terms and long terms.

For the result of the opinion from visitors it is found that school children and students who have visited the mural painting in the Buddhist Chapel at Phra Chetuphon Vimongkhalaram Chapel, are mostly women, most of whom aged lower than 20 years with the degree of education of high school and bachelor' degree. In the degree of Buddhist knowledge an attention to the mural painting is at the medium, but they have also given much vitality to Buddhamma dissemination in mural painting. They have visited Thai ancient mural painting for 3 times. Mostly, they have visited the mural painting at Phra Chetuphon Vimongkhalaram Chapel for the first time.

In addition, the opinion about the role in mural painting media in Buddhamma dissemination from the research it is found that the sample group have the opinion in the Buddhamma dissemination in mural painting at the high level, but general samples are men and women, aged lower than 20 and 21-25 years with the degree of education of high school and bachelor' degree. The degrees of their Buddhist knowledge and attention to the mural painting are at high level too.

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนให้เปิดหลักสูตรการศึกษาสาขาวิชาธรรมนิเทศขึ้น ซึ่งจะสร้างพระนิสิตให้เป็นพระนักเผยแผ่ที่เป็นประโยชน์ต่องานพระศาสนา

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสมจินต์ สมมาบุญโญ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้ให้คำแนะนำ ให้ความรู้และแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาต่วน สิริธมฺโม และขออนุโมทนาขอบคุณ รองศาสตราจารย์กิตติมา สุรสนธิ ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา คำแนะนำและข้อคิดที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งแนวทางในแก้ไขปรับปรุงข้อมูลของวิทยานิพนธ์มาด้วยดีโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาพิทักษ์ มหิทธิโก และพระวิทยากร แผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ วัดพระเชตุพนฯ ทุกรูป ที่ได้สละเวลาอันมีค่าของท่านให้การสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะที่สำคัญ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดีในการจัดทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ให้ความสะดวกในการค้นคว้าหาข้อมูล

ขออนุโมทนาขอบคุณ คุณโยมจ่านงและคุณโยมวรรณ รุ่งสง และ อาจารย์สุภรณ์ สภาพงศ์ บิดามารดาและครูของข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่งที่ท่านคอยเป็นแรงและกำลังใจให้ข้าพเจ้ามีความมุมานะพยายามที่จะให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาตลอดมา ทั้งนี้รวมไปถึงครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่านด้วยเช่นเดียวกัน

ขออานิสงส์ในคุณงามความดีอันเกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จงโปรดมีแก่ทุกท่านทั้งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว และยังไม่ได้กล่าวนาม จงทั่วถึงกันทุก ๆ ท่าน

พระพงศ์ศักดิ์ อภิขุชโว (รุ่งสง)

๓๑/พฤษภาคม/๒๕๕๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญตาราง	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องของสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	
ในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา	
๒.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง	๕
๒.๑.๑ การเขียนภาพจิตรกรรมไทย	๑๐
๒.๑.๒ วิวัฒนาการจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในฐานะสื่อเผยแพร่พุทธธรรม	๑๓
๒.๒.๑ แนวคิดตามทฤษฎีหน้าที่นิยมของมาลินอสกี (Malinawski)	๑๓
๒.๒.๒ แนวคิดตามทฤษฎีสัญลักษณ์ทางศาสนาของคลิฟฟอร์ด เกียทซ์ (Clifford Geertz)	๑๔
๒.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดคติความเชื่อผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	๑๔
๒.๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง	๒๔

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๓๑
๒.๓.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเลือกสรร	๓๑
๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยภาพ	๓๒
๒.๓.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๓
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	
๓.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร	๔๖
๓.๒ การวิจัยเชิงสำรวจ	๔๖
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๔๕
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๐
๓.๕ เกณฑ์การให้คะแนน	๕๑
๓.๖ เกณฑ์การตัดสินสำหรับค่าเฉลี่ย	๕๑
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	
๔.๑ ผลการวิเคราะห์หลักธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๕๒
๔.๒ ความคิดเห็นของนักเรียนและนักศึกษาที่เข้ามาทัศนศึกษา วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๑๐๒
ตอนที่ ๑ ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๒
ตอนที่ ๒ บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรม ในพระพุทธศาสนา	๑๐๓
ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับบทบาท สื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา	๑๒๘
๔.๓ ผลของการสัมภาษณ์ความคิดเห็นพระวิทยากร แผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๑๓๐
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๕
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๓๕
บรรณานุกรม	๑๔๐

ภาคผนวก

ก. ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑๔๔

ข. รายนามและประวัติพระวิทยากรผู้ให้การสัมภาษณ์

๑๘๕

ประวัติผู้วิจัย

๒๐๑

สารบัญตาราง

กลุ่มประชากรตัวอย่าง

ตาราง	หน้า
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามเพศ	๑๐๒
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามอายุ	๑๐๒
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามระดับการศึกษา	๑๐๓
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา	๑๐๓
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามระดับความสนใจจิตรกรรมฝาผนัง	๑๐๔
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามระดับความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนัง ในการเผยแผ่พุทธธรรม	๑๐๔
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามจำนวนครั้ง ที่เคยเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ	๑๐๕
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามจำนวนครั้งที่เข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๑๐๕
- ตารางจำนวนและร้อยละจำแนกตามบทบาทของภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๐๖
- ตารางบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา	๑๐๗
- ตารางบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ	๑๑๐
- ตารางบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา จำแนกตามอายุ	๑๑๔
- ตารางบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๑๘
- ตารางบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา จำแนกตามระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา	๑๒๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ถ.ส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก (ภาษาไทย)

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๔๖ - ๔๗. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุคัมภีร์สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๘๖ หน้า ๔๖ - ๔๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักธรรมของศาสนาได้ถูกถ่ายทอดด้วยวิธีต่าง ๆ มานานนับพันปีทั้งในรูปแบบของการถ่ายทอดผ่านพุทธสาวก ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่โดยการแสดงธรรม การอธิบาย ฯลฯ การถ่ายทอดผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งมีหลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่ประกอบไปด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๘,๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และในปัจจุบันได้มีสื่อสมัยใหม่เข้ามาบทบาทในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ สื่อวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร เป็นต้น แต่ก็ยังมีสื่ออีกชนิดหนึ่งที่มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั่นก็คือ สื่อจิตรกรรมฝาผนัง

สื่อจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ผู้วาดหรือจิตรกรได้สื่อออกมาทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยมีเนื้อหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในเรื่องต่าง ๆ ทั้งพุทธประวัติ นิทานชาดกที่เป็นคติทางธรรมที่เตือนใจพุทธศาสนิกชน อีกทั้งภาพจิตรกรรมที่จิตรกรทั้งหลายเหล่านั้นสื่อถึงคุณค่า ทั้งทางด้านสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ที่สามารถหล่อหลอมและตอกย้ำถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในอดีตให้แก่คนรุ่นหลังได้อย่างไม่รู้ตัว^๑ อีกด้วย

แต่ในปัจจุบันสื่อจิตรกรรมฝาผนังได้ถูกลดบทบาทลงไปเหลือเพียงแค่บทบาทในด้านความงามทางด้านศิลปะเท่านั้น โดยคนรุ่นใหม่มิได้เห็นคุณค่าของภาพจิตรกรรมฝาผนังในแง่ของการเป็นสื่อในบทบาทการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ประกอบกับความนิยมศิลปะแนวใหม่ที่เป็นรูปแบบของศิลปะนามธรรมส่งผลให้สื่อจิตรกรรมฝาผนังได้ถูกจำกัดบทบาทอยู่เพียงแต่ภายในวัดเท่านั้น และเริ่มที่จะสูญหายลบเลือนไป นอกจากนี้สื่อจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นมาใหม่ก็ยังเป็นการลอกเลียนแบบของเดิม โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจในความหมายที่แฝงอยู่ในสื่อภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้น จึงทำให้สื่อภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยไม่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากที่เป็นอยู่แต่อย่างใด

^๑ สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงความสนใจในการศึกษาและทำความเข้าใจภาพจิตรกรรมฝาผนังในฐานะที่เป็นสื่อที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ได้ถ่ายทอดเนื้อหาธรรมที่สำคัญไปยังผู้ดูหรือผู้ชมนับตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน และเนื้อหาที่นำมาถ่ายทอดมักเป็นนิทานชาดก หรือเป็นพุทธประวัติตอนต่าง ๆ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดพุทธปรัชญาทางศาสนาให้แก่ผู้ที่มีโอกาสได้เข้ามาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังจากโบสถ์และวิหารต่าง ๆ ดังนั้นจึงถือได้ว่าผลงานจิตรกรรมเป็นสื่อที่มีคุณค่าที่ควรศึกษาและอนุรักษ์ไว้ เพื่อให้เราได้อ่านและเข้าใจถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไป

สำหรับงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อจิตรกรรมฝาผนังนั้น ส่วนใหญ่แล้วมักจะเน้นไปในด้านของประวัติศาสตร์ศิลปะและในด้านสุนทรียศาสตร์ความงามเป็นส่วนใหญ่ แต่ในแง่ของบทบาทเผยแผ่พุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นยังไม่ได้มีการศึกษามากนัก ฉะนั้นในงานวิจัยเรื่องนี้จึงมีความสนใจที่จะมุ่งศึกษาในแง่ของบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา โดยที่เลือกศึกษาในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ นี้ได้รับการกล่าวนิยมนกย่องชมเชยในฝีมือช่างยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกแห่งหนึ่งว่า มีฝีมือที่วิจิตรยอดเยี่ยม สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปะ คือให้รู้ถึงลักษณะและเทคนิคจิตรกรรมไทยประเพณีในรัชกาลที่ ๓ การจัดองค์ประกอบแบบโบราณให้รู้ถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีในยุคนั้น และลึกซึ้งในคุณค่าทางศาสนาโดยการแสดงถึงชีวประวัติของพระอัครสาวกผู้เฒ่าทศละ และมหาเสนาบดีผู้มีปัญญอันเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าด้วยความมั่งคั่งของสื่อชนิดนี้จะมามีบทบาทต่อการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างไรและมากน้อยเพียงใด โดยผู้ศึกษาได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ ๓ ประเด็น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกนำมาเผยแผ่ผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนัง

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑.๒.๓ เพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนที่มาทัศนศึกษาในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ประวัติความเป็นมาของจิตรกรรมฝาผนัง และมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างไร ?

๑.๓.๒ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาใดบ้าง ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ?

๑.๓.๓ ในปัจจุบันสื่อจิตรกรรมฝาผนัง มีบทบาทในฐานะเป็นสื่อในการเผยแผ่พุทธธรรมแก่ประชาชนมากน้อยเพียงใด ?

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง บทบาทของสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา โดยการใช้ภาพจิตรกรรมเป็นสื่อตัวกลางในการเผยแผ่หลักธรรม

สื่อจิตรกรรมฝาผนัง หมายถึง สื่อจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ที่จิตรกรได้วาดเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏได้แก่ อนุพุทธประวัติ ภาพมโหสถชาดก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ แพร่หลายออกไป ขยายกว้างออกไป และเป็นกระทำที่เปิดเผย ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาถึงการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนาผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนัง ที่ปรากฏในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พุทธธรรม หมายถึง หลักธรรม ที่สื่อออกมาจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ คุณธรรมบางประการที่ควรเอาแบบอย่าง เช่น ความเพียรพยายาม ความมีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้ได้สื่อออกมาผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ

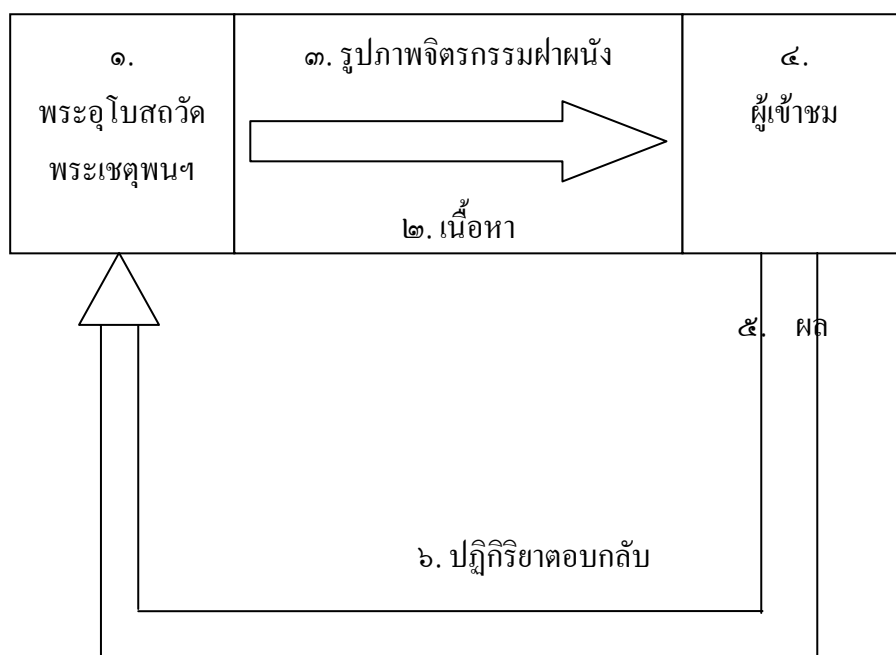
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หมายถึง สถานที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวิจัย โดยศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุฯ แห่งนี้ได้รับการกล่าวนิยมนัยก้องชมเชยในฝีมือช่างยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกแห่งหนึ่งว่า มีฝีมือที่วิจิตรยอดเยี่ยม สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปะ คือ ให้อำนาจถึงลักษณะและเทคนิคจิตรกรรมไทยประเพณีในรัชกาลที่ ๓-๔ การจัดองค์ประกอบ การจัดภาพแบบโบราณ ให้อำนาจถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีในยุคนั้น และลึกซึ้งในคุณค่าทางศาสนาโดยการแสดงถึงชีวประวัติของพระอัครสาวกผู้เฒ่าทักกะ และมโหสถชาดก

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยจะเน้นศึกษาไปที่ลักษณะของบทบาทของสื่อจิตรกรรมฝาผนัง และความคิดความหมายที่แฝงอยู่ในสารที่ส่งไปเท่านั้น นอกจากนี้แล้วยังเป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จะทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารวารสารที่เกี่ยวข้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง เก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนที่มาทัศนศึกษาในวัดพระเชตุฯ ตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และโดยวิธีวิเคราะห์จากภาพเรื่องราวที่ปรากฏบนฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมีกรอบแนวคิด (CONCEPTUAL FRAMEWORK) ดังนี้

กรอบแนวคิด

(CONCEPTUAL FRAMEWORK)

จาก CONCEPTUAL FLAMWORK ตามแบบจำลองการสื่อสารของโรเจอร์ส สามารถอธิบายได้ดังนี้^๒

๑. พระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ คือ สถานที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นสถานที่ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่จำนวนมากและมีผู้เข้าชมจำนวนมาก

๒. เนื้อหา คือ หลักธรรม ที่สื่อออกมาจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ คุณธรรมบางประการที่ควรเอาแบบอย่าง เช่น ความเพียรพยายาม ความมีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้ได้สื่อออกมาผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ

๓. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง คือ สื่อจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ที่จิตรกรได้วาดเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีภาพมโหสถชาดก เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง

๔. ผู้เข้าชม ได้แก่ ผู้รับสารหรือกลุ่มบุคคลที่เข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ที่ผู้วิจัยได้เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล จำนวน ๕๐ คน
ระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ จำนวน ๕๐ คน

๕. ผล คือ ความเปลี่ยนแปลงในข้อความคิดเห็นและความรู้สึกเกี่ยวกับการชมภาพบนฝาผนังของกลุ่มผู้เข้าชมประเด็นของความคิดเห็นและความรู้สึกจากแบบสอบถาม

๖. ปฏิกริยาตอบกลับ หมายถึง วิธีการหรือปฏิกริยาที่ฝ่ายผู้รับสารหรือกลุ่มบุคคลแสดงออกมาโดยการตอบแบบสอบถาม

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research)

๑.๖.๑ การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research)

๑.๖.๑.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสต่าง ๆ

^๒ บุญเลิศ สุกดิลก, “การสื่อสาร : โครงสร้างและหน้าที่ในสังคม”, วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒.

๑.๖.๑.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนัง ภาพที่ปรากฏอยู่บนฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและโดยการเก็บข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (CONTENT ANALYSIS) โดยการเก็บข้อมูลจากภาพหรือหน่วยการวิเคราะห์ คือ ภาพที่สื่อความหมายและให้ข้อคิดเชิงธรรม หน่วยการวิเคราะห์ แบ่งดังนี้

(๑) อนุพุทธประวัติ ประกอบไปด้วย

๑. ลักษณะภาพ ได้แก่

- ความสวยงาม
- ความน่าสนใจ
- การสื่อความหมายที่ชัดเจน

๒. เรื่อง ได้แก่

- ความน่าสนใจ
- ความชัดเจน
- ความเข้าใจ

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

- แสดงหลักธรรมได้อย่างชัดเจนและเข้าใจ

(๒) นิทานชาดก ประกอบไปด้วย

๑. ลักษณะภาพ ได้แก่

- ความสวยงาม
- ความน่าสนใจ
- การสื่อความหมายที่ชัดเจน

๒. เรื่อง ได้แก่

- ความน่าสนใจ
- ความชัดเจน
- ความเข้าใจ

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

- แสดงหลักธรรมได้อย่างชัดเจนและเข้าใจ

๑.๖.๒ การศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research)

๑.๖.๒.๑ ใช้แบบสัมภาษณ์ สัมภาษณ์พระวิทยากร แผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จำนวน ๕ รูป

๑.๖.๒.๒ ใช้แบบสอบถาม สอบถามนักเรียนและนักศึกษาที่เข้ามาทัศนศึกษาภายใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วันที่ ๑๕,๒๔ สิงหาคม ๒๕๔๘ จำนวน ๑๐๐ คน จากจำนวน ๓๖๐ คน ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตริวิทยาพุทธมณฑล จำนวน ๕๐ คน ระดับอุดมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ จำนวน ๕๐ คน

ประเด็นในการสอบถาม เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (open – ended questionnaire) โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยคำถาม เพศ อายุ การศึกษา และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเข้าเยี่ยมชมจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น มี ๕ ข้อคำถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) มี ๑๖ ข้อคำถาม

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา มี ๓ ข้อคำถาม

แบบสัมภาษณ์พระวิทยากร แผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ประจำวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับพระวิทยากรที่รับการสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบด้วย ช่วงอายุ จำนวนพรรษา ประสบการณ์ในการเป็นพระวิทยากร และวุฒิการศึกษา

ตอนที่ ๒ เป็นหัวข้อสัมภาษณ์เกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นจำนวนคำถามทั้งหมด ๑๐ คำถาม ดังต่อไปนี้

คำถามข้อที่ ๑ ขอทราบความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถพอสังเขป ?

คำถามที่ ๒ ท่านเคยบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถแล้วกี่ครั้ง และธรรมะที่ท่านหยิบยกมาใช้ในการอธิบายมีอะไรบ้าง ?

คำถามข้อที่ ๓ ในการบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ท่านทำมานานแค่ไหน ?

คำถามข้อที่ ๔ มีหัวข้อธรรมะเกี่ยวกับอะไรบ้าง ที่ผู้ชมได้ซักถาม ?

คำถามข้อที่ ๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ มีลักษณะอะไรที่สำคัญ
อยู่บ้างที่สื่อออกมาให้เห็นได้ชัดเจนในแต่ละภาพ ?

คำถามข้อที่ ๖ กลุ่มคนที่มาให้ท่านพาชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นกลุ่มใดบ้าง และ
กลุ่มไหนที่เข้าชมมากที่สุด เพศไหน อายุประมาณเท่าไร ?

คำถามข้อที่ ๗ กลุ่มคนที่ท่านได้พาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น สนใจในภาพ
จิตรกรรมฝาผนังมากน้อยเพียงใด เช่น การใช้ระยะเวลาในการเข้าชม และมีการซักถามเกี่ยวกับ
ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ?

คำถามข้อที่ ๘ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของการนำเสนอ
ประวัติเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนา มากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

คำถามข้อที่ ๙ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของอิทธิพลในการชัก
จูงโน้มน้าวใจให้เกิดความคิดและการปฏิบัติตามหลักธรรมมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

คำถามข้อที่ ๑๐ ท่านคิดว่าควรมีการดัดแปลงปรับปรุง การใช้สื่อจิตรกรรมฝาผนัง
เพื่อการเผยแพร่ธรรม เพื่อให้เป็นที่สนใจมากขึ้นได้อย่างไร ?

๑.๖.๒.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการคำนวณเชิงสถิติ

๑.๖.๒.๔ นำเสนอข้อมูลผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบถึง แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง

๑.๗.๒ ได้ทราบถึง บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระ
อุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑.๗.๓ ได้ทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธ
ธรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนที่มาทัศนศึกษาในพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑.๗.๔ เพื่อนำข้อมูลนี้ไปเป็นแนวทางในการเผยแพร่พุทธธรรมในลักษณะการใช้สื่อ
เชิงวัฒนธรรม ให้เป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคต

บทที่ ๒
แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องของบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง
ในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

๒.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมไทย เป็นมรดกทางศิลปกรรมอย่างหนึ่งที่มีคุณค่ายิ่งของไทย มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ทั้งวิธีการเขียน การใช้เส้นและสี มีคติความบันดาลใจในการสร้างสรรค์ที่แตกต่างไปจากงานจิตรกรรมของชาติอื่น จิตรกรรมไทยมีลักษณะลีลาการใช้เส้นและสีที่อ่อนช้อย นุ่มนวลแสดงให้เห็นฝีมือและจินตนาการของชาวไทยแต่ละยุคแต่ละสมัย ทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ ชีวิตสังคม ขนบประเพณี ระบบกษัตริย์และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี ดังนั้น จิตรกรรมไทย จึงเป็นศิลปกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษา ให้ทั้งความรู้ทางประวัติศาสตร์ ความเบิกบานใจจากความงดงามและสุนทรียภาพอันสูงส่งที่แฝงอยู่ในจิตรกรรมไทย

จิตรกรรม คืองานศิลปะสาขาหนึ่ง ที่เรียกว่าจิตรศิลป์ หรือวิสุทธิศิลป์ หมายถึง ศิลปะบริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของจิตรกร ทั้งความคิด ความบันดาลใจ และจินตนาการ จนเกิดเป็นมโนภาพ และด้วยพลังแห่งสมาธิ ฝีมือ ความชำนาญ ความประณีต ความสามารถทางเทคนิค และความศรัทธา ซึ่งช่างเขียนจะถ่ายทอดมโนภาพนั้นให้ปรากฏเป็นรูปธรรม อันจะทำให้ผู้ชมรู้สึกได้โดยทางอินทรีย์สัมผัส ที่ทำให้เกิดความประทับใจแห่งศิลปะนั้น และมีผลให้จิตใจเป็นสุขในทางคุณธรรม จริยธรรม และสุนทรียศาสตร์ นั่นก็คือ จิตรกรรมเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้จิตใจสูงขึ้น

ถ้าจิตรกรรมใดไม่ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกปีติยินดีอิ่มเอิบใจหรือสะท้อนใจแล้ว จิตรกรรมนั้นก็ไม่มีคุณค่า ไม่สามารถเรียกว่าเป็นศิลปกรรม หรืออีกทางหนึ่ง หากจิตรกรรมนั้นมีคุณค่า แต่ผู้ชมนั้นเป็นผู้ที่ขาดอินทรีย์สัมผัส ก็ไม่สามารถเกิดความรู้สึกแห่งศิลปกรรมนั้นได้^๑

^๑วรรณิกา สงขลา, การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๘),

๒.๑.๑ การเขียนภาพจิตรกรรมไทย

จิตรกรได้อาศัยสิ่งแวดล้อมในสมัยนั้นๆ เป็นแบบอย่างมาประกอบเป็นภาพขึ้นตามเรื่องราวของชาดกบ้าง ตามพุทธประวัติบ้าง โดยมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และแบบแผนทางขนบประเพณีของไทยสอดแทรกไว้ โดยเหตุนี้ก็จะสังเกตได้ว่าบรรดาปราสาทราชวังที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน มณฑป บัลลังก์ หรือราชอาสน์ ศาลา บ้านเรือน การแต่งกาย เครื่องนุ่งห่ม ของกษัตริย์ นางพญา นางข้าหลวง ขุนนางทหาร ตลอดจนชาวบ้าน ชาวป่า ต้นไม้ สัตว์ ช้าง ม้า วัว ควาย ฯลฯ เหล่านี้ จิตรกรได้นำมาจากความเป็นจริงในแผ่นดินนั้น ๆ ตามยุคที่เขียนโดยจิตรกรได้ดัดแปลงแต่งเสริมให้เกิดความงามขึ้นตามแบบอย่างของศิลปะ ดังนั้น จิตรกรรมไทยจึงเป็นงานสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมของคนไทย ที่มีลักษณะและแบบอย่างเป็นของคนไทยโดยเฉพาะ

๒.๑.๒ วิวัฒนาการจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ในสมัยยุคหินยังไม่พบหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง จิตรกรรมที่พบส่วนใหญ่อยู่ในยุคสำริด ซึ่งมีอายุประมาณ ๔,๕๐๐-๒,๐๐๐ ปี เป็นจิตรกรรมบนหิน ผงง้ำ เพิงผา หรือภาชนะดินเผา การเขียนภาพในยุคนี้ ใช้วิธีเขียนสีผสมกาวลงบนฝาผนังหินไม่มีร่องพื้น สำหรับลวดลายที่เขียนบนภาชนะดินเผา เป็นเทคนิคอย่างหนึ่ง ซึ่งเขียนด้วยสีดินแดงบนภาชนะดินดิบเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำไปเผา

สมัยทวารวดี

เป็นงานจิตรกรรมเริ่มแรกของสมัยประวัติศาสตร์ จิตรกรรมเป็นลายเส้นสลักบนแผ่นหิน แผ่นอิฐ แผ่นโลหะ และลวดลายปูนปั้น โดยเขียนเป็นรูปลวดลาย รูปคนและสัตว์ต่าง ๆ จิตรกรรมมีอิทธิพลของศิลปะแบบคุปตะของอินเดีย มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑- ๑๓ สี่ที่ใช้เขียนมีสีดินแดง ดินเหลือง ดำ (เขม่า) และขาว (หินปูน) จิตรกรรมบางแห่งในสมัยทวารวดีนี้มีลักษณะน่าสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นด้วยเทคนิคการเขียนสีปูนเปียก (Real Fresco Technique)

สมัยศรีวิชัย

จิตรกรรมฝาผนังในถ้ำศิลปะ จังหวัดยะลา มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๔ มีรูปแบบและลักษณะของจิตรกรรมแบบศรีวิชัยเขียนสีเอกรงค์ วรรณะส่วนใหญ่เป็นสีดินแดง และ

มีสีดินเหลือง ขาว ดำ เป็นส่วนประกอบ เทคนิคการเขียนด้วยสีฝุ่นบนพื้นผนังถ้ำที่เตรียมรองพื้นด้วยสีขาว ภาพเป็นเรื่องราวพระพุทธประวัติ ภาพพระพุทธรูปมีลักษณะคล้ายประติมากรรมชาว

สมัยสุโขทัย

มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ – ๑๙ จิตรกรรมเป็นเรื่องราวชาดกและภาพพระพุทธรูป ซึ่งมีลักษณะคล้ายแบบพระพุทธรูปอินเดียและลังกา การเขียนภาพใช้เทคนิคสีฝุ่นผสมขาว วรรณะของสีเป็นเอกรงค์และปิดทอง สีที่ใช้มีสีแดง เหลือง ดำ และขาว

สมัยอยุธยา

พุทธศตวรรษที่ ๒๐ – พ.ศ. ๒๓๑๐ จิตรกรรมไทยได้มีวิวัฒนาการอย่างกว้างขวาง และชัดเจน เริ่มตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ สามารถจัดแยกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

ยุคที่ ๑ (พ.ศ. ๑๘๙๕ – ๒๐๓๑)

จิตรกรรมฝาผนังมีรูปแบบเป็นภาพเทวดาขนาดเล็ก อาจทำตามแบบภาพในสมุดไตรภูมิ นิยมเขียนภาพพระพุทธรูป พระสาวก ชาดกพระโพธิสัตว์ และลวดลายประดับแบบต่าง ๆ วรรณะของสีเป็นเอกรงค์ สีที่ใช้มีสีแดง เหลือง ดำ ขาว และปิดทอง การเขียนภาพใช้เขียนด้วยสีฝุ่นผสมขาว และมีจุดประสงค์ในการสร้างขึ้นเพื่อการกราบไหว้บูชา

ยุคที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔ – ๒๑๗๒)

จิตรกรรมยังเป็นสีเอกรงค์ นิยมเขียนตามแบบเดิม คือ เขียนภาพพระพุทธรูป พระสาวก พระโพธิสัตว์ พระอดีตพุทธชาดกและลวดลายต่างๆ พื้นหลังเป็นสีอ่อน ภาพเขียนเป็นแบบ ๒ มิติ แบบราบ เขียนสีบาง รองพื้นบาง บางแห่งไม่มีสีรองพื้น สีที่ใช้มี ๔ สีเหมือนเดิม และมีสีแดงชาดเพิ่มขึ้นอีก ๑ สี ลักษณะจิตรกรรมมีอิทธิพลศิลปะอุททองและลพบุรีผสมอยู่มาก

ยุคที่ ๓ (พ.ศ. ๒๑๗๓ – ๒๓๑๐)

งานช่างศิลปกรรมของอยุธยาได้เจริญขึ้นอย่างมาก เนื่องจากมีการติดต่อกับชาวต่างประเทศ และได้รับเอาความเจริญทางด้านศิลปะวิทยาการ ตลอดจนวัสดุและเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ในงานช่างไทย จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายอย่างในจิตรกรรมไทยคือ

- จิตรกรรมเดิมเป็นสีเอกรงค์ เปลี่ยนเป็นพหุรงค์ มีสีเขียวอ่อน ดินเขียว ฟ้า และม่วง เพิ่มขึ้น
- ภาพเป็น ๒ มิติตามเดิม แต่พื้นหลังของภาพและทิวทัศน์มีความลึกไกลเป็นทัศนียวิสัยแบบภาพเขียนจีน ภาพต้นไม้และสาขาน้ำมีลักษณะอ่อนไหวเลื่อนไหล

- มีภาพชาวต่างประเทศและเรือเดินสมุทรชาติต่าง ๆ เป็นภาพแปลกใหม่ในจิตรกรรมไทย แต่เป็นภาพที่เขียนขึ้นจากความเป็นจริงในยุคนั้น

สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕ – ปัจจุบัน)

จิตรกรรมดำเนินตามแบบอย่างจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย วรรณของสีใช้สีสดจัดและตัดกันแรงกล้า มีองค์ประกอบของกลุ่มภาพทั้งดงาม และมีรายละเอียดที่วิจิตรประณีตเป็นพิเศษ

จิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๑ – ๓ ช่างเขียนได้รับความบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เช่น เหตุการณ์บ้านเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ สังคม ประเพณี การแต่งกาย ลักษณะบ้านเรือน วัฒนาอาราม ปราสาทพระราชวัง ธรรมชาติและหมู่สัตว์ต่าง ๆ เป็นแบบในการสร้างสรรค์ภาพเขียน ทำให้จิตรกรรมมีลักษณะพิเศษ คือ สีพื้นเป็นสีเข้ม ภาพคนและสถาปัตยกรรมเด่นออกมาเป็นกลุ่ม ๆ ที่ใช้สีจัด และนิยมใช้สีตรงข้ามตัดกันอย่างรุนแรง แต่นำหน้าของสีที่ตัดกันนั้นประสานกันอย่างกลมกลืน และเพิ่มความละเอียดประณีตในส่วนที่เป็นลวดลายเครื่องประดับยิ่งขึ้น

ในยุคนี้การเขียนภาพนิยมเขียนภาพพระพุทธประวัติ ชาดก และวรรณกรรมทางศาสนา โดยได้จัดระเบียบเป็นแบบอย่างยึดถือกันเป็นหลัก คือ

ผนังด้านข้างช่วงบนติดฝาเพดานเขียนวิยาธร มีสีนวลคั่น แล้วมีเทพชุมนุม ๑-๕ ชั้น ตามความสูงของฝาผนังช่วงเหนือหน้าต่างขึ้นไป ระหว่างช่องหน้าต่างและประตูเป็นภาพชาดกหรือพระพุทธประวัติเป็นตอน ๆ เรียงลำดับกันไป ส่วนผนังด้านหน้าเขียนภาพมารผจญ ด้านหลังเขียนไตรภูมิหรือเสด็จจากดาวดึงส์ การเขียนแบบนี้ เป็นแบบที่นิยมเขียนกันมากที่สุด

จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีเริ่มเปลี่ยนไป เนื่องจากมีอิทธิพลศิลปกรรมแบบตะวันตกเข้ามาผสมผสานอย่างมาก ลักษณะจิตรกรรมซึ่งเป็นภาพแบนราบกลับมีทัศนียวิสัย ภาพมีความลึกไกล เป็นภาพ ๓ มิติ ลักษณะตัวภาพบุคคลสิ่งแวดล้อม และสถาปัตยกรรมก็เป็นแบบตะวันตก และมีลักษณะเหมือนจริงมากขึ้นกว่าแบบเดิมซึ่งเขียนขึ้นตามแบบอุดมคติ ภาพอาคารสถาปัตยกรรมเหมือนกับแบบที่มีปรากฏอยู่จริงในสมัยนั้น เช่น จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์มีภาพพระที่นั่งต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชประดิษฐ์ วัดราชบพิธ และภาพวัดสุทัศน์ปรากฏอยู่ เป็นต้น^๔

^๔ วรรณิกา ณ สงขลา, การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๘),

สำหรับภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ยังคงแบบแผนของศิลปกรรมสมัยอยุธยาและรัชกาลที่ ๑ ไว้ ถึงแม้ว่าจะผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายต่อหลายครั้งแล้วก็ตาม ดังเห็นได้จากลักษณะการเขียนภาพตัวพระและตัวนางที่ยังคงแสดงสีหน้าเรียบเฉยดังเช่นศิลปอยุธยา และมีการใช้โครงสีที่บดคล้ำ มีการปิดทองคำเปลวประดับตกแต่งเป็นอย่างมากอันเป็นแบบแผนศิลปะ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถ้าเทียบเรื่องราวภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ แล้วจะพบว่าภาพเขียนในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯอาจถือเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ในสังคมขณะนั้น ทั้งนี้เพราะเรื่องราวที่นำมาเขียนบนผนังโบสถ์นี้เป็นเนื้อหาที่มีความแปลกใหม่ต่อการรับรู้ของผู้คนในสังคม นั่นคือ ภาพพุทธสาวก ๔๑ องค์บนช่องผนังระหว่างหน้าต่าง ส่วนภาพมโหสถที่อยู่เหนือช่องผนังขึ้นไปนั้นถือเป็นพระชาติสำคัญพระชาติหนึ่งในทศชาติ เป็นการบำเพ็ญเพียรเพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^๕ ดังนั้น การที่สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดให้มีการวาดภาพเหล่านี้ขึ้นในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯนี้ อาจกระทำไปด้วยเหตุผลก็เพื่อต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็เป็นได้ ซึ่งผู้วิจัยหวังว่าการเลือกศึกษาภาพเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจถึงเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นแรงขับที่ทำให้พระองค์ทรงเลือกภาพเหล่านี้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่มากนักน้อย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในฐานะสื่อเผยแผ่พุทธธรรม

๒.๒.๑ แนวคิดตามทฤษฎีหน้าที่นิยมของมาลินอสกี (Malinowski) เป็นทฤษฎีหลักในการศึกษา โดยมองว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมซึ่งถือว่าผลงานเหล่านี้มิได้เกิดจากการสร้างสรรค์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนสัมพันธ์กับบริบทโครงสร้างของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่บุคคลผู้นั้นเกิดและเติบโตมาอีกด้วย ฉะนั้นภาพจิตรกรรมนอกจะทำหน้าที่ในการตกแต่งอาคารศาสนสถานให้เกิดความงดงามสมบูรณ์ และทำหน้าที่เป็นสื่อในการบอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาแล้ว ภาพจิตรกรรมยังเป็นเครื่องสะท้อนภาพสังคมในด้านต่าง ๆ ในยุคสมัยที่ศิลปินหรือจิตรกรนั้นอยู่ด้วย โดยเฉพาะแนวความคิดทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงโลกทัศน์ค่านิยมต่าง ๆ ในสังคม^๖

^๕นางสาวปรีชญานิ ประสพเนตร, จิตรกรรม : สะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม, (สารนิพนธ์) (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^๖จูไรตัน จันทรธำรงค์, Sociocultural Theory in Anthropology, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๑๕๖๗) (แปล) หน้า ๖๒.

๒.๒.๒ แนวคิดตามทฤษฎีสัญลักษณ์ทางศาสนาของคลิฟฟอร์ด เกียทซ์ (Clifford Geertz)

เกียทซ์ได้เสนอว่า ศาสนานั้นเป็นสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่ทำหน้าที่เป็นพาหนะแห่งความสำนึกหรือเป็นความคิดความรู้สึกที่เป็นนามธรรมบางอย่างที่ทำให้เป็นรูปธรรม ระบบสัญลักษณ์นี้สามารถที่จะสร้างบรรยากาศความรู้สึก และแรงจูงใจให้แก่มนุษย์โดยอ้างถึงระเบียบที่ยิ่งใหญ่บางประการเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางของการมีชีวิตอยู่ โดยการศึกษาครั้งนี้ได้มองว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ทำหน้าที่เป็นสื่อเล่าเรื่องราวทางศาสนานั้น เป็นระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่ถูกร่างขึ้นมาเพื่อความชอบธรรม หรือเกิดความชอบธรรมแก่ชนชั้นปกครอง โดยอธิบายถึงเหตุแห่งความแตกต่างของชนชั้นทางสังคม อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่หล่อหลอมให้ประชาชนได้เกิดความรู้สึก ความศรัทธาและคล้อยตามอำนาจแห่งความชอบธรรมเหล่านั้น^๗ ซึ่งกรอบความคิดนี้ ปรีดา ก่ออนันตกุล ได้นำมาใช้ในการศึกษาในงานเรื่องภาษาของจิตรกรรมไทยด้วยเช่นกัน

๒.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดคติความเชื่อผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมไทยเป็นผลงานซึ่งถูกสร้างสรรค์ขึ้นภายในบริบทของสังคม ดังนั้น ผลงานที่ช่างได้แสดงออกมานั้น จึงย่อมที่จะมีการสอดแทรกสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ตลอดจนความคิดความเชื่อต่าง ๆ ในยุคสมัยนั้นลงไปในงานด้วยไม่มากนักน้อย และถึงแม้ว่าภาพจิตรกรรมไทยนี้จะมีวัตถุประสงค์หลักที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาหรือเป็นพุทธบูชาแต่กระนั้นภาพจิตรกรรมก็ยังสื่อให้เราทราบถึงความเชื่อในสังคมในเวลานั้นด้วยเช่นกัน นั่นคือ

๑. คติความเชื่อจากเรื่องไตรภูมิ

ไตรภูมินี้เป็นคติความเชื่อที่มีกับชนชาติไทยตั้งแต่ครั้งสุโขทัย ซึ่งไตรภูมินี้เป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไทที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของคนในสมัยก่อนที่จะพยายามรู้และเข้าใจในเรื่องของการสร้างโลก เรื่องภูมิศาสตร์และปรากฏการณ์ธรรมชาติโดยพยายามที่จะอธิบายสิ่งที่เป็นามธรรมให้เป็นรูปธรรม เช่น แหล่งกำเนิดของแม่น้ำซึ่งไหลออกมาจากปากของสัตว์ทั้ง ๔ การเกิดจันทรคราส การกำเนิดของสัตว์ต่าง ๆ เช่น ราชสีห์ ช้าง ครุฑ นาค และหงส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้อธิบายชี้แจงรูปพรณัฐฐาน ส่วนประกอบของทวีปทั้ง ๔ และรวมไปถึงสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งความเชื่อในเรื่องไตรภูมินี้มีความผูกพันกับความเชื่อของคนไทยมา

^๗ ปรีดา ก่ออนันตกุล, ภาษาของจิตรกรรมไทย, (เอกสารงานวิจัย), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

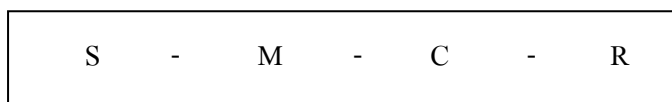
ช้านานส่งผลให้คนไทยมีความเชื่อ ความคิดไปตามเรื่องราวที่ปรากฏในไตรภูมิ อาทิเช่น ความเชื่อในการที่จะเกิดใหม่ในสภาพที่ดีกว่า ด้วยการหมั่นทำบุญทำทาน ทำความดี เพื่อหวังที่จะได้เกิดใหม่ในภพที่ดีกว่า ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม และการมีชาตินี้ชาติหน้า

๒. คติความเชื่อจากชาดก

เป็นคติความเชื่อของชาวพุทธที่ว่า พระโพธิสัตว์ก่อนที่จะประสูติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงได้เสวยชาติต่าง ๆ มาแล้ว ๕๐๐ พระชาติ เพื่อบำเพ็ญเพียรจนถึงพระชาติสุดท้ายจึงได้ตรัสรู้ ซึ่งภาพชาดกนี้จะเป็นตัวแทนของการบำเพ็ญทานบารมีในรูปแบบต่าง ๆ และมีความหมายแอบแฝงที่ต้องการแนะนำประชาชนให้รู้จักการให้ และการทำบุญอีกด้วย^๘

๓. กระบวนการถ่ายทอดคติความเชื่อผ่านจิตรกรรมฝาผนัง

ในกระบวนการถ่ายทอดคติความเชื่อผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนังนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่า ในกระบวนการในการถ่ายทอดนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนในกระบวนการถ่ายทอดตามหลักทฤษฎีการสื่อสารตามแบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล ดังนี้^๙

๑.) S = ผู้ส่งสาร (sender) หมายถึง ในกระบวนการถ่ายทอดคติความเชื่อผ่านจิตรกรรมฝาผนังนี้ จิตรกรหรือผู้ส่งสาร ต้องประกอบคุณสมบัติอะไรบ้าง ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นจิตรกรจะต้องมีคุณสมบัติอันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของจิตรกรนั้นมีอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ^{๑๐}

๑.๑) จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ทางด้านสุนทรียศาสตร์ (aesthetical experience)

ประสบการณ์ทางด้านนี้อาจกล่าวโดยสรุป คือ ประสบการณ์เกี่ยวกับความงาม ซึ่งประสบการณ์นี้จะค่อย ๆ สรุปรวบยอดเป็นบรรทัดฐานในการสร้างงานศิลปะ การที่บุคคลได้สัมผัสประสบการณ์ทางด้านสุนทรียศาสตร์จนก่อให้เกิดสุนทรียาตุในสำนึกแล้ว ย่อมมิใช่เรื่องลำบากหากเขาจะถ่ายทอดสร้างสรรค์ศิลปกรรม โดยการกลั่นกรองประสบการณ์พื้นฐานที่สัมผัสไว้ ซึ่ง

^๘ นางสาวปริญญานิ ประสพเนตร, จิตรกรรม : สะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม, (สารนิพนธ์) (กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕ - ๑๖.

^๙ ทนทล ใบบัว, หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๕๗.

^{๑๐} ประเสริฐ ศีลรัตน์, จิตรกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๔ - ๑๓.

ประสบการณ์ทางด้านสุนทรียศาสตร์นั้น เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นอยู่โดยทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวันของมนุษย์ และแทรกซึมอยู่ในมนุษย์ภาวะทุก ๆ คนด้วยความงามหรือสุนทรียชาตุนั้นจะปรากฏแฝงปนอยู่ในทุกสภาวะ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ในศิลปกรรม หรือในทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ถือว่ามีสุนทรียชาตุนั้นได้

๑.๒) จะต้องเป็นผู้ที่มีธาตุศิลป์ (artistic elements)

เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการสร้างจิตรกรรม มิใช่เพียงเพื่อเสนอความงามในรูปทรงของสีเส้นต่าง ๆ หรือเพียงแค่ลอกแบบวัตถุธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น การที่ธาตุศิลป์มีปรากฏอยู่ในจิตรกรรมที่สร้างขึ้น โดยอาจจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจสอดแทรก แต่จะปรากฏให้ประจักษ์เสมอทำให้ผลงานจิตรกรรมที่ถ่ายทอดรูปแบบของวัตถุธรรมชาติ แตกต่างไปจากการบันทึกรูปแบบด้วยการถ่ายภาพ เนื่องจากการถ่ายภาพต้องใช้วัตถุเท่าที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อจับภาพแสดงเนื้อหาที่ต้องการด้วยการจับมุมมองภาพ กระยะทางให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสม ซึ่งเปิดโอกาสให้สร้างสรรค์ได้น้อยมาก ส่วนภาพจิตรกรรม หากจิตรกรสามารถจับเทคนิคในการสร้างภาพลงตาให้เกิดมิติที่ ๓ ได้แล้ว ก็มีทางพลิกแพลงสร้างสรรค์อย่างพิสดารได้อย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น การพลิกแพลงสร้างสรรค์นั้นจะปรากฏมีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ความฝัน จินตนาการ ฯลฯ อันเป็นธาตุศิลป์ของแต่ละบุคคลปรากฏให้ประจักษ์อยู่เสมอ

ส่วนการถ่ายทอดอารมณ์ที่เป็นธาตุศิลป์นั้น เป็นการแสดงอารมณ์ทางด้านจิตวิสัยให้รู้ว่าจิตรกรมีปฏิกิริยาหรือมีความรู้สึกในทางสุนทรียะต่อวัตถุที่แสดงถ่ายทอดนั้นอย่างไร นับว่าการแสดงอารมณ์ที่เป็นศิลป์ มิใช่แต่เพียงมุ่งถ่ายทอดทางรูปธรรมเท่านั้น ยังต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับเจตนาหรือความตั้งใจในการปรุงแต่งเรื่องราว โดยอาจสอดแทรกความรู้สึกนึกคิด ความหลัง ความใฝ่ฝัน เป็นต้น ลงไปในรูปธรรมที่ถ่ายทอดด้วย

๑.๓) ต้องเป็นผู้ที่รู้จักใช้สื่อ (media)

ด้วยสื่อเปรียบเสมือนเครื่องมือหรือตัวกลางที่จิตรกรสามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดสร้างสรรค์ของตนเองให้ประจักษ์แก่ผู้อื่น ดังนั้นในการที่จิตรกรแสดงความรู้สึกหรืออารมณ์ของตนออกมาได้อย่างสมบูรณ์ โดยอาศัยรูปทรงจากสื่อวัสดุ เช่น สี หรือภาพที่วาดออกมา จึงจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจถึงความละเอียดอ่อน ความสลับซับซ้อน และคุณสมบัติทางกายภาพกับคุณสมบัติทางความรู้สึกของสิ่งเหล่านั้นให้ได้ดังเจตจำนง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของลักษณะผลงาน อันเนื่องมาจากทักษะ ความชำนาญและเทคนิคในการใช้สื่อซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล

๑.๔) ต้องเป็นผู้ที่รู้จักแสดงเนื้อหา (content)

ได้แก่ความสามารถที่จะจับประเด็นของอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ หรือเกิดจากความรู้สึกนึกคิด จิตใต้สำนึก จินตนาการ เป็นต้น และแสดงออกมาได้อย่างเนียบเนียนโดยวิธีที่เหมาะสม

๒.) **M = เนื้อหาของสาร** (massage) หมายถึง เนื้อหาของสารในการวาดของจิตรกร นั้นมีอะไรบ้าง จิตรกรรมไทยโดยทั่วไป มีลักษณะแบบอย่างเป็นพิเศษของไทยโดยเฉพาะ ทั้งในด้านวิธีการ ปริมาตร การจัดองค์ประกอบ สี และเรื่องราว เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายประเพณีในยุคสมัยต่าง ๆ บางแห่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะพิเศษของท้องถิ่น มีคุณค่าในความรู้สึกของความงามทางจิตรกรรม นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ซึ่งจัดเป็นคุณค่าพิเศษนอกเหนือไปจากคุณค่าทางจิตรกรรม

จิตรกรรมที่นิยมเขียนบนฝาผนัง เป็นงานจิตรกรรมขนาดใหญ่ อยู่ทนทาน เป็นสาธารณะ ไม่อยู่ในครอบครองของบุคคลเป็นส่วนเฉพาะ จิตรกรรมฝาผนังไทยที่นิยมทำกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณในยุคสมัยต่าง ๆ และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุดังกล่าว ภาพจิตรกรรมไทยจึงจัดเป็นข้อมูลหรือหลักฐานขั้นต้นที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาเรื่องราวของอดีตได้ จิตรกรรมไทยจึงมีคุณค่าทั้งทางจิตรกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ควรได้รับการดูแลรักษาไว้ คุณค่าของจิตรกรรมไทยนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภทซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

๒.๑) เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์ (Man and his own Nature)

จิตรกรรมประเภทนี้จะแสดงออกเกี่ยวกับอารมณ์หรือพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์โดยตรง เช่น ความรัก ความโกรธ หลง อิจฉา เมตตา กรุณา ฯลฯ ลักษณะเช่นนี้จะปรากฏอยู่ตามจิตรกรรมฝาผนังโดยทั่วไป เช่น ภาพจากเรื่องสุวรรณสามชาดก จะเห็นภาพที่แสดงออกทางอารมณ์ของตัวละครแต่ละตัว ที่เต็มไปด้วยความเสียใจ เพราะสุวรรณสามถูกยิง

๒.๒) เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน (Man and Other People)

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ดำรงชีพอยู่ด้วยระบบสังคม ดังนั้น ศิลปินจึงสร้างภาพตามที่ปรากฏในชีวิตจริง โดยจำลองไว้ในจิตรกรรมฝาผนัง ลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้จากจิตรกรรมฝาผนังทั่ว ๆ ไป เช่น เกี่ยวกับครอบครัวการทำมาหากิน ตลอดจนการแสดงความคิดขัดแย้งหรือความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกันเอง เช่น ภาพจากผนังพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ เป็นภาพเล่าเรื่องทศชาติชาดกตอนวิฑูรย์บัณฑิตชาดก แสดงตอนวิฑูรย์บัณฑิตลาบุตรภรรยาเพื่อจะเดินทาง

ไปกับปณณกะยักร์ ในภาพเดียวกันนี้ที่มุมหนึ่งของภาพเป็นภาพแสดงอาการตกโปกฮาของชาวบ้าน เข้าใจว่าเป็นบ่าวไพร่ของวิรุณบัณฑิตนั่นเอง ในขณะที่เจ้านายของตนกำลังเส้าโศกเหล่า บ่าวไพร่ก็กำลังเสพลังวาสนกันบ้าง แกล้งเล่นสัปดนกันบ้าง รวมทั้งบางคนก็กำลังทำงาน (ดำข้าว) เหล่านี้ถือได้ว่าศิลปินได้แสดงเรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกันเอง เป็นเหตุการณ์หลาย สถานการณ์ในเวลาเดียวกันตามที่ปรากฏในภาพ

๒.๓) เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Man and the Impersonal Environment)

เป็นภาพที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น ดังตัวอย่างคือ จิตรกรรมที่ผนังพระอุโบสถ วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ เป็นภาพเขาคันธมาทน์ในป่าหิมพานต์ อันเป็นที่ประทับของพระปัจเจกพุทธเจ้าทุก พระองค์ ในป่านี้เป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์จัตุบาท ทวิบาทต่าง ๆ มีราชสีห์และหงส์ เป็นต้น ช้างตระกูล นัททันต์ทั้งปวงก็อยู่ในป่านี้ และคอยปรนนิบัติพระปัจเจกพุทธเจ้าอยู่เป็นนิจ

ในภาพจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวก (หมายถึงมนุษย์) อยู่ท่ามกลาง สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติคือ พรรณพฤษยาและเหล่าสัตว์นานาชนิด และที่ประทับ (บรรณศาลา) จัดว่าเป็นสถาปัตยกรรมอันหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างหนึ่งด้วย

๒.๔) เรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีตัวตน (Man and Intangibles)

จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่จะแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา โบราณนิยาย เรื่อง เหล่านี้เป็นเรื่องลึกลับเหนือความเป็นจริง ภาพพุทธประวัติก็ดี ชาดกก็ดี ถือว่าเป็นการแสดงเรื่องราว ที่ไม่มีตัวตน (ในยุคปัจจุบัน) แล้วทั้งสิ้น ดังเช่น จิตรกรรมบนพระอุโบสถหลาย ๆ แห่งที่นิยมเขียน ตอนพระพุทธองค์เสด็จจากดาวดึงส์ ในภาพแสดงให้เห็นสภาพของนรกสวรรค์ ซึ่งเรื่องของนรก สวรรค์นี้เป็นเรื่องลึกลับไม่มีตัวตน ไม่อาจจะเห็นได้ในสภาพความเป็นจริง จากภาพจะประกอบไป ด้วยเหล่าเทวดาบนสรวงสวรรค์ และภูตผีปีศาจที่รับทุกข์กรรมอยู่ในนรก

คุณค่าทางเรื่องราวจากจิตรกรรมฝาผนังทั้ง ๔ ประการดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า จิตรกรรมฝาผนังแห่งใดแห่งหนึ่งไขว่จะมีลักษณะตรงกับหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งก็หาไม่ หากแต่ อาจจะมีลักษณะตามข้อหนึ่งข้อใดก็ได้ แล้วยังผสมผสานเข้ากับข้ออื่น ๆ ซึ่งอาจจะมีครบทั้ง ๔ ข้อ นั้นก็ได้ ทั้งนี้เพราะจิตรกรรมฝาผนังของไทยเป็นภาพเล่าเรื่อง ในแต่ละส่วนของภาพจึงเต็มไปด้วย เรื่องราวอย่างอลังการ สุดแท้แต่ว่าผู้ดูแลจะเลือกชมได้ตามใจปรารถนา^{๑๑}

^{๑๑} สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕),

๓.) C = ช่องทางในการสื่อสาร (channel) หมายถึง ช่องทางหรือภาพจิตรกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดนั้น มีการกำเนิด การพัฒนาและสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์อะไรได้บ้าง ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากความสำคัญและจุดมุ่งหมายของการสร้างภาพจิตรกรรมได้ดังนี้^{๑๒}

๓.๑) สำคัญเพราะมีจุดกำเนิดหรือมูลเหตุการสร้างที่เป็นเหตุเป็นผล

สำหรับความสำคัญในประเด็นนี้แยกออกได้เป็น ๔ ประการ คือ

๓.๑.๑) เป็นการยกย่องเชิดชูศาสนา วรรณคดี และเสริมบารมีพระมหากษัตริย์ ที่ว่าเป็นการยกย่องเชิดชูศาสนานั้น เพราะส่วนใหญ่จะแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดก ส่วนวรรณคดีนั้นเลือกแสดงเฉพาะวรรณคดีที่มีชื่อเสียง เช่น สังข์ทอง สุวรรณหงส์ รามเกียรติ์ เสริมพระบารมีพระมหากษัตริย์ก็เป็นการแสดงเรื่องราวพงสาวดาร หรือภาพเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ คุณธรรมอย่างใหญ่หลวงที่มีต่อประเทศชาติ เป็นต้นว่าพระนเรศวรมหาราช และพระปิยมหาราช

๓.๑.๒) เพื่อประดับตกแต่งความสวยงามของอาคาร ภาพจิตรกรรมฝาผนังช่วยเพิ่มความสำคัญ ความสวยงามของอาคารหรือสถาปัตยกรรมนั้นให้มีมากยิ่งขึ้น การศึกษาในสมัยโบราณยังไม่มีระบบโรงเรียนสถาบันที่จะให้การศึกษาและความรู้แก่ประชาชนได้คือวัด วัดเป็นศูนย์กลางของวิชาการหลายแขนงมากมายเหลือคณานับ ผู้ถ่ายทอดวิชาการ คือพระสงฆ์ ธรรมเนียมไทยนิยมส่งลูกหลานเข้าไปศึกษาหาความรู้ในวัด โดยการส่งเข้าไปเป็นลูกศิษย์ปรนนิบัติพระอาจารย์ เมื่ออายุครบก็บรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นภิกษุต่อไป การที่กุลบุตรได้อยู่ในวัดเป็นเวลานาน ย่อมสัมพันธ์กับรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่มีความโอ้อ่า ทั้งยังมีการประดับตกแต่งด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ย่อมทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาภายใต้จิตสำนึก เมื่อเข้าไปในพระอุโบสถ นอกจากจะพบพระประธานที่มีอาการสงบนิ่งแล้ว สิ่งที่ได้พบเห็นอีกอย่างหนึ่งก็คือ “ภาพจิตรกรรมบนฝาผนัง” ที่มีทั้งเรื่องพุทธประวัติหรือชาดกก็ตามประดับไว้โดยรอบผนัง ก็ได้อาศัยภาพเหล่านี้ศึกษาหาความรู้ ทำให้เกิดความเข้าใจในพุทธประวัติยิ่งขึ้น

๓.๑.๓) จิตรกรรมฝาผนังนอกจากจะเสริมความงามของอาคารแล้ว ยังใช้เป็นสื่อในการประกอบคำสอนในพุทธศาสนาด้วย คือ เมื่อพุทธศาสนิกชนได้ฟังพระสงฆ์แสดงธรรมเทศนาเรื่องพุทธประวัติในอดีตแล้ว หันมาชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่เปรียบเสมือนอุปกรณ์การสอน ย่อมทำให้เกิดความซาบซึ้ง อันเป็นการน้อมนำไปประพฤติแต่สิ่งที่บุญกุศลยิ่งขึ้น

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒ - ๒๕.

๓.๑.๔) เป็นการแสดงออกซึ่งฝีมือและอารมณ์ของศิลปินโบราณ เพราะถ้าไม่มีการสร้างจิตรกรรมฝาผนัง ศิลปินก็ไม่มีโอกาสที่จะแสดงความคิดของตนเองออกมา จากจิตรกรรมฝาผนังจะเห็นได้ว่าศิลปินได้ถ่ายทอดสถานภาพของบุคคลระดับชั้นต่าง ๆ กัน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชน ศิลปินจะแสดงออกให้เห็นความแตกต่างกันทั้งสิ้น การเน้นความสำคัญ เครื่องแต่งกาย ถ้าเป็นพระมหากษัตริย์ก็จะใช้สีสดใสดูอย่างประณีต มีการตกแต่งอาภรณ์อย่างตระการตา ถ้าเป็นบ่าวสามัญชนก็ใช้สีคล้ำลง เสื้อผ้าก็เป็นธรรมดา ตลอดจนการถ่ายทอดลักษณะของป่าเขา ลำเนาไพร บ้านเรือน ปราสาทพระราชวัง ล้วนแต่ถูกบันทึกอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังทั้งสิ้น

๓.๒) สำคัญเพราะจิตรกรรมฝาผนังเป็นช่องทางถ่ายทอดเรื่องราวของความศรัทธา

ผู้เขียนจิตรกรรมฝาผนัง ทำขึ้นด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นของสูงส่ง ดังนั้น เมื่อช่างเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติจึงทำด้วยใจศรัทธา โดยไม่หวังสินจ้างรางวัลอะไรทั้งสิ้น โดยมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่หวังผลบุญกุศลเป็นสำคัญ ศิลปินจึงใช้สมาธิอย่างแรงกล้าในการสร้างจิตรกรรมฝาผนังเพื่ออุทิศเป็นบุญกุศล ภาพที่ออกมาจึงดูแน่นหนักเรื่องจริงไปทั้งอาคาร นั่นหมายความว่า ในการเขียนภาพแต่ละครั้งศิลปินต้องรวบรวมสมาธิให้แน่วแน่ เพื่อที่จะให้ได้ภาพที่มีความงดงามเป็นพิเศษสุดยอด ดังนั้น ผลงานที่สำเร็จออกมาจึงเป็นการบรรยายบันทึกความจริงโดยไร้สิ่งอื่นใดเคลือบแฝง นั่นแสดงว่าหลักฐานจากจิตรกรรมฝาผนังเป็นความจริงที่เชื่อถือได้อีกประการหนึ่งด้วย

๓.๓) สำคัญเพราะเป็นสื่อในการบันทึกเรื่องราวร่องรอยของอดีต

การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะอีกแบบหนึ่ง โดยธรรมชาติของศิลปะแล้วไม่ว่าศิลปินจะแสดงเรื่องราวอะไรเป็นจุดสำคัญของเรื่องก็ตาม แต่จะมีอยู่ ๒ ประการ ที่แฝงอยู่ในผลงานอันเป็นประสบการณ์เดิมที่ถูกแสดงออก คือ

๓.๓.๑) การถ่ายทอดด้วยวิธีการสังเคราะห์ ซึ่งศิลปินจะนำสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวเองถ่ายทอดลงในภาพที่ตนสร้างขึ้น ด้วยเหตุนี้เราจะพบได้ว่าจะเป็นภาพพุทธประวัติ หรือภาพชาดกก็ตาม ภาพจะแสดงเรื่องราวชีวิตประจำวันของชาวบ้านสามัญชนธรรมดาประกอบด้วย เช่น การทำมาหากิน การค้าขาย ซึ่งทำให้เราได้ศึกษารูปแบบของสังคมในอดีตได้

๓.๓.๒) การถ่ายทอดลักษณะท้องถิ่นนิยมหรือชาตินิยม ในกรณีนี้เราจะทราบได้จากลักษณะของวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนได้ เพราะสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวศิลปินจะเป็นประสบการณ์เบื้องต้นที่ถูกบันทึกลงบนจิตรกรรมฝาผนังอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ตามพุทธประวัติ นั้นเป็นเรื่องราวที่เกิดในประเทศอินเดีย องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เป็นชาวอินเดีย โดยเชื้อชาติ

และวัฒนธรรม แต่เมื่อพิจารณาจากจิตรกรรมฝาผนังของไทยแล้วเห็นได้ว่า ช่างได้เขียนพุทธประวัติให้มีลักษณะเป็นไทยทั้งการแต่งกาย รูปร่าง หน้าตา

๓.๔) สำคัญเพราะใช้เป็นเครื่องกล่อมกล่าวจิตใจ

ความสำคัญในประเด็นนี้ อาจจะเป็นความหมายแฝง ที่มีความสำคัญที่มีผลต่อจิตใจโดยตรง จิตรกรรมฝาผนังนั้นไม่ว่าจะแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาหรือวรรณคดีชาดกก็ตาม ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น เราถือว่าเรื่องราวเหล่านี้มีคุณค่าเป็นคติธรรมที่เป็นข้อเตือนใจมนุษย์ให้ปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมที่ควร จัดได้ว่าเป็นความสำคัญอีกประการหนึ่ง แยกได้ดังนี้

๓.๔.๑) เรื่องราวจากจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ตามพุทธสถานโดยทั่วไป เป็นพุทธศิลป์ที่สะท้อนเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบัน ได้อย่างมีเสื่อมคลาย ดูได้ทุกยุคทุกสมัย ทุกกาลเวลา ไม่มีอดีตไม่มีปัจจุบัน มุ่งสอนสั่งธรรมเป็นสำคัญ และแสดงให้เห็นว่าธรรมเป็นของคู่โลก

๓.๔.๒) เรื่องราวจิตรกรรมฝาผนังแฝงไว้ด้วยคติธรรม อบรม เนะแนว โดยเฉพาะเรื่องชาดกนั้น เป็นการสอนหลักใน “มहाปทานสูตร” ที่ว่าด้วยความสุขของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้นั้นอยู่ที่การกระทำของตัวบุคคลนั่นเอง คือ ไม่ทำความชั่ว ทำความดี ชำระจิตใจให้ผ่องแผ้ว โดยสรุปแล้วภาพชาดกจากจิตรกรรมฝาผนัง ต้องการสะท้อนเรื่อง “หลักของกรรม” เป็นสำคัญ

๓.๔.๓) จิตรกรรมฝาผนังหลาย ๆ ภาพชี้ให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงทั้งผลดีและผลเสีย คือ เรื่องกฎแห่งกรรมนั่นเอง

๓.๔.๔) ภาพจากจิตรกรรมฝาผนังเป็นเครื่องเตือนสติมนุษย์ เช่น ภาพนรกสวรรค์ จากภาพไตรภูมิ ที่นิยมเขียนไว้หลังพระประธาน เป็นเครื่องให้เห็นว่า ผู้ประพฤติชั่วย่อมมีนรกเป็นเครื่องรองรับ เท่ากับเป็นการเตือนให้คนดำรงชีพอย่างสุจริตชนนั่นเอง

๓.๕) สำคัญเพราะเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญของประเทศชาติ

จิตรกรรมฝาผนังเป็นร่องรอยของอดีต เป็นหลักฐานสำคัญในการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และยังแสดงถึงความเจริญในการสืบทอดพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นมรดกของมนุษยชาติชิ้นสำคัญที่ตกทอดมาเป็นสมบัติของชาวไทยทุกคน ทั้งยังเป็นมรดกที่มีความหมายต่อการศึกษาค้นคว้าของอนุชนรุ่นหลัง นอกจากนี้จิตรกรรมฝาผนัง ยังมีผลต่อความภาคภูมิใจอันผลทางจิตใจที่มีต่อจิตรกรรมฝาผนัง

คุณค่าความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังตามที่ได้กล่าวมานี้ อาจจะไม่ครอบคลุมไปทั้งหมด แต่คุณสมบัติของจิตรกรรมฝาผนังที่สำคัญนั้น อยู่ที่เป็นการจัดบันทึกความรู้สึก จิตใจ ปัญหาของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์เราถือว่าเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่มีคุณค่าสูงส่งของประเทศไทย ฉะนั้น การที่จิตรกรรมฝาผนังเป็น “ทรัพยากรของชาติไทย” และอาจจะรวมถึงไปว่าเป็นทรัพยากรของมนุษยชาติขึ้นสำคัญ ที่มีคุณประโยชน์ในการใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาหาความรู้อย่างอนันต์ จึงควรที่จะได้มีการอนุรักษ์ให้อย่างจริงจัง เพื่อให้อยู่ในสภาพที่วัฒนาถาวรเป็นศักดิ์และศรีคู่กับประเทศไทยตราบนานเท่านาน

๓.๖) ความมุ่งหมายในการสร้างภาพจิตรกรรมไทย

จะว่าไปแล้ว จิตรกรผู้วาดภาพจิตรกรรมแต่ก่อนมีศรัทธาปสาทะ อย่างแรงกล้าในการเขียนภาพ ความมุ่งหมายประการสำคัญของจิตรกรคือ การรับใช้พุทธศาสนาในทางศิลปะ ซึ่งการทำเช่นนี้ก็เป็นบุญกุศลอีกประการหนึ่ง ด้วยเหตุดังกล่าว ภาพที่เขียนจึงดูละมุนละไม เต็มไปด้วยชีวิตชีวา เต็มไปด้วยพลัง จึงทำให้ภาพจิตรกรรมไทยมีความงดงามมาก

จิตรกรรมไทยเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลแบบสหวิทยาการ ถือได้ว่าเป็นขุมแห่งความรู้โดยเฉพาะการศึกษาหาความรู้เรื่องราวจากอดีต เป็นความภาคภูมิใจและเป็นเครื่องแสดงถึงเรื่องราวในอดีตของบรรพบุรุษที่จะมีผลต่อความเป็นอยู่ในยุคปัจจุบัน คำกล่าวที่ว่า “ชาติที่ไม่มีอดีต ย่อมไม่รู้จักอนาคต” น่าจะเป็นคำกล่าวที่เหมาะสมกับภาพจิตรกรรมไทย หนึ่งจากความมุ่งหมายในการสร้างภาพจิตรกรรมไทย ได้ก่อให้เกิดคุณค่าทางศิลปกรรมซึ่งเป็นประโยชน์โดยตรงแล้ว จิตรกรรมไทยยังมีประโยชน์ในทางอ้อมอีกด้วย การศึกษาจิตรกรรมไทยในด้านนี้ย่อมเป็นผลพลอยได้ที่ทำให้ทราบถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและอื่น ๆ การศึกษาดังกล่าว ย่อมมีผลต่องานวิชาการของประเทศชาติในการพิสูจน์หาความจริง ที่จะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในฐานะที่เป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่มาาก่อน เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในที่นี้ จะได้กล่าวถึงประโยชน์ทางอ้อมของภาพจิตรกรรมไทย พอสังเขปดังนี้

๓.๖.๑) ประโยชน์ในเชิงประวัติศาสตร์

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีปรากฏอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังโดยทั่วไป เป็นการบันทึกเรื่องราวในอดีตไว้ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ผู้ดูต้องดูอย่างพิจารณาและใช้วิจารณญาณตีความจึงจะเกิดสาระขึ้นได้ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศน์ กรุงเทพฯ เป็นสกุลช่างรัตนโกสินทร์ ยุคที่ ๑ ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๔ มีหลักฐานแสดงว่าเป็นฝีมือช่างครุอินโข่ง (ขรัวอินโข่ง) จากภาพจะพบได้ว่า ภาพบุคคลแต่งกายแบบตะวันตก ประตูกำแพงก็เป็นแบบตะวันตก แสดงว่ายุคนี้เป็นยุคนิยมฝรั่ง จึงพอที่จะใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ในสมัย ร.

๔ ได้มีการติดต่อกับชาติตะวันตกอย่างแพร่หลาย จนทำให้มีอิทธิพลต่อศิลปิน จึงถ่ายทอดออกมาในลักษณะแบบตะวันตก ซึ่งช่างไทยในยุคก่อนหน้านี้ยังไม่นิยมวิธีการดังกล่าว เรื่องนี้ใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของชาวไทยกับชาวตะวันตก ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้อย่างดี

๓.๖.๒) ประโยชน์ในเรื่องของการแสดงเชื้อชาติ

โดยปกติแล้วศิลปินย่อมจะถ่ายทอดลักษณะท้องถิ่นนิยมหรือชาตินิยม (Nationalism) ของคนที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ ลงไปในภาพด้วยโดยธรรมชาติ จากภาพบุคคลจากที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ จะเห็นได้ว่าภาพบุคคล มีรูปร่างท่าทางหน้าตา เครื่องแต่งกาย ลวดลาย ที่บ่งบอกว่าเป็นชาวเหนือ ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ศิลปินผู้เขียนต้องเป็นชาวพื้นเมืองในแถบภาคเหนือ นั่นเอง

๓.๖.๓) ประโยชน์ในเชิงโบราณคดี

เรื่องราวโบราณคดีกับศิลปะนั้นครอบคลุมถึงซึ่งกันและกัน จากจิตรกรรมก็สามารถศึกษาเรื่องราวของอดีตได้ จากจิตรกรรมฝาผนังที่วัดราชสิทธิาราม ธนบุรี แสดงชาดกเรื่องพระเวสสันดร เราจะเห็นว่า อาศรมของพระเวสสันดรนั้น มีรูปทรงหลังคาแบบจีน แสดงว่าสมัยนั้น (ร. ๑) อิทธิพลของศิลปะจีนได้แพร่เข้ามาถึงประเทศไทยแล้ว

๓.๖.๔) ประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราวทางประเพณี

เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีสมัยเก่า มีปรากฏอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่ง เช่น ประเพณีการทำบุญ วันขึ้นปีใหม่ การเล่นรื่นเริง ฯลฯ เช่น ที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดราชประดิษฐ์ฯ กรุงเทพฯ จะเห็นภาพแสดงการนิมนต์พระราชอาคันตุกะ (คูที่ตาลปัตร) ไปยังพระราชวัง เพื่อประกอบพิธีทางศาสนา

๓.๖.๕) ประโยชน์ในการบันทึกหรือเป็นตำราทางพุทธศาสนา

จิตรกรรมฝาผนังของไทยนั้น นิยมเขียนแต่เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมาแล้ว วิธีการนี้ถือได้ว่าเป็นการบันทึกเรื่องราวทางศาสนา และยืนยันได้ว่าทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา ศาสนาพุทธไม่เคยเสื่อมความนิยมไปจากชาติไทยเลย และในเวลาเดียวกันก็ใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พุทธศาสนาตามที่กล่าวมาแล้ว

๔) R = ผู้รับสาร (receiver) หมายถึง ประชาชนที่เป็นผู้สัมผัสกับผลงานจิตรกรรมด้วยการมองเห็นหรือโดยทางจักษุสัมผัส เมื่อดูแล้วเกิดความรับรู้จากการเห็นแล้วสืบความสัมพันธ์ในภาพที่ได้รับสัมผัสนั้นกับความรู้ความชำนาญที่มีอยู่เดิม เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในภาพที่ได้พบเห็นใหม่นั้น

ดังนั้น จะดูจิตรกรรมให้เข้าใจได้อย่างไรนั้นต้องทำความเข้าใจในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่ประกอบเป็นโครงสร้าง ซึ่งมีตัวผู้สร้างงานหรือจิตรกร กระบวนการถ่ายทอดสร้างสรรค์ผลงานหรือจิตรกรรม การที่ผู้ดูคนใดคนหนึ่ง เมื่อได้สัมผัสกับจิตรกรรมแล้ว อยากจะทำความเข้าใจก็ต้องถามตัวเองเสียก่อนว่ามีจุดประสงค์ต้องการเข้าใจอะไร ต้องทำความเข้าใจกับกระบวนการสร้างสรรค์ หรือต้องการทราบว่าในผลงานนั้นมีรูปแบบอะไร หรือต้องการรู้ว่าตนเองได้อะไรจากการดูบ้างหรือต้องการทำความเข้าใจกับสาเหตุที่ผู้สร้างมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรที่สร้างสรรค์ผลงานชิ้นนั้น ๆ ขึ้นมา^{๑๓}

๒.๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง

หลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่ช่างเขียนหรือจิตรกรต้องการสื่อสารสะท้อนให้เกิดจิตสำนึกทางจริยธรรมให้แก่ผู้ชมนี้ เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ง่าย จึงเหมาะกับชาวบ้านหรือคนธรรมดาสามัญที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ซึ่งในสมัยนั้นน้อยคนนักที่จะอ่านออกเขียนได้ จะอ่านออกเขียนได้ก็เฉพาะบางคนบางกลุ่มบางชนชั้นเท่านั้น ดังนั้นหลักธรรมที่จะพอสื่อทำความเข้าใจกับชาวบ้านธรรมดา ก็คือคำสอนที่เกี่ยวกับกรรม กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดตามผลกรรมดังที่กล่าวกันว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นการเขียนภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระสาวกทั้ง ๔๑ รูป และภาพมโหสถชาดก ซึ่งภาพเหล่านี้ได้สื่อหลักธรรมออกมาเป็นหลักธรรมพื้นฐานง่าย ๆ เช่นดังจะกล่าวรายละเอียดดังนี้

๑. **สันโดษ** คือความยินดี, ความพอใจ, ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม, ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ ตามมีตามได้, ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ มี ๓ ประการด้วยกัน คือ^{๑๔}

๑) **ยถาลภสันโดษ** ยินดีตามที่ได้, ยินดีตามที่พึงได้ คือ คนได้สิ่งใดมา หรือ เพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่คิดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ไม่พึงได้ หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

^{๑๓} ประเสริฐ สัตยธรรมา, **จิตรกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๕.

๒.) **ยถาพลสันโดษ** ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสดงต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอยก็ไม่หวงเหี้ยนเสียขายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ย่อมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตน แต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของ

๓) **ยถาสารูปสันโดษ** (ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติที่น่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งอันพอประมาณ หรือภิกษุบางรูปกำลังประพฤติดวัตรขัดเกลาก่อน ได้ของประณีตมา ก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่นๆ ตนเองเลือกหาของปอนๆ มาใช้หรือตนเองมีโอกาสนี้จะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัดสามารถด้านนั้น ก็สละให้ลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่สิ่งที่เหมาะสมกับตน

๒. **ปฏิบัติ** แนวปฏิบัติ, ทางดำเนิน, การปฏิบัติแบบที่เป็นทางดำเนินให้ถึงจุดหมาย คือความหลุดพ้นหรือความสิ้นอาสวะ มี ๔ ประการคือ^{๑๕}

๑) **ทุกขา ปฏิปทา ทันทาภิญญา** ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า เช่น ผู้ปฏิบัติที่มีราคะ โทสะ โมหะ แรงกล้า ต้องเสวยทุกข์โทมนัสเนื่องจากราคะ โทสะ โมหะนั้นอยู่เนืองๆ หรือเจริญกรรมฐานที่มีอารมณ์ที่มีอารมณ์ไม่น่าชื่นใจ เช่น อสุภะ เป็นต้น อีกทั้งอินทรีย์ก็อ่อนจึงบรรลุโลกุตตรมรรคล่าช้า พระจักขุบาลอาจเป็นตัวอย่างในข้อนี้ได้

๒) **ทุกขา ปฏิปทา จิปปาภิญญา** (ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว เช่น ผู้ปฏิบัติที่มีราคะ โทสะ โมหะแรงกล้า ต้องเสวยทุกข์โทมนัสเนื่องจากราคะ โทสะ โมหะนั้นอยู่เนืองๆ หรือเจริญกรรมฐานที่มีอารมณ์ไม่น่าชื่นใจ เช่น อสุภะ เป็นต้น แต่มีอินทรีย์แก่กล้า จึงบรรลุโลกุตตรมรรคเร็วไว บาลิยกพระมหาโมคคัลลานะเป็นตัวอย่าง

๓) **สุขา ปฏิปทา ทันทาภิญญา** ปฏิบัติสบาย แต่รู้ได้ช้า เช่น ผู้ปฏิบัติที่มีราคะ โทสะ โมหะไม่แรงกล้า ไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสเนื่องจากราคะ โทสะ โมหะนั้น เนิื่องนึดย หรือเจริญสมาธิได้ฉาน ๔ อันเป็นสุขประณีต แต่มีอินทรีย์อ่อนจึงบรรลุโลกุตตรมรรคล่าช้า

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

๔) **สุขา ปฏิปทา จิปปาภิญญา** ปฏิบัติสบาย ทั้งรู้ได้ไว เช่น ผู้ปฏิบัติที่มีราคะ โทสะ โมหะไม่แรงกล้า ไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสเนื่องจากราคะ โทสะ โมหะนั้นเนื่องนิคฺย หรือเจริญสมาธิได้ฉับ ๔ อันเป็นสุขประณีต อีกทั้งมีอินทรีย์แก่กล้าจึงบรรลุโลกุตตรมรรคเร็วไว

๓. **พรหมวิหาร ๔** ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่า ดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ^{๑๖}

๑) **เมตตา** ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) **กรุณา** ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) **มุทิตา** ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) **อุเบกขา** ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้ง รู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่ตนรับผิดชอบของตน

๔. **สังกตวัตถุ** ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ มี ๔ ประการ คือ^{๑๗}

๑) **ทาน** การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒) **ปิยวาจา** หรือ **เปยยวัชชะ** วาจาเป็นที่รัก วาจาคุตตึมน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ่งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

๓) **อัตถจริยา** การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔) **สมานัตตตา** ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับร่ำรวมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสม ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

จากแนวคิดหลักธรรมในภาพจิตรกรรมฝาผนังมาในข้างต้นเป็นแง่ของวัดพระเชตุพนฯ เท่านั้นที่สื่อออกมาในภาพรวมเท่านั้น แต่ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ อีกที่ได้มีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องภาพจิตรกรรมฝาผนังเหมือนกัน เช่น พระมหาอำพล บุคคาสาร^{๑๘} ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกวัดเครือวัลย์วรวิหาร ซึ่งท่านได้ให้กรอบแนวคิดหลักธรรมในภาพจิตรกรรมฝาผนัง เช่น

๑. หลักความกตัญญู

ความกตัญญู คือ ความตระหนักถึงอุปการคุณที่ตนได้รับจากผู้อื่น สิ่งอื่น แล้วมีการสนองคุณท่าน ความจริงหลักธรรมข้อนี้ท่านมักใช้คำเต็มว่า “กตัญญูกตเวทิตี” แต่โดยเนื้อหาสาระของการปฏิบัติ ความสำนึกกตัญญู คือ รู้จักตระหนักในอุปการะคุณที่ตนได้รับทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมจากคนและสิ่งแวดล้อม แล้วแสดงออกซึ่งความสำนึกด้วยการทดแทนบุญคุณท่าน ในทางพระพุทธศาสนาท่านสอนไว้ว่า ให้มองคน สัตว์ สิ่งแวดล้อมด้วยความเป็นมิตร แล้วงดเว้นพฤติกรรมในลักษณะของการประทุษร้ายมิตรของตน เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรของตนจัดว่าเป็นคนเลว ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลพึงนั่งหรือนอนที่ร่มของตนไม่ได้ ไม่ควรหักรานกิ่งของต้นไม้ เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”^{๑๙} และ “บุคคลอยู่ในเรือนของผู้ใดแม้คืนเดียว พึงได้ทั้งข้าวและน้ำ ไม่ควรคิดร้ายแก่ผู้นั้นแม้ด้วยใจ ผู้คิดร้ายบุคคลเช่นนั้น ชื่อว่าเผาฝ่ามืออันเปียกชุ่มและชื่อว่าประทุษร้ายมิตร”^{๒๐} ด้วยเหตุนี้เอง ความกตัญญูนอกจากจะเป็นมงคลแล้ว คนที่มีความสำนึกตระหนักในอุปการะคุณของผู้อื่นยังเป็นคนที่หาได้ยาก และที่สำคัญก็มีความกตัญญูกตเวทิตียังเป็นเครื่องหมายของคนดีในโลกนี้ด้วย

^{๑๘} พระมหาอำพล บุคคาสาร, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกวัดเครือวัลย์วรวิหาร” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตรมหาวิทยาลัทธิธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๙} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๖๕/๔๓๐.

^{๒๐} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๕๖๘/๔๓๐.

๒. หลักการปกครอง

เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมนิยมอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ เพราะฉะนั้นคนในสังคมจึงประกอบไปด้วยสมาชิกทุกเพศทุกวัย มีความแตกต่างกัน ทั้งด้านฐานะ หน้าที่ การงาน อุปนิสัย ความรู้ความและความประพฤติทั้งคนดีและคนเลว มีทั้งคนแข็งแรงและคนอ่อนแอ หากไม่มีการปกครอง ไม่มีผู้ควบคุม รักษาระเบียบของสังคม ๆ ก็จะสับสนวุ่นวาย ไม่มีระเบียบวินัย จะมีการกดขี่ข่มเหงกัน เอาไร้อาเปรียบกันตามใจชอบ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปกครอง เพื่อควบคุมดูแลสังคมให้มีความเรียบร้อย มีความสงบสุข

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่ผู้นำ หรือผู้ทำหน้าที่ปกครองหมู่คณะมากกว่าระบบปกครองที่นำมาใช้บริหารแคว้นหรือประเทศชาติ เพราะเมื่อผู้นำตั้งอยู่ในธรรมแล้ว การปกครองด้วยระบบใดก็ดีทั้งนั้น ที่สำคัญอยู่ที่ตัวผู้ปกครองหรือพระราชาว่ามีคุณธรรมและจริยธรรมหรือไม่ ถ้าหากผู้ปกครองหรือพระราชาประพฤติตนอยู่ในธรรม ความผาสุกก็จะเกิดขึ้นกับอาณาประชาราษฎร์ ในทางตรงกันข้าม หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองก็อยู่ไม่เป็นสุข ดังพุทธพจน์ที่ว่า

...เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้น ก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้น ก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข...^{๒๑}

๓. หลักในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมชอบอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงในการติดต่อเกี่ยวสัมพันธ์กับสังคมได้ การเกี่ยวข้องสัมพันธ์นั้นเริ่มตั้งแต่สังคมระดับครอบครัว ระดับเครือญาติ ระดับผู้ร่วมงาน จนกระทั่งสังคมในระดับประเทศหรือระดับโลก การที่จะสร้างสรรค์สังคมให้มีความสงบสุข มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยนั้น คนทุกคนในสังคมจะต้องรู้จักปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม นั่นคือการรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือส่วนรวม เพื่อสร้างสังคมให้น่าอยู่อาศัย ซึ่งการอุทิศตนทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมนั้น เราจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นมากเป็นพิเศษและถือว่า

^{๒๑} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๐๔-๑๐๗/๒๑., พุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๑๓๓-๑๓๖/๑๔๘.

เป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนาด้วย ดังที่พระองค์ทรงประทานโอวาทแก่เหล่าพระอรหันต์ ๖๐ รูป เมื่อครั้งจะออกไปประกาศพระศาสนา มีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่อสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน ๒ รูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด”^{๒๒} อย่างไรก็ตาม การทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมไม่ใช่ว่าเป็นหน้าที่ของนักบวชหรือผู้สละบ้านเรือนแล้วฝ่ายเดียว หากแต่เป็นหน้าที่ของทุก ๆ คนที่จะช่วยกันเสริมสร้างความรักสามัคคี และความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งระบบสังคมที่เข้มแข็ง เป็นพื้นฐานในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ต่อไป

หลักธรรมในการทำหน้าที่บำเพ็ญประโยชน์สังคมนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะนำข้อปฏิบัติไว้แล้วในมงคลสูตรชุดที่ ๕ อันเป็นกระบวนการในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม คือ “การให้ทาน การประพฤติธรรม การสงเคราะห์ญาติ การงานที่ไม่มีโทษนี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๒๓} โดยที่การบำเพ็ญทางเป็นเรื่องของการให้ หรือแบ่งปัน อันถือว่าเป็นเครื่องเกื้อหนุนสังคมในทางวัตถุ ด้วยการกระจายสิ่งบริโภคลงให้ทั่วถึงกัน เพื่อลดความกดดันในสังคมและยึดเหนี่ยวสังคมให้มีความเอกภาพ ให้คนเป็นอยู่โดยไม่ต้องเบียดเบียนแย่งชิงกัน การประพฤติธรรมเป็นเรื่องของแนวทางที่นักสังคมสงเคราะห์ทั้งหลายจะต้องยึดถือปฏิบัติ เพื่อไม่ให้เกิดการสงเคราะห์ที่ผิดพลาด และเพื่อให้การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเป็นไปได้อย่างเต็มที่ การสงเคราะห์ญาติ เป็นเรื่องของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ว่าจะเป็นญาติโดยสายโลหิต หรือเป็นญาติโดยการรู้จักคุ้นเคย เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความเป็นปึกแผ่นของสังคมให้เกิดขึ้น และการทำงานไม่มีโทษ เป็นเรื่องของการทำงานที่สุจริต รวมถึงงานที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น งานในหน่วยกู้ภัยต่าง ๆ งานกาชาด งานสังคมสงเคราะห์ และงานสาธารณกุศล ซึ่งงานที่เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมที่สามารถมองเห็นได้ในปัจจุบันนี้มีหลายรูปแบบ เช่น การสร้างโรงเรียนในชนบท การสร้างโรงพยาบาล การสร้างเขื่อนเก็บน้ำ และโครงการปลูกป่าถาวรตามพระราชดำริ ซึ่งสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “ชนเหล่าใดสร้างอาราม ปลูกต้นไม้ สร้างสะพาน และชนเหล่าใดให้โรงน้ำเป็นทาน และบ่อน้ำทั้งบ้านที่พืักอาศัย ชนเหล่านั้นย่อมมีบุญเจริญในกาลทุกเมื่อทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลเป็นผู้ไปสวรรค์”^{๒๔}

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๔๖ - ๔๗.

^{๒๓} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

^{๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

๔. หลักในการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องต้น

คำว่า “คุณธรรม” นี้ ใช้เป็นคำสากอันหมายถึง ลักษณะหรือสภาพคุณงามความดี เช่น ความมีศีลจะ ความซื่อสัตย์ ความเคารพอ่อนน้อม ความกตัญญู อย่างไรก็ตามในสังคมหรือแนวคิดแนวปฏิบัติต่าง ๆ คุณธรรมอาจใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมอย่างแยกกันไม่ออก เช่น ผู้มีจริยธรรมมีพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็น คือ การเล็งดูบิดามารดาซึ่งบ่งถึงคุณธรรมของเขาว่าเป็นผู้มีความกตัญญู รวมความว่า ทั้งจริยธรรม และคุณธรรมนี้ แม้จะมีรายละเอียดแตกต่างกัน แต่ก็มีหมายโดยทั่วไปคล้ายคลึงกันคือหมายถึงความดีงามความถูกต้องเหมาะสม

ในการฝึกฝนอบรมจิตเพื่อให้มีคุณธรรมและคุณภาพที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น ในทางพุทธศาสนาสอนไว้ว่า จะต้องรู้จักสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องต้นให้เกิดขึ้นเสียก่อนเพื่อใช้เป็นฐานรองรับคุณธรรมชั้นสูงขึ้นไป ซึ่งหลักในการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องต้นนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำข้อปฏิบัติไว้ในมงคลสูตรชุดที่ ๗ อันเป็นกระบวนการในการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องต้น คือ “ความเคารพ ความอ่อนน้อม ความสันโดษ ความกตัญญู การฟังธรรมตามกาลนี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๒๕} โดยที่การมีความเคารพจะเป็นเรื่องของการที่บุคคลจะต้องรู้และตระหนักถึงคุณค่าความดีที่มีอยู่ในผู้อื่น เมื่อรู้ว่าใครมีข้อดีอะไรจึงจะสามารถเข้าไปหาและรับเอาคุณธรรมจากบุคคลนั้นได้อย่างถูกต้อง การมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นเรื่องของการที่บุคคลจะต้องไม่อวดคือถือดี รู้จักคุณค่าของตนตามความเป็นจริง พร้อมทั้งจะน้อมตัวลงรับเอาความดีจากผู้อื่นมาใส่ตัวได้ การมีความสันโดษ เป็นเรื่องของการที่บุคคลจะต้องรู้จักพอ รู้จักประมาณ สุขใจพอใจกับของของตน ทำให้จิตสงบสามารถที่จะรองรับคุณธรรมจากผู้อื่นได้อย่างเต็มที่ การมีความกตัญญูเป็นเรื่องของการที่บุคคลจะต้องเป็นผู้ตระหนักซาบซึ้งถึงบุญคุณของผู้อื่นแล้วพยายามหาทางตอบแทน ทำให้เป็นคนน่ารัก นานับถือใคร ๆ ก็อยากถ่ายทอดวิชาความรู้และคุณธรรมต่าง ๆ ให้ เมื่อบุคคลฝึกฝนอบรมตนด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ ประการข้างต้นแล้วจะเป็นผู้ที่พร้อมสำหรับรองรับธรรมะ แล้วจึงฟังธรรมตามกาล โดยไปฟังธรรมจากผู้ทรงคุณธรรมในโอกาสต่าง ๆ และอาศัยธรรมะที่ฟังนั้นมาเป็นเครื่องตรวจสอบตนเองว่าตนเองนั้นมีคุณธรรมมากน้อยเพียงใด ถ้าพบข้อบกพร่องตรงไหนจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๕. หลักในการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องสูง

หลังจากได้ปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ลงในจิตใจโดยใช้หลักธรรมในมงคลสูตรชุดที่ ๗ อันเป็นกระบวนการในการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องต้น เพื่อใช้เป็นพื้นฐานรองรับในการปลูกฝังคุณธรรมในระดับสูงต่อไป และในการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องสูงให้เกิดขึ้นในจิตใจเพื่อพัฒนา

^{๒๕} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๕/๘.

อบรมจิตตนให้สิ้นอาสวะกิเลส นั้น พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแนะนำข้อปฏิบัติไว้แล้วในมงคลสูตรชุดที่ ๘ อันเป็นกระบวนการในการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องต้น คือ “ความอดทน ความเป็นคนว่าง่าย การพบเห็นสมณะ การสนทนาธรรมตามกาลนี้เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๒๖} โดยที่การมีความอดทน จะเป็นเรื่องของการที่บุคคลจะต้องเป็นผู้มีความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในตนจึงจะสามารถรองรับคำสั่งสอนด้วยดี การพบเห็นสมณะเป็นเรื่องของการที่บุคคลจะต้องรู้จักแสวงหา ปรึกษาผู้ทรงคุณธรรม ผู้สงบบาก สงบวาจา และสงบใจ เพื่อดูเป็นแบบอย่าง และการสนทนาธรรมตามกาล เป็นเรื่องของการที่บุคคลจะต้องรู้จักเข้าไปสนทนาซักถามจากท่านผู้ทรงคุณธรรม ผู้เป็นสมณะให้เข้าใจกระจ่าง อันจะเป็นการปลูกฝังคุณธรรมเบื้องต้นทั้งหลายใส่ตัวให้เต็มที

นอกจากนี้แล้วยังมีหลักธรรมอื่น ๆ อีกที่ปรากฏอยู่ในพระอุโบสถตามวัดต่าง ๆ อย่างไม่กี่ตาม ภาพจิตรกรรมฝาผนังแทบทุกที่ล้วนมีหลักพุทธธรรมหรือปริศนาธรรมแฝงอยู่ด้วย ทั้งนี้ แต่จะเน้นหนักในด้านใดนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาของเรื่องที่ช่างหรือจิตรกรได้วาดสื่อออกมา ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังบางภาพนอกจากจะสอนให้ละเว้นความชั่วทำความดีอันเป็นหลักพุทธธรรมพื้นฐานแล้ว ยังอาจสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ชมเกิดความขยันหมั่นเพียรในการฝึกฝน พัฒนาอบรมตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถอันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยรวม

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยในบทบาทของสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีทางการสื่อสารเพื่อมาประกอบการวิเคราะห์ดังนี้

๒.๓.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเลือกสรร^{๒๗} (Selective Process)

ในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ในแต่ละวัน ผู้รับสารไม่สามารถเปิดรับข่าวสารที่มีมากมายในแต่ละวันได้ทั้งหมด แต่จะเลือกเปิดรับเฉพาะข่าวสารที่ตนสนใจเท่านั้น เราเรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเลือกสรร (Selective Process) ของผู้รับสารที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทักษะคติ เป็นต้น กระบวนการเลือกสรรดังกล่าวประกอบด้วย

^{๒๖} บ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๘.

^{๒๗} บุษราคัม เอี่ยมอำไพ , “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรมจส ๑๐๐”, วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

๑. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention)

หมายถึง การที่ผู้รับสารเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากสื่อใดสื่อหนึ่ง โดยจะเลือกตามความคิดเห็น ความสนใจของตน เพื่อสนับสนุนความคิดเดิมที่มีอยู่ หลีกเลี่ยงความไม่สอดคล้องในด้านความรู้ ความเข้าใจต่อความคิดที่มีอยู่แล้ว เพื่อไม่ให้เกิดภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุล หรือความไม่สบายใจ (Cognitive Dissonance)

๒. การเลือกรับรู้หรือตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation)

หลังจากที่ผู้รับสารเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว จะเลือกรับรู้และตีความเป็นอันดับต่อไป ซึ่งจะแตกต่างกันตามประสบการณ์ ทักษะ ความต้องการ ความหวัง แรงจูงใจ สภาวะร่างกายหรือสภาวะอารมณ์ในขณะนั้น

๓. การเลือกจำ (Selective Retention) เมื่อผู้รับสารรับรู้และตีความสารที่ได้รับแล้ว ก็

จะเลือกจดจำเฉพาะข่าวสารที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ รวมทั้งทัศนคติของตนเท่านั้น มักจะลืมในส่วนที่ไม่สนใจ หรือเรื่องที่ขัดแย้งหรือค้านกับความรู้สึกลึก ดังนั้น การเลือกจดจำเนื้อหาของข่าวสารที่ได้รับ จึงเท่ากับเป็นการช่วยเสริมหรือย้ำความเชื่อหรือทัศนคติเดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ยากขึ้น

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยภาพ

สิ่งของหรือวัตถุต่าง ๆ ที่ตามตตามนุษย์มองเห็นได้นั้น เมื่อเข้าไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน สิ่งของหรือวัตถุนั้น ๆ จะดูแตกต่างไปจากเดิม แสดงว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อความเข้าใจและความรู้สึกอยู่มาก ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยภาพ ชูลีพร เกษโกวิท^{๒๔} ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ การถ่ายภาพเบื้องต้น ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า

ในการถ่ายภาพก็เช่นเดียวกัน บางครั้งช่างภาพมักสนใจแต่ซัब्เจกต์ (SUBJECT) โดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม คือพื้นหน้าหรือพื้นหลัง เมื่อภาพปรากฏออกมาอาจทำให้ความเข้าใจหรือความรู้สึกของผู้ดูภาพไม่เป็นไปตามที่ช่างภาพต้องการให้เป็นไปได้ เพราะภูมิหลัง (BACKGROUND) ของผู้ดูภาพแต่ละคนไม่เหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ในฐานะของผู้ถ่ายภาพหรือช่างภาพ จึงควรเพิ่มความระมัดระวังในการจัดภาพหรือประกอบภาพให้ดีเพื่อให้ภาพสื่อความหมายให้ตามต้องการ

^{๒๔} ชูลีพร เกษโกวิท, การถ่ายภาพเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๕๑ - ๕๖.

ในการถ่ายภาพนั้น ตามปกติต้องถ่ายให้คมชัดและให้แสงพอดีอยู่แล้ว แต่ภาพจะดีมีคุณค่า สามารถถ่ายทอดลักษณะเด่น ให้อารมณ์และสื่อความหมายได้หรือไม่ขึ้นต้องอาศัยการจัดภาพหรือประกอบภาพเข้าช่วย

การจัดหรือประกอบภาพ (COMPOSITION) หมายถึงกระบวนการถ่ายทำภาพให้ได้เรื่องราว ได้อารมณ์ ให้ความรู้สึกและสื่อความหมายตามต้องการ

สิ่งต่าง ที่ประกอบกันขึ้นเป็นภาพและมีอิทธิพลในการที่จะทำให้ภาพเป็นภาพชนิดใด ดีหรือไม่นั้นมีหลายอย่างด้วยกัน ขอนำมากล่าวถึงเฉพาะที่เห็นว่าสำคัญมากเท่านั้นคือ

๑. แสงและเงา

การจัดแสงและเงาเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการที่จะทำให้ภาพดีหรือไม่ เพราะแสงและเงาเป็นตัวการที่ทำให้เกิดสีตัดกัน (CONTRAST) ความลึก (PERSPECTIVE) และรูปร่าง (SHAPE) เช่นถ้าถ่ายภาพในที่ที่มีแสงอ่อน ๆ กระจายไปทั่วจะทำให้ภาพไม่มีเงาหรือมีเงาจาง ๆ และภาพ (ซึ่งมี ๒ มิติ) จะดูแบนราบ ไม่มีความลึก และไม่มีสีตัดกัน ถ้าถ่ายในที่ที่มีแสงแรงกล้าส่องด้านข้างจะเน้นให้เห็นรูปร่างและรายละเอียดของโครงสร้างตลอดจนก่อให้เกิดเงาดำและเน้นให้เห็นความลึก อารมณ์ของภาพขึ้นอยู่กับกาให้แสงและเงาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นภาพสี แสงจะมีบทบาทสำคัญมาก

การให้แสงส่องด้านหน้าของสิ่งที่ถ่ายโดยตรง ถ้าเป็นภาพสีอาจจะใช้ได้ เพราะสีต่างกันต่าง ๆ ของภาพจะทำให้เกิดชีวิตชีวา แต่ถ้าเป็นภาพขาว-ดำ และชัดเจกไม่มีสีติดกันในตัวของมันเองด้วยแล้ว การจัดแสงเช่นนี้ย่อมไม่เหมาะสมเพราะภาพที่ได้จะไม่มีสีติดกัน และเงาที่เกิดขึ้นอาจจะมองไม่ค่อยเห็น การเลื่อนตำแหน่งของกล้องไปอีกไม่ว่าจะมากหรือน้อยเพียงใด จะช่วยทำให้ลักษณะของแสงและเงาเปลี่ยนไป ลักษณะของภาพก็จะเปลี่ยนไป เช่น เลื่อนให้เป็นแสงด้านข้างจะช่วยให้เห็นความลึกและรูปร่างชัดเจนยิ่งขึ้น เหมาะที่จะถ่ายทั้งภาพขาว-ดำ และภาพสี

เช่นเดียวกับการถ่ายภาพย้อนแสง ซึ่งหมายถึงการให้แสงด้านหลังจะช่วยทำให้ภาพดูมีความลึก และเห็นเปอร์สเป็คทีฟชัดเจน ในขณะที่เดียวกันจะก่อให้เกิดภาพเงาดำทำให้อารมณ์ของภาพแปลกออกไป

๒. เปอร์สเป็คทีฟ (PERSPECTIVE)

เปอร์สเป็คทีฟ คือสัดส่วนระหว่างพื้นหน้าและพื้นหลัง หมายถึงขนาดและรูปร่างของวัตถุต่าง ๆ ที่เป็นสัดส่วนกันตามจุดที่อยู่ห่างจากกล้อง คือสิ่งที่อยู่ใกล้กล้องจะดูมีขนาดใหญ่ สิ่งที่อยู่ไกลออกไปจะปรากฏให้เห็นมีขนาดเล็ก เปอร์สเป็คทีฟในระดับสายตาจะปรากฏให้เห็นชัดกว่าระดับอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสิ่งที่ต้องการนั้นมีลักษณะเป็นเส้นตรง และผู้ถ่ายยืนถ่ายในมุม

เฉียง ลักษณะเช่นนี้จะทำให้เห็นความลึกและสัดส่วนของภาพในลักษณะที่เรียกว่า เปอร์สเป็คทีฟอย่างเห็นได้ชัด

๓. เส้น (LINE)

อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความหมาย สร้างอารมณ์และมีอิทธิพลต่อผู้ดูภาพมากก็คือ เส้น (LINE) ซึ่งหมายความว่ารวมถึงจุดหรือแถวของสิ่งต่าง ๆ ที่ดูแล้วมีลักษณะเป็น LINE ในทางศิลปนั้นใช้เส้นในลักษณะต่าง ๆ ถ่ายทอดความหมายที่ต่างกัันดังนี้

เส้นตั้ง หรือเส้นตั้ง (VERTICAL LINE) ให้ความหมายในทางแสดงความสูง ความมั่นคงและความแข็งแรง

เส้นนอน (HORIZONTAL LINE) ให้ความหมายในทางความยาว ให้ความรู้สึกราบเรียบ สงบและไม่สิ้นสุด

เส้นเฉียง (DIAGONAL) ให้ความหมายที่แสดงถึงความเคลื่อนไหว ความรวดเร็วของสิ่งที่ถ่าย

เส้นโค้ง (“S” FORM) ก่อให้เกิดความรู้สึกอ่อนโยน นุ่มนวล

ถ้านำเส้นต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ในภาพอย่างถูกต้อง จะช่วยให้ภาพมีความหมายและสร้างอารมณ์ให้กับผู้ดูภาพได้มาก เช่น ภาพรถหรือเรือกำลังแล่น ถ้าถ่ายด้านตรงหรือด้านข้างมักไม่ค่อยให้ความรู้สึกรวดเร็ว แต่ถ้าถ่ายด้านทแยงจะทำให้ความรู้สึกเหมือนรถนั้นกำลังแล่นจริง ๆ หรือถ้าต้องการถ่ายศีรษะฟ้าที่แสดงออกไปในทางความสูง ก็ควรวางกล้องในแนวตั้งแทนที่จะวางกล้องในแนวนอน

๔. พื้นหน้า-พื้นหลัง (FOREGROUND – BACKGROUND)

มีอยู่บ่อย ๆ ที่ภาพบางภาพต้องเสียไปเพราะพื้นหน้าหรือพื้นหลังของภาพเป็นสิ่งทำให้เสีย ที่เป็นเช่นนี้ส่วนใหญ่เป็นเพราะตากล้องขาดความระมัดระวังในการจัดภาพ นั่นคือตากล้องส่วนใหญ่มักให้ความสนใจต่อสิ่งที่ต้องการถ่ายหรือชัดเจ่มาก และมักลืมหรือละเลยที่จะดูส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น พื้นหน้าและพื้นหลัง จึงมีบ่อย ๆ ที่ภาพบางภาพมีพื้นหน้าขนาดใหญ่และมีสีสับสนมากกว่าชัดเจก หรือภาพที่พื้นหลังกระเถิบกระเถิบยุ่งเหยิงเกินไป ทำให้ชัดเจกไม่เด่นและไม่น่าสนใจ หรือภาพที่มีเงาของใบไม้หรือเงาของวัตถุอื่น ๆ ตกอยู่บนใบหน้า ทำให้ดูน่าเกลียด ฯลฯ

นอกจากต้องระมัดระวังในเรื่องดังกล่าวแล้ว ควรวางชัดเจกให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีสีตัดกันกับสิ่งแวดล้อมและมีขนาดใหญ่พอเหมาะ โดยมีสีพื้นหน้าและพื้นหลังช่วยส่งเสริมให้ชัดเจกเด่นยิ่งขึ้น

ภาพที่มีพื้นหน้าและพื้นหลังที่วางไว้ในตำแหน่งที่ถูกต้อง และพื้นหน้าขนาดใหญ่จนเกินไป จะช่วยเน้นให้เห็นความลึกและเปอร์สเป็คทีฟมากขึ้นด้วย

นอกจากที่กล่าวมาในข้างต้นทั้งหมดนี้ มานะ ประกอบบาร์มี^{๒๕} ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับภาพกับการสื่อความหมาย ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาพยนตร์ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ภาพยนตร์นั้นรวมผลงานทางด้านศิลปะด้านต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งภาพที่ถ่ายทอดออกมานั้นจะต้องมีลักษณะ

๑. ความเป็นเอกภาพ

บ่งบอกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภาพที่ปรากฏจะต้องมีเอกภาพทุกปัจจัยต้องประกอบกันเพื่อนเป็นเอกภาพของเรื่อง ซึ่งจะต้องไม่มีสิ่งอื่นแบ่งแยกความสนใจของภาพไป

๒. การเลือกเน้น

เป็นการชี้ให้เห็นหรือการย้ำประเด็นสำคัญ ๆ การคัดสิ่งที่จำเป็นที่สุดออกมาให้เห็นในภาพซึ่งอาจทำได้โดย การเคลื่อนไหว เส้น สี แสง เป็นต้น ซึ่งเอกภาพพร้อมกันกับการเลือก เน้น เป็นวิธีทางที่ใช้ได้ดีที่สุด ในการออกนอกเรื่องและความเข้าใจยากน่าเบื่อ ซึ่งเป็นศัตรู ๒ ประการ แก่ความดึงดูดตั้งใจของผู้ดู

๓. จังหวะหรือลีลา

ภาพยนตร์มีการนำจังหวะและลีลามาใช้ คือนำเสนอเรื่องอย่างมีจังหวะจะโคน ในภาพยนตร์ซึ่งมีภาพยนตร์เรื่องหนึ่ง ๆ จะค่อย ๆ สร้างอารมณ์ให้ผู้ดูจนกระทั่งถึงจุดสุดยอด นั้นอาศัยจังหวะเข้าช่วยในการดำเนินเรื่อง ว่าตอนใดควรผ่อนคลาย ตอนใดควรกระชับเร่งความรู้สึกของผู้ดู

๔. ความสมดุล

คือนำหนักในภาพที่ได้ดุลย์กัน คือเท่ากันทั้งซ้ายและขวา และความสมดุลย์ของภาพที่ใช้โครงสร้างของ เส้น สี สัน แสง เข้าช่วย

๕. สัดส่วน

สัดส่วนกับคำว่า ความสมดุลนั้นใกล้เคียงกันมาก แต่ก็สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะเราจะคิดถึงสมดุลว่าเป็นของภาพที่เห็นส่วนสัดส่วนเป็นความสัมพันธ์ไม่ค่อยมีตัวตน ซึ่งอาจถือว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับเนื้อเรื่องหรือความสัมพันธ์ระหว่างพลังที่ต่อสู้กันในความขัดแย้งของละคร เป็นต้น

๖. ความกลมกลืน

เป็นการผสมผสานอย่างราบรื่นในทุกส่วนของภาพยนตร์ จนกระทั่งไม่มีสิ่งใดมากกีดขวาง จุดประสงค์ของภาพที่สื่อความหมายอยู่เลย ซึ่งคนดูเข้าใจจุดประสงค์ของภาพที่ปรากฏว่า

^{๒๕} มานะ ประกอบบาร์มี , “ภาพกับการสื่อความหมาย”, สารนิพนธ์วารสารศาสตรบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๐), หน้า ๔๕ - ๕๐.

ต้องการสื่อความหมายอะไร โดยไม่รู้สึกระคายระงวใจ หรือสะดุดกับภาพที่ปรากฏบนจอภาพยนตร์

๓. ความประณีต

เป็นความพยายามที่จะรวมปัจจัยที่เสนอออกมาเป็นภาพให้เข้ากันได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ดังหลักต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ซึ่งภาพกับการสื่อความหมายในภาพยนตร์ก็มีการนำปัจจัยสำคัญ ๆ เหล่านี้มาประกอบให้เข้ากันกับหลักของศิลปะด้วย ภาพยนตร์ก็ถืองานศิลปะอันยิ่งใหญ่แน่นอน

๒.๓.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท^{๓๐} กล่าวถึง สื่อแนวพุทธนั้น เรียกว่า การประกาศพรหมจรรย์ หรือการประกาศพุทธศาสนา มีองค์ประกอบ ๔ ประการ ได้แก่ ผู้ส่งสาร คือ พระพุทธเจ้า มีสาร คือเนื้อหาพระธรรมที่มุ่งให้ผู้รับสาร หลุดพ้นจากกิเลสเข้าสู่พระนิพพาน มีสื่อ คือ สื่อบุคคลและสื่อธรรมชาติ และมีผู้รับสาร คือ พระสาวกและพุทธศาสนิกชนทั้งปวง

ศาสตราจารย์ เสนาะ ดิเฮอร์^{๓๑} ได้กล่าวไว้ว่า การสื่อสารทำให้เกิดความหมาย คือ คนเรียนรู้ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ได้จากการสื่อสาร เมื่อฟังคนอื่นพูดเราจะได้รับความรู้ ประสพการณ์ การที่บุคคลที่มีความเข้าใจความหมายของการสื่อสาร ก็เพราะคนใช้สัญลักษณ์ในการสื่อสารให้เหมาะสมกับข้อมูล และเหตุการณ์ที่ต้องการ

ปรีติดา ก่ออนันตกุล^{๓๒} ได้สรุปรูปแบบจิตรกรรมไทยว่า จิตรกรรมไทยเปรียบได้กับ รหัสภาษาแบบจำกัด ซึ่งรหัสแบบจำกัดนี้เป็นรหัสที่เปิดโอกาสในการให้เลือกไม่มากนักถ้อยคำที่ใช้มักเป็นไปอย่างจำกัดไม่ใช่คำใหม่ ๆ นอกเหนือไปจากชุดคำศัพท์ที่ใช้กันเป็นประจำ ซึ่งวิธีเรียบเรียงทำให้เป็นประโยคก็มักจะเป็นไปตามสูตร ไม่นิยมพลิกแพลงเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมไทยที่มีกฎเกณฑ์ในการเขียนภาพที่เป็นระบบมีแบบแผน โดยมีโครงสร้างของภาพจิตรกรรมไทยจะถูกกำกับด้วยการสื่อความหมายโดยการใช้ภาพ ซึ่งเนื้อหาภาพจิตรกรรมได้สื่อออกไปนี้ก็คือเนื้อหาที่เป็นที่รู้จักในหมู่ชนเป็นอย่างดีนั่นเอง

สมชาติ มณีโชติ^{๓๓} ได้กล่าวไว้ว่า จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะและประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น งานจิตรกรรมนั้นให้ความรู้สึกในความงามอันบริสุทธิ์น่าชื่นชม เสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษยชาติได้โดยทั่วไป

^{๓๐} รศ.ดร.สมาน งามสนิท, เอกสารประกอบวิชาการผลิตสื่อเพื่อการเผยแพร่, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗)

^{๓๑} ศาสตราจารย์ เสนาะ ดิเฮอร์, การสื่อสารในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^{๓๒} ปรีติดา ก่ออนันตกุล, ภาษาของจิตรกรรมไทย, (เอกสารงานวิจัย) , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

^{๓๓} สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

สุชาติ เถาทอง^{๓๔} ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของจิตรกรรมฝาผนังของไทย นอกจากจะมีไว้เพื่อประดับตกแต่งในโบสถ์วิหารให้เกิดความสวยงามแล้ว คุณค่าประการหนึ่งที่จะได้รับคือ เรื่องราวหลักธรรมบางประการที่พระสงฆ์เทศนาสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนยึดถือนำไปปฏิบัติ เรื่องเหล่านี้มีชี้มีแต่ในคำเทศนาของพระสงฆ์เท่านั้น ยังปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องบนผนังอาคารภายในวิหารนั้นด้วย ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์เทศนาให้ฟัง หูย่อมได้ยินและตาก็มีโอกาสได้เห็นภาพที่ปรากฏบนผนัง ทำให้สามารถทำความเข้าใจซาบซึ้งทั้งก่อนฟังเทศน์ ขณะกำลังเทศน์และหลังจากฟังเทศน์จบแล้ว ความอันใดที่ได้ฟังจากพระเทศน์ยังขัดข้องใจ ก็สามารถทบทวนกับภาพเขียนจนเข้าใจตลอดจนซาบซึ้งได้

คลิฟฟอร์ด เกียทซ์^{๓๕} (Clifford Geertz) ได้นิยามเกี่ยวกับศาสนา ไว้ดังนี้ คือ ศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่ง คำว่าสัญลักษณ์นี้ครอบคลุมความหมายกว้างขวางมาก อาจจะเป็นวัตถุ การกระทำ เหตุการณ์ หรือความสัมพันธ์ แต่ทั้งหมดก็ทำหน้าที่เป็นพาหนะแห่งความสำนึกหรือเป็นความคิดความรู้สึกที่เป็นนามธรรมบางอย่างที่ถูกทำให้เป็นไปตามรูปธรรม โดยระบบสัญลักษณ์นี้สามารถที่จะสร้างบรรยากาศความรู้สึก และแรงจูงใจให้แก่มนุษย์

พระมหาอำพล บุคคาสาร^{๓๖} ได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณลักษณะ การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกวัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นภาพเขียนฝีมือช่างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งนอกจากจะแฝงไว้ด้วยหลักพุทธปรัชญาทั้งในส่วนของสังขธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ จริยธรรมมี ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงสุด และในส่วนสังขธรรม ได้แก่ สังขธรรมว่าด้วยธรรมชาติของโลกและชีวิต สังขธรรมว่าด้วยอุมคติแห่งชีวิต และสังขธรรมว่าด้วยกฎแห่งกรรมแล้ว ยังแฝงไว้ด้วยแนวคิดทางพุทธศิลป์ กล่าวคือ ช่างหรือจิตรกรเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกขึ้นเป็นสื่อหรืออุปกรณ์ในการสอนธรรมที่อาจใช้แทนหนังสือที่หายากในสมัยนั้น ซึ่งอาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นห้องสมุดภาพชาดก

^{๓๔} สุชาติ เถาทอง, **ศิลปะกับมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๕ - ๗๐.

^{๓๕} ปรีดา ก่ออนันตกุล, **ภาษาของจิตรกรรมไทย**, (เอกสารงานวิจัย) , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

^{๓๖} พระมหาอำพล บุคคาสาร, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพุทธศาสนศึกษา (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๖)**, บทคัดย่อ.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย^{๓๓} ได้ทำการศึกษาถึง คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องสะท้อนจากภาพจิตรกรรมฝาผนังว่า นอกจากการถ่ายทอดในลักษณะของการบอกเล่า และในพิธีกรรมที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์แล้วยังมีงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ตามวัด ช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจให้ภาพของมหาชาติชาดกเด่นชัดขึ้น กล่าวเฉพาะงานจิตรกรรมฝาผนังนั้น ยังเป็นการเสริมความเข้าใจให้ดีขึ้นมาก แม้เป็นการเขียนภาพตอนสำคัญบางตอนของเรื่อง แต่ชาวบ้านก็เกิดความเข้าใจได้ทันทีเนื่องจากได้รับรู้เรื่องเหล่านั้นมาแล้วเป็นอย่างดี

ปรีชญ์ญาณี ประสพเนตร^{๓๔} ได้ทำการศึกษา จิตรกรรมฝาผนัง มรดกสะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า จิตรกรรมเป็นผลงานทางวัฒนธรรมในบริบทของสังคมไทย ซึ่งเนื้อเรื่องของจิตรกรรมนั้นเป็นการแสดงเรื่องราวในพระพุทธศาสนา คือเล่าเรื่องพุทธประวัติ หรือประวัติของพระโพธิสัตว์ ๑๐ องค์ในชาติก่อนที่จะจุติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งงานจิตรกรรมไทยนี้ถือเป็นสื่อที่มีลักษณะทางแบบแผนที่เฉพาะตัว และลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เกิดเนื้อหา หรือความหมายขึ้น โดยความหมายดังกล่าวนี้สะท้อนให้เราเห็นถึงความคิด ความเชื่อและโลกทัศน์ต่าง ๆ ในสังคมที่ผลงานเหล่านั้นได้ถูกสร้างขึ้น

สมชาย สนทนก^{๓๕} ได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทยด้านคุณค่าทางเรื่องราว และคุณค่าทางศิลปะ ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ชั้นปีที่ ๓ ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย จำนวน ๕ สถาบัน ผลการวิจัยพบว่า นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ๕ สถาบัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ด้านคุณค่าทางเรื่องราว ได้แก่ เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติของมนุษย์ เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีความดี โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย สำหรับด้านคุณค่าทางศิลปะ ได้แก่

^{๓๓} แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องสะท้อนจากจิตรกรรมฝาผนัง กรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต** สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชาวิชามานุษยวิทยา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๓๒), บทคัดย่อ.

^{๓๔} ปรีชญ์ญาณี ประสพเนตร, “จิตรกรรม : สะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม”, **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต** ภาควิชามานุษยวิทยา (คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

^{๓๕} สมชาย สนทนก, “คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** ภาควิชาศิลปศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๕), บทคัดย่อ.

ความงาม ความรู้สึกลึกซึ้ง ความรู้ การรับรู้ และกระบวนการเชิงการเชิงวิจารณ์ โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย

จิตรา ศรีเจริญ^{๔๐} ได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจ การแปลความหมายภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมต่างกัน ใน วัฒนธรรมภาคเหนือ และ วัฒนธรรมภาคใต้ โดยกลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียน โรงเรียนบ้านปากกะยาง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และโรงเรียนบ้านยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ปีการศึกษา ๒๕๖๑ จำนวนทั้งหมด ๑๒๐ คน ผลการวิจัยพบว่า การแปลความหมายภาพโดยใช้พื้นหลังทางวัฒนธรรมในการตอบ นักเรียนที่มีวัฒนธรรมภาคเหนือส่วนใหญ่ใช้พื้นหลังทางวัฒนธรรมของตนในการแปลความหมายภาพ ในขณะที่นักเรียนที่มีวัฒนธรรมภาคใต้ จะแปลความหมายภาพตรงตามวัฒนธรรมของภาพ และในการเปรียบเทียบการแปลความหมายภาพว่าถูกต้องตามเนื้อหาหรือไม่ ปรากฏว่านักเรียนที่มีวัฒนธรรมต่างกัน มีการแปลความหมายภาพถูกต้องตามเนื้อหาภาพในองค์ประกอบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบศิลปะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ สำหรับองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

รังสรรค์ เจริญพันธ์^{๔๑} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมายของสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมทางพุทธศาสนา ที่มีการดัดแปลงสัญลักษณ์ และรหัส ที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ การรับรู้ถึงความหมายและการตีความของพุทธศาสนิกชนชาวไทยต่อสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมเหล่านั้น และศึกษาถึงบทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้ออกแบบ และพุทธศาสนิกชนชาวไทย กรณีศึกษาคืออุโบสถวัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา มหาธรรมกายเจดีย์ จังหวัดปทุมธานีและพระพุทธรูปปางเหยียบโลก จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยสรุปได้ว่าความหมายที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ จะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ ของผู้ออกแบบที่แตกต่างกันออกไป ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารจะขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ ของผู้ออกแบบ การให้ข้อมูลข่าวสาร ความศรัทธา และการยอมรับของพุทธศาสนิกชน การรับรู้ถึงความหมาย และการตีความที่ถูกต้องและสอดคล้องกับความหมายที่ผู้ออกแบบต้องการสื่อ จะจำกัดอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนที่ใกล้ชิด และได้รับข้อมูลข่าวสารจาก ผู้ออกแบบ และวัดที่

^{๔๐} จิตรา ศรีเจริญ, “การเปรียบเทียบการแปลความหมายภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกัน”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๖๑), บทคัดย่อ.

^{๔๑} รังสรรค์ เจริญพันธ์, “การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารมวลชน) (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

เป็นกรณีศึกษานั้นๆ สื่อมวลชนทำให้ผู้ออกแบบและวัดเป็นที่รู้จัก ในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยมากขึ้น สื่อมวลชนมีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเห็น ของพุทธศาสนิกชนบางส่วนที่ไม่ได้ใกล้ชิดกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา แต่สื่อมวลชนไม่มีบทบาท และอิทธิพลโดยตรงต่อผู้ออกแบบ การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า วัดอุปประสงค์แห่งของการดัดแปลงสัญญาของสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมทางพุทธศาสนาของกรณีศึกษา เกิดขึ้นจากการที่ผู้ออกแบบพยายามสร้างเอกลักษณ์ ให้เกิดขึ้น เพื่อผลทางการดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้เข้ามาปฏิบัติธรรม และบริจาคทรัพย์เพื่อ ทำนุบำรุง วัด และดำเนินกิจการต่างๆ ของวัด

บุญนุช ชุตินา^{๔๒} ได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ปรัชญาความคิดของ พุทธทาสภิกขุและศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารของพุทธทาสภิกขุ ผลการวิจัยสรุป ได้ว่า พุทธทาสภิกขุเห็นว่าความจริงมีสองระดับคือ (๑) ปรมัตถสัจจะ (ความจริงแท้) คือธรรมะซึ่งเป็นความจริงสากล มีลักษณะเป็นความว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน (๒) สมมุติสัจจะ (ความจริงเชิงสมมุติ) เป็นความจริงที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน การสื่อสารคือระบบสัมพันธ์ภาพของมนุษย์ แบ่งระดับของการสื่อสารได้เป็น (๑) การสื่อสารในระดับของมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับตนเอง เน้นบทบาทในการเป็นผู้รับสาร มีเป้าหมายส่วนบุคคลเพื่อสร้างความสมดุลให้แก่ระบบ ปฏิสัมพันธ์ภายในตัวมนุษย์แต่ละคน โดยที่ "ภาษาธรรม" อาจชี้ไปยังความหมายเชิงปรมัตถสัจจะ ได้ใกล้เคียงที่สุด การสื่อสารระดับนี้อยู่เหนือการประเมินค่าดีหรือชั่ว งานหรืออุปลักษณะ (๒) การสื่อสารในระดับของมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ และมนุษย์กับสังคมใช้ "ภาษาคน" สื่อความหมายในเชิง สมมุติสัจจะ เพื่อบรรลุเป้าหมายทางศีลธรรมคือ เพื่อสันติภาพในโลก ถือว่าความดีคือการสื่อสาร เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว และความงามเป็นหนทางสู่ความดีโดยโน้มนำจิตใจมนุษย์ให้ลืมความยึดมั่นในตัวตน มนุษย์เป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม เน้นบทบาทการเป็นผู้ส่งสารที่ดีเช่นการใช้วจนสาร(วจีกรรม)ที่เป็นประโยชน์และไม่ประทุษร้ายต่อ สัจจะ สุนทรียภาพ และภราดรภาพ การสื่อสารสู่สาธารณชนของพุทธทาสภิกขุก็จัดเป็นการ สื่อสารในระดับนี้ โดยการส่งธรรมสารผ่านสื่อต่างๆ อย่างหลากหลาย ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อระคน พุทธทาสภิกขุมีทฤษฎีความรู้ในแนวทางประจักษ์นิยมแบบเฉพาะ ตน เพราะนอกจาก จะยอมรับข้อมูลเชิงประจักษ์จากประสาทสัมผัสทั้งห้าแล้ว ช่องทางการรับรู้ใน พุทธศาสนา ยังมีอายตนะทาง "ใจ" ใ้รับรู้ข้อมูลที่เป็นความคิดและอารมณ์ ท่านถือว่าการรับรู้ ข้อมูลจากช่องทางใจนี้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสัมพันธ์ภาพของ มนุษย์ กับตนเองและโลกภายนอก คุณค่าของความรู้สำหรับท่านเป็นทั้งประโยชน์ นิยมและปฏิบัตินิยม

^{๔๒} บุญนุช ชุตินา, “ปรัชญาการสื่อสารในธรรมสารของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (วาทวิทยา) (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

โดยถือว่าความรู้ต้องนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายได้และเป็นหนทางสู่การปฏิบัติ ความเป็นมนุษย์นิยมของท่านเห็นได้ชัดจากความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่จะบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งการสื่อสารควรจะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด นั้น คือความจริงแท้, ธรรมะ, นิพพาน หรือความสงบ อันเป็นแนวคิดที่สอดคล้อง กับปรัชญาแบบวิมุตตินิยม

พิไล จิรไกรศิริ^{๔๓} ได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม กับความรู้ ทักษะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานครและเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรกับการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทักษะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมและความสัมพันธ์ ระหว่างความพึงพอใจที่ได้จากการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน ๔๐๘ คน ผลการวิจัยพบว่า (๑) กลุ่มตัวอย่างที่มี อายุ แตกต่างกันไป มีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจและจากรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัดแตกต่างกัน (๒) กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพการสมรส แตกต่างกันไป มีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม จากสื่อมวลชนสื่อบุคคล และจากรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัดแตกต่างกัน ยกเว้น การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อเฉพาะกิจไม่แตกต่างกัน (๓) กลุ่มตัวอย่างที่มี เพศ การศึกษา อาชีพ และรายได้ แตกต่างกันไป มีการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และจากรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัด ไม่แตกต่างกัน (๔) การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อเฉพาะกิจ สื่อบุคคลและรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัด มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับ ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมเพื่อนำไป พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ยกเว้น การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรม จากสื่อมวลชนไม่มี ความสัมพันธ์ กับ ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมเพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (๕) การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจาก สื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัด ไม่มีความสัมพันธ์ กับ ทักษะต่อการนำ พุทธธรรมไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (๖) การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจาก สื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และรายการธรรมะของกรมการศาสนา/วัด มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับ การพัฒนาคุณภาพ ชีวิตและ

^{๔๓} พิไล จิรไกรศิริ, “การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทักษะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์พัฒนาการ) (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

สังคม (๗) มีความพึงพอใจที่ได้จากการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมจากสื่อต่างๆ มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

ปรววรรณ โลหะวัฒนวงศ์^{๔๔} ได้ทำการศึกษา "การรับรู้ ทศนคติ และความพึงพอใจที่มีต่อละครโทรทัศน์ชุด "เจ้ากรรมนายเวร" ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) จากกลุ่มเป้าหมายชายหญิง ที่มีอายุระหว่าง ๑๕ – ๓๐ ปี จำนวน ๓๒ คน ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาถึงการรับรู้ ทศนคติ การใช้ประโยชน์และความ พึงพอใจของผู้ชมที่มีต่อละครโทรทัศน์ชุด "เจ้ากรรมนายเวร" รวมถึงการศึกษาทัศนคติของผู้ชมที่มีต่อการใช้กลยุทธ์สาระบันเทิงผ่านละครโทรทัศน์ จากผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อเรื่องที่ละครนำเสนอ รวมทั้งเข้าใจในสิ่งที่ละครต้องการจะสื่อออกมา และมีทัศนคติที่ดีต่อละครโทรทัศน์ชุดนี้ รวมทั้งมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปในทางบวกหลังจากที่ได้ชมละคร ความพึงพอใจหลักที่ได้รับจากละครโทรทัศน์ชุดนี้คือ ความสนุกสนานบันเทิง และเนื้อเรื่องของละคร รวมถึงการได้รับข้อคิดจากละครไปใช้อรรถประโยชน์ทั้งต่อตนเอง คนรอบข้างและสังคม และผู้ชมมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้กลยุทธ์สาระบันเทิงผ่านละครโทรทัศน์ รวมถึงมีความคิดเห็นว่าละครที่มีสาระจะส่งผลต่อสังคมทางด้านบวก

จิราพร เนติธาดา^{๔๕} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการถ่ายทอดธรรมชาติของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการถ่ายทอดธรรมชาติของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท โดยนำทฤษฎีการเล่าเรื่องและทฤษฎีสัญญาะวิทยามาใช้เป็นกรอบในการวิจัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหา และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพระภิกษุ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดธรรมชาติจากหลวงพ่อบุชา สุภัทโท โดยตรงจำนวน ๑๕ รูป ผลการวิจัยพบว่า (๑) หลวงพ่อบุชา สุภัทโทมีวิธีการถ่ายทอดธรรมชาติโดยการพูดเรื่องธรรมะให้ลูกศิษย์ฟังปฏิบัติในสิ่งที่พูดให้ฟังไปแล้วให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ลูกศิษย์ทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดความ เข้าใจด้วยตนเอง (๒) การถ่ายทอดธรรมชาติของหลวงพ่อบุชา สุภัทโทโดยการพูดให้ฟังนั้น จะใช้วิธีการใช้คำพูดสั้นๆ ง่ายๆ ไม่ใช้คำศัพท์ภาษาบาลี สันสกฤต ในกรณีที่จำเป็นต้องใช้จะมีคำอธิบายประกอบ (๓) หลวงพ่อบุชา สุภัทโทใช้การยกตัวอย่างเปรียบเทียบแบบอุปมา อุปไมย ในการอธิบายหัวข้อ ธรรมะ

^{๔๔} ปรววรรณ โลหะวัฒนวงศ์, "การรับรู้ ทศนคติ และความพึงพอใจที่มีต่อละครโทรทัศน์ชุด "เจ้ากรรมนายเวร" ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร", วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตรพัฒนการ) (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๔๕} จิราพร เนติธาดา, "วิธีการถ่ายทอดธรรมชาติของหลวงพ่อบุชา สุภัทโท", วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตรพัฒนการ) (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

ซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมโดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบนั้นเป็นธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัวมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์มาก่อน จึงสามารถสร้างมโนภาพตามตัวอย่าง เปรียบเทียบ และเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้น (๔) การถ่ายทอดธรรมะโดยการปฏิบัติให้ดูและให้ปฏิบัติตามนี้เป็นการใช้สัญลักษณ์โดยผ่านอวัจนภาษา เพื่อสื่อความหมายของการปฏิบัติในบริบทของพระธรรม ซึ่งจะช่วยให้ความมั่นใจให้กับผู้รับการถ่ายทอดด้วยการเห็นของจริงและได้รับรู้ถึงความรู้สึกจริงจากการปฏิบัติด้วยตนเอง หลังจากที่ได้ฟังเรื่องธรรมะมาก่อนแล้ว (๕) ในแง่มุมของการเล่าเรื่องนั้น หลวงพ่อชาจะเล่าเรื่องที่ใช้ในการยกไปเปรียบเทียบกับธรรมะซึ่งเรื่องที่เล่านั้นจะเป็นเรื่องสั้นๆ มีเหตุการณ์เพียง ๒-๓ เหตุการณ์ มีตัวละครเพียง ๑-๒ ตัว เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กันแบบเป็นเหตุเป็นผลตามหลักธรรมชาติ โดยมี ความคิดหลักคือ การใช้สติพิจารณาความไม่แน่นอนของสรรพสิ่งเพื่อนำไปสู่การปล่อยวาง การ ปฏิบัติสมาธิภาวนา และการปฏิบัติตามหนทางแห่งความดับทุกข์ (๖) เรื่องเล่าของหลวงปู่ชา สุภัทโทเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ น่าเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของลูกศิษย์เนื่องจากการปฏิบัติตนของท่านสอดคล้องกับสิ่งที่ท่านเล่าและเรื่องที่ท่านเล่านั้นมีความคงเส้นคงวาทลอดเรื่อง เป็นเรื่องจริงและมีคุณค่าในแง่ของศีลธรรมด้วย

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า สามารถนำสรุปในความเกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา อาจจะเผยแผ่ได้หลายวิธี หลายรูปแบบ แต่ยังมีอีกวิธีหนึ่งที่มีความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาในสมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนัง เป็นศาสตร์และศิลป์ที่จิตรกรอาศัยปัจจัยแวดล้อมในขณะนั้นบรรจงสร้างขึ้นมา ซึ่งการเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนังนั้น เริ่มแรกตั้งแต่ในสมัยทวารวดี ศรีวิชัย สุโขทัย อยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในฐานะเป็นสื่อในการเผยแผ่พุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีของมาลินอสกี ซึ่งเห็นว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ถัดมาทฤษฎีสัญลักษณ์ทางศาสนาของคลิฟฟอร์ด เกียทซ์ ซึ่งมีความเห็นอีกแนวหนึ่งว่า ศาสนาเป็นสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่ทำหน้าที่เป็นพาหนะแห่งความสำนึกหรือความคิดความรู้สึกที่เป็นแบบนามธรรมบางอย่างที่ทำให้เป็นรูปธรรม และทฤษฎีการสื่อสารตามแบบจำลองการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล ซึ่งมีความเห็นว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร ช่องทางในการสื่อสาร และผู้รับสาร

แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังได้สะท้อนจิตสำนึกทางจริยธรรมตามหลักธรรมได้แก่ พรหมวิหาร ๔ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ปฏิปทา ๕ การปฏิบัติแบบที่เป็นทางดำเนินให้ถึงจุดหมาย หลักความกตัญญู หลักการปกครอง หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม หลักการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องต้น หลักการสร้างเสริมคุณธรรมเบื้องสูง

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร ได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเลือกสรร และทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยภาพ ซึ่งทั้งสองทฤษฎีนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับผู้รับสารและวัสดุที่จะใช้ในการสื่อสาร

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ได้ข้อค้นพบในภาพรวมว่า จิตรกรรมฝาผนังของไทยเป็นการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมทางศาสนาที่มีคุณค่าทางเรื่องราวและคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งในสมัยก่อนได้ใช้เป็นสื่ออุปกรณ์เพื่อการสอนธรรมแทนหนังสือ ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้ธรรมะผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนังก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ของผู้ออกแบบหรือจิตรกร การให้ข้อมูลข่าวสาร ความศรัทธาและการยอมรับของพุทธศาสนิกชนแต่ละคน

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) ในการเก็บข้อมูล ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

เป็นขั้นตอนแรกของการศึกษาวิจัย โดยเป็นการค้นคว้าหนังสือ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์ทางศาสนา อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้อง และเนื้อหาอื่น ๆ ที่จะนำมาวิเคราะห์บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการศึกษาภาคสนามต่อไป

๓.๒ การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

เป็นขั้นตอนหลังจากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร เมื่อได้ขอบข่ายและแนวทางในการศึกษาชัดเจนแล้ว จึงได้ทำการออกภาคสนามเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบการศึกษาภาคเอกสาร ในขั้นตอนนี้เก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้ แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์เพื่ออธิบาย สำหรับการวิจัยเชิงสำรวจได้ดำเนินการดังนี้

๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

๑) พระวิทยากรที่บรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีทั้งหมดจำนวน ๑๔ รูป

๒) กลุ่มผู้คนที่เข้าเยี่ยมชมภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งหมด

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

๑) พระวิทยากรที่บรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรจำนวน ๕ รูป ได้แก่

๑. พระครูอุดมสังวร	หัวหน้าแผนก
๒. พระมหากิตติศักดิ์ โคตรมสิสุโส	ผู้ช่วยหัวหน้าแผนก
๓. พระมหาอุดม ปญญาโก	เจ้าหน้าที่ประจำแผนก
๔. พระมหาพิทักษ์ มหิทธิโก	พระวิทยากร/เลขานุการประจำแผนก
๕. พระมหาสมพงษ์ อนุภุโท	พระวิทยากรประจำแผนก

๒) กลุ่มผู้เข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่เข้าชมชมในวันที่ ๑๓ และ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๔๘ เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น ๓๖๐ คน และจากกลุ่มตัวอย่างนี้ได้สุ่มแบบหลายขั้นตอนขึ้นตอน (Multi Stage Sampling) ดังนี้

๑. เลือกแบบระดับชั้น (Stratified Random Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกับประชากรมากที่สุด จึงได้แบ่งกลุ่มตัวผู้เข้าชมออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มระดับชั้นมัธยมศึกษา และกลุ่มระดับอุดมศึกษา

๒. ในแต่ละกลุ่มระดับชั้น ได้สุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

กลุ่มระดับชั้นมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา พุทธมณฑล จำนวน ๕๐ คน

กลุ่มระดับอุดมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ จำนวน ๕๐ คน

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๒.๒.๑ การสร้างแบบสอบถาม

การสร้างแบบสอบถามได้ดำเนินการดังนี้

๑) ศึกษาจากเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วกำหนดปัจจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อกำหนดเป็นกรอบในการสร้างแบบสอบถาม

๒) นำปัจจัยและกรอบแนวคิดที่ได้จากข้อ ๑.) มาสร้างแบบสอบถาม ซึ่งแบบสอบถาม มี ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยคำถาม เพศ อายุ การศึกษา และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเข้าเยี่ยมชมจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น มี ๕ ข้อคำถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ มี ๑๖ ข้อคำถาม

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา มี ๓ ข้อคำถาม

๓) นำแบบสอบถามที่ได้ไปหาคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

หาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสื่อจิตรกรรมฝาผนังจำนวน ๓ ท่าน ซึ่งได้แก่ พระครูอุดมสังวร พระมหาคิตติศักดิ์ โคตรมสิสุโส และพระมหาอุดม ปญญาโก ช่วยตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษาแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

หาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้วไปให้ประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐ คน ตอบแบบสอบถาม แล้วนำมาตรวจให้คะแนน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของครอนบาค (Cronbach coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๑ (ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS คำนวณ)

๔) ปรับปรุงแบบสอบถามที่หาความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นให้สมบูรณ์เรียบร้อยแล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๓.๒.๒.๒ การสร้างแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่ต้องการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษา แล้วนำมาเขียนแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างมีระบบจำนวน ๑๐ ข้อ ดังนี้

คำถามข้อที่ ๑ ขอทราบความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ พอสังเขป ?

คำถามที่ ๒ ท่านเคยบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถแล้วกี่ครั้ง และธรรมะที่ท่านหยิบยกมาใช้ในการอธิบายมีอะไรบ้าง ?

คำถามข้อที่ ๓ ในการบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังท่านทำมานานแค่ไหน ?

คำถามข้อที่ ๔ มีหัวข้อธรรมะเกี่ยวกับอะไรบ้าง ที่ผู้ชมได้ซักถาม ?

คำถามข้อที่ ๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ มีหลักธรรมอะไรที่สำคัญอยู่บ้างที่สื่อออกมาให้เห็นได้ชัดเจนในแต่ละภาพ ?

คำถามข้อที่ ๖ กลุ่มคนที่มาที่ท่านพาชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นกลุ่มใดบ้าง และกลุ่มไหนที่เข้าชมมากที่สุด เพศไหน อายุประมาณเท่าไร ?

คำถามข้อที่ ๗ กลุ่มคนที่ท่านได้พาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น สนใจในภาพจิตรกรรมฝาผนังมากน้อยเพียงใด เช่น การใช้ระยะเวลานานในการเข้าชม และมีการซักถามเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ?

คำถามข้อที่ ๘ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของการนำเสนอประวัติเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนาากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

คำถามข้อที่ ๙ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของอิทธิพลในการชักจูงโน้มน้าวใจให้เกิดความคิดและการปฏิบัติตามหลักธรรมมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

คำถามข้อที่ ๑๐ ท่านคิดว่าควรมีการดัดแปลงปรับปรุง การใช้สื่อจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการเผยแพร่ธรรม เพื่อให้เป็นที่สนใจมากขึ้นได้อย่างไร ?

๓.๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและเก็บรวบรวมกลับคืนได้ทั้งหมด จำนวน ๑๐๐ ชุด และนำแบบสอบถามที่รับมาตรวจสอบความสมบูรณ์ หลังจากนั้นได้ดำเนินการดังนี้

๑. ลงรหัส (Code) ในแบบสอบถามและแบบสอบถามสัมภาษณ์ทุกฉบับ
๒. คัดลอกรหัสที่ลงไว้เรียบร้อยแล้วในแบบฟอร์มการลงรหัส เพื่อบันทึกข้อมูล
๓. นำข้อมูลที่บันทึกไว้มาประมวลผล ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนังในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รวมถึงแนวคิดทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานของการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา โดยมีหลักการหน่วยการวิเคราะห์ แบ่งดังนี้

(๑) อนุพุทธประวัติ ประกอบไปด้วย

๑. ลักษณะภาพ ได้แก่

- ความสวยงาม
- ความน่าสนใจ
- การสื่อความหมายที่ชัดเจน

๒. เรื่อง ได้แก่

- ความน่าสนใจ
- ความชัดเจน
- ความเข้าใจ

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

- แสดงหลักธรรมได้อย่างชัดเจนและเข้าใจ

(๒) นิทานชาดก ประกอบไปด้วย

๑. ลักษณะภาพ ได้แก่

- ความสวยงาม
- ความน่าสนใจ
- การสื่อความหมายที่ชัดเจน

๒. เรื่อง ได้แก่

- ความน่าสนใจ
- ความชัดเจน
- ความเข้าใจ

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ ได้แก่

- แสดงหลักธรรมได้อย่างชัดเจนและเข้าใจ

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์เชิงสถิติ โดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ช่วยในการประมวลผลทุกขั้นตอน

๓.๕ เกณฑ์การให้คะแนน

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้	๕	คะแนน
เห็นด้วย	ให้	๔	คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้	๓	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้	๒	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้	๑	คะแนน

๓.๖ เกณฑ์การตัดสินสำหรับค่าเฉลี่ย^{๔๖}

๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายถึง	เห็นด้วยอย่างยิ่ง/มากที่สุด
๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายถึง	เห็นด้วย/มาก
๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายถึง	ไม่แน่ใจ/ปานกลาง
๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายถึง	ไม่เห็นด้วย/น้อย
๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายถึง	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง/น้อยที่สุด

^{๔๖} บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕) หน้า

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์หลักธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การศึกษวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อทราบถึงบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา โดยศึกษาวิเคราะห์เฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เรื่อง อัครสาวก ๔๑ องค์ และเรื่องมโหสถบัณฑิต ซึ่งจากการได้ไปศึกษาวิจัยเชิงเอกสารดังกล่าว ผลการวิจัย มีดังนี้

ห้องที่ ๑

พระอัญญาโกณฑัญญะ

๑.ลักษณะภาพ

บนฝาผนังเขียนเป็นภาพที่แสดงความงามของปราสาทแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ มีฉัตรทองห้อยจากเพดานลงมาบนพื้นสีแดง ภาพพระราชมารดาบรรทมบนพระแท่นเบื้องล่างมีเหล่าพราหมณ์ถวายคำพยากรณ์ลักษณะของทารก พระบิดากับพระประยูรประทับตรงปีกของปราสาท มีฉากเบื้องหลังสีดำ เขียนลายทอง เบื้องล่างพื้นปราสาทมีข้าราชการบริวาร ถัดไปเป็นกำแพงแก้ว มีฉากกั้นเหล่านางกำนัลในชุมนุมเข้าเฝ้าอีกฝั่งหนึ่ง

๒. เรื่อง

โกณฑัญญะเถระ เป็นผู้เลิศในทางรู้อาตมวิเวก เกิดด้วยเหตุการตรัสรู้มรรคผลก่อนพระสาวกทั้งปวง พระโกณฑัญญะนี้เป็นพระอรหันต์รุ่นแรกในกลุ่มปัญจวัคคีย์ เรื่องมีอยู่ว่า พระโกณฑัญญะเป็นพราหมณ์รู้ไตรเพท ชำนาญในลักษณะมนต์ อยู่หมู่บ้านใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อประสูติพระพุทธองค์ พระพุทธบิดาให้ประชุมพราหมณ์ ๑๐๘ มาบริโกคมรูปายาสในวัง แล้วให้พราหมณ์ผู้ชำนาญรู้ลักษณะ ๘ คน คูลักษณะพระโอรส โกณฑัญญะพราหมณ์หนุ่มอยู่ในจำนวน ๘ คนนั้นได้ทำนายว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ส่วนคนอื่นทำนายเป็น ๒ ประการ คือ ถ้าเป็นฌราวาสจะเป็นพระจักรพรรดิราช ถ้าออกบวชจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ต่อมาพราหมณ์ ๗ คน ทำกาลกิริยา

ตาย เหลือแต่โกณฑัญญะคอยทำงาน ได้ออกบวช และตรัสรู้เป็นพระอรหันต์องค์แรกของสาวกทั้งปวง

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รับยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้รัตัญญ แปลว่า ผู้รู้ราตรี หมายความว่า รู้ธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสสอนก่อนใครทั้งหมด

ห้องที่ ๒

เทวอักษาระกัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นเรื่องของพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะ ในภาพเน้นตรงสองมานพกับบริวารคุมหรรสพ สองสหายนั่งบนเตียงตั้ง มีริมทาง โรงมหรสพตั้งอยู่นอกกำแพงเมือง มีการแสดงโขนและหุ่นเป็นภาพชีวิตของคนในสมัยโบราณ เห็นการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ และภาพแสดงสภาพบ้านเมืองในสมัยนั้น

๒. เรื่อง

ทั้งสองท่านเดิมเป็นพราหมณ์อยู่ใกล้เมืองราชคฤห์ พระสารีบุตรเดิมชื่ออุปติสสะ พระโมคคัลลานะชื่อโกติสสะ เป็นสหายกันและต่างก็มีบริวารท่านละ ๕๐๐ คน วันหนึ่งขึ้นคานหามและจี่รถพากันไปชมมหรสพ ต่างคิดปลงสังเวช จึงพาบริวารทั้ง ๑,๐๐๐ คนออกบวชเป็นปริพาชก (นักบวชนอกพระพุทธศาสนา) ในสำนักสัทธชัยปริพาชก แต่เห็นว่าไม่เป็นหนทางไปสู่นิพพาน จึงเที่ยวแสวงผู้รู้กันต่อไป ห้วงเวลานั้นพระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้และมีพระสาวก ๖๑ องค์แล้ว อุปติสสะปริพาชกได้พบกับพระอัสสชิเถระ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ และได้ฟังโอวาทธรรมว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และเหตุแห่งความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะตรัสอย่างนี้ เมื่อได้ฟังอย่างนี้แล้วท่านก็ได้บรรลุนิพพาน จึงพาโกติสสะปริพาชกและบริวารไปบวชเป็นภิกษุในสำนักพระพุทธเจ้า และสำเร็จพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระสารีบุตรเถระ

๑. พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสารีบุตรว่าเป็นเอตทัคคะในทางปัญญา เป็นผู้สามารถจะแสดงพระธรรมจักรและพระจุลสารัยสัจให้กว้างขวางพิสดารเสมอพระองค์

๒. พระสารีบุตรได้รับการยกย่องมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า "พระธรรมเสนาบดี" พระสงฆ์ผู้ประกาศพระศาสนา ได้ชื่อว่าธรรมเสนา เป็นกองทัพธรรมที่ประกาศเผยแผ่ธรรม เมื่อไปถึงที่ไหนก็ทำให้เกิดประโยชน์และความสุขที่นั่น พระพุทธเจ้าเป็นจอมธรรมเสนา เรียกว่า "พระธรรมราชา" โดยมีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี หรือแม่ทัพฝ่ายธรรม

๓. พระสารีบุตรยังได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้มีความกตัญญู แม้ว่าพระสารีบุตรจะได้รับการแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าเป็นอัครสาวกเบื้องขวา ผู้เป็นเลิศในทางปัญญา ท่านก็นับถือพระอัสสชิเป็นอาจารย์ เพราะพระอัสสชิได้แสดงธรรมแก่ท่าน ทำให้ท่านมีดวงตาเห็นธรรม

และได้มาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อพระอัสสชิอยู่ในทศโค เมื่อพระสารีบุตรจะนอน จะนมัสการไปทางทิศนั้นก่อน และหันศีรษะไปทางทิศนั้น

พระมหาโมคคัลลานะ

พระมหาโมคคัลลานะ เมื่อบวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วปรากฏว่าท่านมีความสามารถโดดเด่นในทางอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นเลิศ กว่าภิกษุทั้งหลาย ท่านสามารถแสดงฤทธิ์ไปยังภูมิของสัตว์นรก และไปโลกสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ได้ ท่านได้พบเห็นสัตว์นรกในขุมต่าง ๆ ที่ได้เสวยความสุขจากการทำบุญไว้ในเมืองมนุษย์เช่นกัน ท่านได้นำข่าวสารของสัตว์นรกและของเทพบุตร เทพธิดาเหล่านั้น มาแจ้งแก่บรรดาญาติและชนทั้งหลายให้ทราบ ทำให้บรรดาญาติและชนเหล่านั้นพากันละเว้นกรรมชั่วลามกอันจะพาตนไปเสวยผลกรรมในนรก พากันสร้างบุญกุศล อันจะนำตนไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และพร้อมกันนั้นก็พากันทำบุญอุทิศไปให้แก่ญาติของตน เหล่าชนบางพวกที่ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ก็พากันละทิ้งลัทธิศาสนาเดิมมาศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ทำให้พวกเดียรฉัตรทั้งหลายต้องเสื่อมจากลาภสักการะ เป็นอยู่ลำบากอดอยากขึ้นเรื่อยพระเถระมีอริยาสัยใจกว้าง

ห้องที่ ๓ มหากัสสปเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

ด้านบนเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้พระมหากัสสปะ ถัดมาเป็นภาพเหล่าพราหมณ์นำรูปทองคำซึ่งเป็นอุบายของท่านพระมหากัสสปะสมัยเป็นพราหมณ์หนุ่มที่ให้หล่อรูปทองคำเป็นสตรี และให้บริวารไปหาสตรีที่มีรูปเหมือนดังรูปทองคำนี้ ต่อด้วยภาพวันแต่งงานเป็นภาพของท่านมหากัสสปะและภรรยา นั่งเสวยในวันวิวาห์ ด้านล่างเขียนเป็นบ้านเรือน ความเป็นอยู่ผสมผสานระหว่างชาวต่างประเทศกับชาวไทย ด้านบนเขียนเป็นภาพทิวทัศน์ไกล ๆ แบบนิยมในรัชกาลที่ ๔

๒. เรื่อง

เดิมชื่อปีปผลิบุตรพราหมณ์ เมืองราชคฤห์ บิดามารดาจะให้แต่งงาน แต่ท่านไม่ปรารถนาจึงคิดอุบายให้หล่อทองคำเป็นรูปสตรีแล้วให้พราหมณ์ ๘ คน ไปเที่ยวหาสตรีที่มีรูปดั่งนี้ พราหมณ์มาถึงเมืองสาครนคร จึงได้พบธิดาโกสยเศรษฐีมีรูปลักษณะดุจรูปหล่อนั้น ปีปผลิจึงได้แต่งงานกับธิดาเศรษฐีนั้น เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตไปหมดแล้ว จึงได้ชวนภรรยาออกบวช และสำเร็จเป็นพระอรหันต์หลังจากบวชได้ ๗ วัน ท่านบวชเมื่อสูงวัย และปฏิบัติในทางตรงค้อย่างเคร่งครัดมาก เป็นผู้ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระศาสดา และนำเหล่าพระสาวกทำสังคายนาจัดระเบียบพระธรรมวินัย ท่านจึงมีความสำคัญยิ่งในการทำให้เกิดพระไตรปิฎก โดยพระอุบาลีเป็นผู้ตอบเรื่องพระวินัย (สิกขาบทของพระสงฆ์) และพระอานนท์เป็นผู้ตอบเรื่องพระธรรม (พระสูตรและพระอภิธรรม)

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

เมื่อท่านอุปสมบทแล้วทำความเพียร ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัตผล หลังจากอุปสมบทได้ ๘ วัน พุทธบริษัททั้งหลายรู้จักท่านในนาม “พระมหากัสสปะ” ท่านได้ช่วยรับภาระอุปัชฌาย์สอนพระภิกษุและพุทธบริษัทอื่น ๆ จนมีภิกษุเป็นบริวารจำนวนมาก ท่านมีปกติสมาทานธุดงค์ ๓ ประการ อย่างเคร่งครัด คือ

- ๑) ถี้อการนุ่งห่มบังสุกุลเป็นวัตร
- ๒) ถี้อการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร
- ๓) ถี้อการอยู่ป่าเป็นวัตร

เพราะการปฏิบัติในรุดงค์คุณทั้ง ๓ ประการนี้อย่างเคร่งครัด พระบรมศาสดาจึงทรงยก
 ย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในทาง ผู้ทรงรุดงค์นอกจากนี้ พระ
 มหากัสสปเถระ ได้รับการสรรเสริญจากพระศาสดาเป็นต้นว่า เปรียบเสมือนด้วยพระจันทร์ เข้าไป
 ยังตระกูลทั้งหลายไม่ละนอกราย ไม่ละนอจิต เป็นผู้โหม่อยู่เป็นนิรันดร์ ไม่เย่อหยิ่ง วันหนึ่ง เมื่อ
 ประทับนั่ง ในท่ามกลางหมู่พระอริยเจ้า ทรงตั้งพระเถระไว้ในตำแหน่งผู้เลิศแห่งภิกษุทั้งหลายผู้ทรง
 รุดงค์และกล่าวสอนรุดงค์ว่า ภิกษุทั้งหลาย กัสสปะนี้ เป็นผู้เลิศแห่งภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้
 ทรงรุดงค์และกล่าวสอนรุดงค์

ห้องที่ ๔

อนุรุทธเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

ในภาพแสดงถึงเหล่ากษัตริย์ทรงคิ และการเสด็จขี้ออกนอกเมืองสู่การบรรพชา ภาพสามารถสื่อออกมาได้อย่างชัดเจนเป็นการเขียนภาพเล่าเรื่องตอนสำคัญ ๆ ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ง่าย แต่ต้องดูสักหลายรอบสักหน่อย ถ้าเป็นบุคคลที่เคยอ่านหรือศึกษามาแล้วจะเข้าใจได้ทันที

๒. เรื่อง

พระอนุรุทธะเป็นพระราชบุตรพระเจ้าอาของพระพุทธองค์ (ศากยวงศ์) เป็นผู้มียศมากไม่เคยรู้จักความไม่มี วันหนึ่งเสด็จไปทรงคิกับราชบุตรอีก ๕ พระองค์ และอุบาลีซึ่งเป็นช่างกลบ (ช่างตัดผม) พระมารดาให้ทาสีเชิญภาชนะเปล่าไปถวายและทูลว่าเป็นเครื่องเสวย เพราะประสงค์จะให้พระราชบุตรรู้จักความไม่มีบ้าง แต่ทวดกลับเนรมิตอาหารทิพย์ปรากฏในภาชนะเปล่านั้น ทำให้ราชบุตรทั้ง ๖ เกิดความสงสัยว่าข้าวเหล่านั้นมาจากไหน เกิดเองในภาชนะหรือมาจากมือจากยุงนาง อุบาลีจึงทูลว่า โภชนาหารนั้นเกิดขึ้นจากความเพียรและความยากลำบากของคนที่ทำนาอยู่ในที่ต่าง ๆ และกลายมาเป็นเครื่องเสวยในภาชนะ ทำให้ทั้ง ๖ พระองค์มีพระทัยสังเวชและออกบรรพชาพร้อมกับอุบาลี

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระอนุรุทธเถระได้บรรลุพระอรหัตพร้อมวิชา ๓ คือ บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพพจักขุญาณ และ อาสวักขยญาณ ตามปกตินอกจากเวลาฉันภัตตาหารเท่านั้น นอกนั้นท่านจะพิจารณา ตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพพจักขุญาณ (เปรียบกับคนธรรมดาที่เหมือนกับ ผู้มีใจเอื้ออาทรคอยเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้อื่นตลอดเวลา) เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้ได้ทิพพจักขุญาณ

ห้องที่ ๕

ภักทียเถรวัตร และ ลูกนกภักทียเถรวัตร

๑. ลักษณะภาพ

บนฝาผนังเขียนเป็นภาพเรื่องราวของพระสาวกสององค์ในภาพเดียวกัน คือ เรื่องราวของท่านพระภักทียเถระ และ พระลูกนกภักทียเถระ แม้จะเนื้อหาไม่เกี่ยวเนื่องกัน แต่จิตรกรสามารถถ่ายทอดออกมาได้อย่างกลมกลืนเหมือนกับเป็นเรื่องเดียวกัน ส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องของท่านภักทียเถระเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้า บวชให้ภักทียเถระในสำนักของพระพุทธเจ้า มีพิธีแห่โดยม้ามาที่ศาลา และมีญาติพี่น้องนั่งรอดูการบวชรอบศาลา

๒. เรื่อง

พระภักทียเถระ ก่อนบวชเป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะพระองค์หนึ่ง มีพระสหายสนิท คือ เจ้าชายอนรุทธะ เจ้าชายอนนท์ เจ้าชายภคุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัตแห่งเมืองเทวทหะ หลังจากบรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน ท่านเป็นผู้ไม่ประมาท พากเพียรพยายามบำเพ็ญ สมณธรรม ก็ได้บรรลุพระอรหัตผลภายในพรรษาที่บวชนั่นเอง

ลูกนกภักทียเถระ เกิดในตระกูลมหาเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี แม้มีร่างกายที่ไม่ปกติ คือ มีร่างกายที่เล็กต่ำเตี้ยเหมือนเด็กสิบขวบซึ่งไม่เหมือนกับภิกษุรูปอื่น ๆ อันเป็นเหตุให้ท่านถูกล้อเลียนด้วยวิธีต่าง ๆ แต่ท่านไม่เคยว่าแต่ท่านก็ไม่เคยโกรธเคืองเลย เพราะท่านเป็นพระอรหันต์ จินาสพ ไม่มีกิเลสอาสวะแล้ว

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระภักทียเถระ

ควรจะได้ทราบว่า การที่พระภักทียเถระได้รับการสถาปนาในตำแหน่งที่เป็นเลิศ เอตทัคคะเป็นยอดของภิกษุทั้งหลายผู้เกิดในตระกูลสูงเช่นนั้น ด้วยเหตุ คือ พระเถระเป็นพระโอรสของพระนางกาฬิโคธาเทวี ผู้มีวัยสูงสุดในเจ้าศากยวงศ์ทั้งหลาย และในอดีตชาติที่ผ่านมาท่านได้บังเกิดในราชตระกูล แล้วครองราชสมบัติถึง ๕๐๐ ชาติติดต่อกัน

ลูกนกภักทียเถรวัตร

ท่านยังมีความสามารถพิเศษ คือปกติท่านแสดงธรรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนและเจราจาประกอบด้วยถ้อยคำและน้ำเสียงอันไพเราะ เป็นที่สนาะโสตแก่ผู้ฟังทั้งหลาย อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค จึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่ง เอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทาง ผู้พูดเสียงไพเราะ

ห้องที่ ๖

ปิ่นโทลเถาะทวาชะเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

บนฝาผนังได้เขียนภาพ ๒ เหตุการณ์หลัก ๆ ด้วยกัน คือ

เหตุการณ์แรกนั้น เป็นเขียนเล่าเรื่องเป็นภาพพระปิ่นโทลเถาะทวาชะสมัยเป็นบุตรพรหมณ์แห่งเมืองราชคฤห์ นั่งคานหามดำเนินไปตามมรรคาพร้อมกับบริวาร ๕๐๐ เพื่อไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้า มานพหนุ่มมุ่งฝ่าปมงดงามไม่สวมเสื้อแต่มีสายธูรา สะพายเฉียงเป็นสังวาลมือถือร่มแดงลายทอง

เหตุการณ์ที่สอง เขียนภาพเล่าเรื่องตอน เสรยฐีแห่งเมืองราชคฤห์ เอาบาตรไม้แก่นจันทร์แขวนไว้บนปลายเสาไม้ไผ่ ประกาศว่าผู้เป็นพระอรหันต์ให้หาเอาบาตรนี้ไป พระปิ่นโทลเถาะทวาชะได้สำแดงปาฏิหาริย์หาขึ้นไปหยิบเอาบาตรนี้ไป แต่พระบรมศาสดาทรงติเตียน ซึ่งต่อมาทรงบัญญัติห้ามแสดงปาฏิหาริย์ด้วยมิใช่วิสัยพระสาวก

๒. เรื่อง

พระปิ่นโทลเถาะทวาช ท่านเป็นบุตรของพรหมณ์แห่งเมือง เชียวชาญในไทรเพท มีศิษย์ ๕๐๐ คน ต่อมาได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดาจึงเลื่อมใสและออกบรรพชา ครั้นบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้เที่ยวบิณฑบาตโดยไม่รู้จักประมาณ เนื่องจากฉันอาหารจึงถูกขณานนามเพิ่มว่า ปิ่นโทลเถาะทวาชะ (ปิ่นโทลเถาะ ผู้แสวงหาก่อนข้าว) พระศาสดาทรงทราบเช่นนั้น จึงทรงใช้อุบายวิธีแนะนำท่านให้เป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ท่านค่อย ๆ ฝึกฝนตนเองไปจึงกลายเป็นผู้รู้ประมาณ ต่อจากนั้นไม่นานได้พยายามบำเพ็ญสมณธรรม ก็ได้บรรลุอรหัตผล พร้อมอภิญญา ๖

นอกจากนี้ได้เป็นกำลังสำคัญรูปหนึ่งของพระศาสดา ได้รับคำทำประลองฤทธิ์ กับพวกเดียรถีย์ที่บ้านของเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ โดยหาขึ้นไปเอาบาตรไม้จันทร์ที่เศรษฐีนั้นแขวนเอาไว้ในที่สูงพอประมาณ เพื่อทดสอบว่ามีพระอรหันต์ในโลกจริงหรือไม่

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่านไปยังแคว้นวังสะ นั่งพักอยู่ที่โคนต้นไม้ในพระราชอุทยานของพระเจ้าอุเทน พระเจ้าอุเทนเสด็จมาพบ และได้สนทนากันเกี่ยวกับเรื่องพระหนุ่ม ๆ ในพระพุทธศาสนาบวชอยู่ได้อย่างไร ท่านได้ทูลว่าพระเหล่านั้น ปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา คือระงับอินทรีย์ไม่ให้ยินดีในร้าย ไม่ยึดถืออะไรที่ผิดจากความจริง พระเจ้าอุเทนทรงเข้าใจ และเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ประกาศพระวาจาว่านับถือพระรัตนตรัย

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระปิ่นโทลถาวรทวาชะ ท่านนี้ได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้บ้นลือสีหนาท คือ ท่านอบรมอินทรีย์ ๓ ประการ อันได้แก่ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ และปัญญินทรีย์ ไว้มาก และก็โดยเหตุเกิดเรื่อง คือ พระมหาสาวกองค์นั้น ในวันที่ท่านบรรลุพระอรหัต ท่านก็บ้นลือสีหนาทว่า ท่านผู้ใด มีความสงสัย ในมรรคหรือผล ท่านผู้นั้นจงถามเราดังนี้ แม้ต่อพระพักตร์พระพุทธรเจ้า ท่านก็บ้นลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิจที่ควรกระทำในศาสนานี้ถึงที่สุดแล้ว

ห้องที่ ๗

ปณณมณตานีบุตรเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

บนฝาผนังได้เขียนภาพเรื่องราวของพระปณณมณตานีบุตรเถระ ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปอยู่เวฬุวัน ท่านได้แสดงธรรมสั่งสอนภิกษุที่เป็นศิษย์ ๕๐๐ รูป จนสำเร็จพระอรหันต์ ครั้นพระพุทธองค์เสด็จกลับมา พระปณณมณตานีบุตรจึงนำมัสการลาไปชุกคังยโคณไม้ พระสารีบุตรไปถามข้อธรรมเพื่อสนทนาด้วยกัน

นอกจากนี้บนฝาผนังเป็นภาพนครใหญ่หลายนครคั่นด้วยแม่น้ำ ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน เรือนแพริมน้ำ ในแม่น้ำมีคนพายเรือขายของ สะพานข้ามคลอง มีหลังคาอยู่ด้านบน และการแต่งกายของชาวบ้านสื่อให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

๒. เรื่อง

พระปณณมณตานีเถระ ชื่อเดิม ปณณะ เป็นชื่อที่ญาติทั้งหลายตั้งให้ แต่เพราะเป็นบุตรของนางมณตานี คนทั้งหลายจึงเรียกว่า ปณณมณตานีบุตร บิดา ไม่ปรากฏชื่อ มารดาชื่อนางมณตานี เป็นน้องสาวพระอัญญาโกณฑัญญะ ทั้งสองเป็นคน วรรณะพราหมณ์เกิดที่บ้านพราหมณ์ชื่อโทณวัตถุ อยู่ไม่ไกลจากนครกบิลพัสดุ์ ต่อมาได้บรรพชาในสำนักของพระพุทธองค์ ได้เจริญสมณธรรมจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์

พระปณณมณตานีเถระ ครั้นบวชแล้วได้กลับยังกบิลพัสดุ์ราชธานี อาศัยอยู่ที่ชาตุมิอันร่มเย็น ได้บำเพ็ญเพียรทางจิต จนได้สัมฤทธิ์ผลสูงสุดในพระพุทธศาสนา แล้วได้เป็นอุปัชฌาย์บวชกุลบุตรให้เป็นพุทธสาวกมิใช่น้อย นับจำนวนได้ห้าร้อยองค์ ล้วนมุ่งตรงกล่าวตูลิขิตประการที่อุปัชฌาย์อาจารย์สอนสั่ง เพียรระวังเคร่งครัดปฏิบัติตามโอวาท ก็สามารถตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทประหารพ้นพันธนาการแห่งทุกข์ บรรลุสุขอย่างแท้จริง

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระปณณมณตานีบุตรเถระ รูปนี้ ก็ได้เคยบำเพ็ญกุศลมาแล้ว ในพระพุทธเจ้าพระองค์ ก่อนๆ ได้สั่งสมบุญอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานไว้เป็นอันมากในภพนั้นๆ การที่ท่านได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้เป็นธรรมกถึก นั้นก็เนื่องด้วยเหตุ คือ มีปฏิปทาตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการ อันได้แก่ มักน้อย สันโดษ ขอบสัจ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ปราศจากความเพียร บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัศนะ

ห้องที่ ๘

มหากัจจายนะเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เขียนเป็นภาพพราหมณ์กัจจายนะกราบทูลลากษัตริย์ไปสู่สำนักพระพุทธเจ้า ภาพกษัตริย์ในปราสาททองดงาม ภาพตอนพราหมณ์กัจจายนะมาถึงวัดเวฬุวันมหาวิหารได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์แล้วเกิดดวงตาเห็นธรรมเลื่อมใสในพุทธศาสนา จึงขอเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าของบรรพชา ต่อด้วยภาพพระมหากัจจายนะพร้อมด้วยบริวารทูลลาพระพุทธองค์เดินทางกลับกรุงอุชเชนีเพื่อมาแสดงธรรมโปรดพระเจ้าจันทรโศต ซึ่งในภาพนี้ยังจิตรกรได้สื่อภาพของวัดเชตะวันมหาวิหารได้ออกมาเหมือนจริง นอกจากนี้แล้วภาพภายในพระราชวังแห่งเมืองอุชเชนีก็สื่อให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้ออกมาเด่นชัด

๒. เรื่อง

เดิมท่านเป็นพราหมณ์ชื่อกัจจายนพราหมณ์ มีผิวกายดุจทอง เป็นปุโรหิตในเมืองอุชเชนี กษัตริย์มีรับสั่งให้ไปเมืองราชคฤห์กับพราหมณ์บริวาร ๗ คน เพื่อนิมนต์พระพุทธเจ้ามาเมืองอุชเชนี แต่เมื่อไปถึงพระเวฬุวันมหาวิหารได้ฟังเทศนาที่บรรพชาด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา หลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านก็ได้บรรลุสำเร็จเป็นพระอรหันต์ หลังจากนั้นได้กลับมายังเมืองอุชเชนี ถึงบ้านนาลิณีคมรับนิมนต์นางเศรษฐีเชิญใจ เมื่อมาถึงเมืองได้ยังความเลื่อมใสมาสู่พระเจ้าจันทรโศต

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระมหากัจจายนเถระ เป็นพระพุทธสาวก ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดสามารถอธิบายธรรมที่ย่อให้พิสดาร ให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาเลื่อมใสได้โดยไม่ยาก ทั้งนี้เพราะส่วนหนึ่งท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในปฏิสัมภิทา ๔ คือ:-

- ๑) อัตถปฏิสัมภิทา ผู้มีปัญญาแตกฉานในอรรถ สามารถอธิบายความย่อให้พิสดารได้
- ๒) ธรรมปฏิสัมภิทา ผู้มีปัญญาแตกฉานในธรรม สามารถถือเอาความโดยย่อจากธรรมที่พิสดารได้
- ๓) นิรุติปฏิสัมภิทา ผู้มีปัญญาแตกฉานในนิรุติ มีความเชี่ยวชาญในภาษา สามารถพูดให้คนอื่นเลื่อมใสได้

๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ผู้มีปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ มีไหวพริบและปฏิภาณสามารถแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้

เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้รับแต่งตั้งจากพระศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้อธิบายเนื้อความขอให้พิสดาร ด้วยพระดำรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาภักขายนะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้จำแนกเนื้อความที่เรากล่าวไว้โดยขอให้พิสดาร

ห้องที่ ๕

จุฬปณณูภมพาปณณูภมรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นภาพของพระอรหันต์สองพี่น้อง ซึ่งในภาพจิตรกรได้เขียนพระจุลปณณูภมและพระมหาปณณูภมนั้นกำลังเนมิตรกายให้สุกใสดั่งทอง มีชาวบ้านศรัทธาเลื่อมใสศรัทธามาทำบุญ ซึ่งภาพส่วนใหญ่แล้วสามารถสื่อออกมาตรงกับเนื้อเรื่องตามที่จิตรกรต้องการสื่อออกมาให้เห็น แต่บางภาพนั้นยังสื่อออกมาไม่ชัดเจนเท่าที่ควร เพราะว่าภาพนี้เป็นการเล่าเรื่องของสองพี่น้อง จิตรกรไม่ได้เน้นว่าเป็นใครมาอย่างไร และภาพไหนเป็นพระจุลปณณูภม ภาพไหนพระมหาปณณูภม เป็นการเล่าเรื่องโดยรวมมากกว่า ซึ่งทำให้ผู้ชมนั้นเกิดความสับสน แม้จะมีคำบรรยายใต้ภาพก็ตาม แต่ก็วาดออกมาได้บรรยายภาพสวยงามเปรียบดั่งเหมือนบรรยายภาพในสมัยนั้น

๒. เรื่อง

ทั้งสองเป็นพี่น้องบุตรของธิดาเศรษฐีเมืองราชคฤห์ ซึ่งหนีไปอยู่ชนบทกับทาส เมื่อครั้นแก่ผู้เป็นสามีจึงพากลับมาบ้านเศรษฐีแต่คลอดบุตรทั้งสองกลางทาง เศรษฐีได้เลี้ยงดูหลานทั้งสองและตั้งชื่อว่า จุลปณณูภมกับมหาปณณูภม ต่อมาทั้งสองได้บวชเป็นภิกษุและสำเร็จเป็นพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระจุลปณณูภม

แม้พระจุลปณณูภมนี้จะได้อำนาจบารมีอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานมาช้านาน จนในการแห่งพระพุทธรูปเจ้าได้เห็นพระพุทธรูปองค์ทรงตั้งพระสาวกรูปหนึ่งไว้ในเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ และผู้ฉลาดในการพลิกแพลงจิต จึงได้ตั้งความปรารถนาเพื่อจะเป็นเช่นนั้นบ้าง จึงได้ก่อสร้างบุญกุศล สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ในสมัยแห่งพระพุทธโคดม จึงสร้างสมบุญกุศลอีกหลายพุทธันดร มาสมคำพยากรณ์ในสมัยแห่งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายจริงทุกประการ

พระมหาปณณูภม

พระมหาปณณูภม เมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้ช่วยกิจการพระศาสนาเป็นกำลังช่วยงานพระบรมศาสดา ตามกำลังความสามารถ พระบรมศาสดา ได้ทรงมอบหมายให้ท่านรับหน้าที่ “ภัตตาทุเทศก์” คือ ผู้แจกจ่ายภัตตาหารและกิจนิมนต์ ตามบ้านทายกทายิกาและ

อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เพื่อให้ภิกษุสงฆ์ได้รับลาภสักการะโดยทั่วถึงกัน ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเรียบร้อยยุติธรรม จนเป็นที่พอใจของบรรดาเพื่อนสหธรรมิก และทายกทายิกาอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย นอกจากนี้ท่านเป็นผู้มีความชำนาญในการเจริญวิปัสสนา จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอกทัตตะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้เจริญวิปัสสนา

ห้องที่ ๑๐

สุกฤติเถรวัตร

๑. ลักษณะภาพ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้ แสดงถึงเมืองสาวัตถีและเชตวันาราม หน้าเมืองสาวัตถีได้เห็นชีวิตผู้คนซึ่งจิตรกรได้อาความคิดถึงแวดล้อมสมัยรัชกาลที่ ๔ ตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงที่เขียนรูปปฏิสังขรณ์มาบันทึกไว้เป็นชีวิตของชาวบ้านไปมาหาสู่กัน มีฝรั่งกับหม่มสวมกระโปรง นอกนี้แล้วจิตรได้นำเรื่องราวของท่านพระสุกฤติเถระถ่ายทอดออกมาได้อย่างชัดเจน มีภาพอนาถบิณฑิกเศรษฐีเดินทางมาเยี่ยมเศรษฐีผู้เป็นสหาย และภาพพระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดเศรษฐี สุกฤติมานพซึ่งอยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วยจึงเกิดความเลื่อมใสขออุปสมบท เป็นต้น

๒. เรื่อง

พระสุกฤติแต่ก่อนท่านเป็นบุตรเศรษฐีนามว่า สุมณเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถี กล่าวถึงอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างเชตวันารามได้อาราธนาพระพุทธองค์จากเมืองราชคฤห์ มาสู่เมืองสาวัตถี ส่วนสุกฤติชาวเมืองสาวัตถีได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ มีความเลื่อมใสออกบรรพชาและได้สำเร็จพระอรหันต์

พระสุกฤติเถระเมื่อสำเร็จพระอรหันต์แล้ว ท่านมีปฏิปทาที่พิเศษกว่าผู้อื่น คือเมื่อแสดงธรรมก็จะไม่ออกไปนอกจากนิยาม (กำหนด) ที่พระศาสดาทรงแสดงไว้ ไม่พูดถึงคุณหรือโทษของใคร เวลาเที่ยวไปบิณฑบาต ก่อนจะรับอาหารบิณฑบาต ท่านจะเข้าเมตตาตามนก่อน ออกจากมานแล้วจึงรับอาหารบิณฑบาต ทำอย่างนี้ทุกๆ เรือน ด้วยตั้งใจว่าทำอย่างนี้ผู้ถวายอาหารบิณฑบาตจะได้ผลบุญมาก ประกอบร่างกายของท่านสว่างาม และผิวพรรณผุดผ่อง จึงนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่บุคคลเป็นจำนวนมาก

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระสุกฤติเถระ อยู่อย่างไม่มีกิเลส แม้แต่การแสดงธรรมก็ไม่พูดถึงคุณหรือโทษของใคร จะเข้าเมตตาตามนอยู่ตลอดเวลา แม้ขณะเที่ยวไปบิณฑบาตดังกล่าว โดยปกติแล้วท่านมักจะเข้ามานสมาบัติเพื่อแสวงหาความสุขอันเกิดจากการสิ้นกิเลส ท่านประกอบด้วยคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ ๑. อรณวิหารธรรม คือ เจริญมานประกอบด้วยเมตตา หรืออยู่อย่างไม่มีข้าศึก และ ๒. ทักขิณียบุคคล คือ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอกทักกะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางอรณวิหารและทักขิณียบุคคล

ห้องที่ ๑๑

เรวัตตะชะทิวระวินยะเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นภาพบ้านเมืองซึ่งมองจากมุมสูงแบบตานก เห็นสภาพของชีวิตผู้คนในคฤหาสน์ใหญ่ ภาพนางเฒ่าแก่นางผู้ดีข้ามสะพานไปสู่คฤหาสน์ของท่านเรวัต สันนิษฐานว่าเป็นการเขียนปฏิสังขรณ์สมัยรัชกาลที่ ๔ เนื่องจากมีธงแดงปักอยู่บนหลังคาบ้าน ซึ่งเป็นสมัยนิยมที่เอาอย่างฝรั่งในสมัยนั้น

๒. เรื่อง

เรวัตตะ เป็นบุตรชายคนเล็กของครอบครัว เหลืออยู่คนเดียว ส่วนคนอื่นบวชกันหมดแล้ว บิดาและมารดาจึงหาวิธีผูกมัด โดยจัดให้แต่งงานตั้งแต่อายุได้ ๘ ขวบ ครั้นถึงวันแต่งงาน บิดาและมารดาแต่งตัวให้เรวัตตะอย่างภูมิฐาน นำไปยังบ้านของนางกุมาริกา ขณะทำพิธีมงคลสมรสคนน้ำสังข์ ได้นำญาติผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายไปอวยพร ถึงลำดับยายแห่งนางกุมาริกา ซึ่งมีอายุ ๑๒๐ ปี เข้ามาอวยพร คนทั้งหลาย ให้พรคู่สมรสทั้งสองว่า ขอให้มีความสุขยืนยาวเหมือนยายนี้

เรวัตตะได้ฟังดังนั้น มองดูคุณยาย ผมหงอก ฟันหัก หนังเหี่ยว หลังโก่ง เนื้อตัวสั่นเทา รู้สึกสลดใจกับการที่ตนเองจะต้องอยู่ในสภาพเช่นนั้นในวันหนึ่งข้างหน้า เมื่อเสร็จพิธีญาติจึงพาเขากลับบ้าน ในระหว่างทางเขาได้หาอุบายหนีไปยังสำนักของภิกษุผู้อยู่ป่า ขอบรรพชาของท่าน ภิกษุนั้นก็จัดการบวชให้ เพราะพระสารีบุตรได้สั่งไว้ว่า ถ้าน้องชายของท่านมาขอบวชให้บวชได้เลย เพราะโยมบิดาและมารดาของท่านเป็นมิจฉาทิฎฐิ

ครั้นอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ เรียนกรรมฐานในสำนักอุปัชฌาย์อาจารย์แล้ว ได้ไปอาศัยอยู่ในป่าไม้ตะเคียน บำเพ็ญเพียรภาวนา ในไม่ช้าก็ได้บรรลุพระอรหัตผล เป็นพระจinasพอยู่จบพรหมจรรย์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระเรวัตตะทิวระวินยะ เอตทัคคะมหาสาวกเลิศทางผู้อยู่ป่าเป็นวัตร การที่พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งท่านให้เป็นเอตทัคคะเช่นนั้น นอกจากเหตุที่ท่านมิได้อยู่ป่าเหมือนอย่างพระเถระเหล่าอื่น ซึ่งเมื่อจะอยู่ในป่าก็ต้องเลือกป่า น้ำ และที่ภิกขาจารที่ถูกต้องจึงอยู่ในป่า แต่ท่านไม่ยึดถือ

ของที่ถูกใจเหล่านี้ อาศัยอยู่ในป่าตะเคียนที่เต็มไปด้วยก้อนกรวดและก้อนหินบนที่ดอน ฉะนั้น ท่าน
จึงเชื่อว่าเป็นยอดของเหล่าภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร

ห้องที่ ๑๒
 กังขาเรวัตตะเถระ
 โสณโกฬิวิสโคตตะเถระ

๑. ลักษณะภาพ

ภาพแสดงถึงกำแพงที่หักมุมเป็นพื้นปลา พระพุทธรองค์กำลังเทศนากับพระสาวก และรูปพระอรหันต์โสณะกำลังเทศนา การเขียนคงใช้วิธีแบบโบราณ คือพระพุทธรเจ้าทรงจีวรแดง พระวรกายปิดทอง ประทับบนกลีบบัวคว่ำบัวหงายปิดทอง ไกลออกไปด้านบนของผนังเป็นรูปป่าไม้และภูเขา

๒. เรื่อง

พระกังขาเรวัตตะเถระ นามเดิม เรวตะ แต่เพราะท่านมีความสงสัยในสิ่งที่เป็นกัปปิยะ (สมควร) มากเป็นพิเศษจึงได้รับขนานนามว่า กังขาเรวตะ แปลว่า เรวตะผู้มีความสงสัย เนื่องจากเป็นลูกของผู้มีฐานะดีมีทรัพย์สินเงินทอง จึงได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอย่างดีที่สมัยนั้นจะพึงหาได้และทำได้

ครั้นได้บวชแล้ว ทูลขอให้พระศาสดาตรัสสอนกรรมฐาน ทำปริกรรมในฌาน ครั้นได้ฌานแล้ว ทำฌานนั้นให้เป็นบาท เจริญวิปัสสนาพิจารณาฌานนั้น ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นความสุขอันเกิดจากฌานนั้น ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัตผล ซึ่งเป็นผลอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ท่านโสณะโกฬิวิสเถระ เกิดในตระกูลเศรษฐี เมืองจำปา แคว้นอังคะ บิดามารดาเลี้ยงดูอย่างดีด้วยโภชนาหารอันประณีต ครั้นเติบโตใหญ่ขึ้นมีโอกาสดำเริดพระเจ้าพิมพิสารไปฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธรองค์ที่เขาศิขรภูฏ จึงออกบวชและไปเจริญกรรมฐานในป่าช้าด้วยความเพียรจนสำเร็จพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระกังขาเรวตะเถระ

พระกังขาเรวตะเถระ เป็นผู้มีความชำนาญในฌานสมาบัติ ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ แม้กระทั่งฌานสมาบัติอันเป็นพุทธวิสัย คือ ฌานสมาบัติที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายท่านนั้นพึงเจริญ มิได้ทั่วไปแก่พระสาวกทั้งหลาย ด้วยว่าความสุขอันเกิดจากฌานสมาบัตินั้น ไม่มีโลกียะสุข ใด ๆ ในโลกจะเทียมเท่าได้เลยเรียกว่า “สันติสุข คือ สุขที่เกิดจากความสงบ” ส่วนสุขอันเป็นโลกียะนั้นต้องพึงพึงอิง

อาศัยอามิสต่าง ๆ อันได้แก่ บุคคล สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น เข้ามาช่วยให้เกิดความสุข และความสุขแบบโลกีย์นี้ เป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน เพราะเมื่อยามที่ยังมีอยู่ ก็รู้สึกเป็นสุข แต่เมื่อยามสิ่งของเหล่านี้อันตรายหรือชำรุดเสียหายไป ก็จะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แต่ความสุขอันเกิดจากฉันทสมาบัติ นั้นเป็นสุขที่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะเป็นสุขที่เกิดจากความไม่มีทุกข์ ด้วยเหตุนี้จึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอกทักกะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้ยินดีในฉันทสมาบัติ

พระโสณโกฬิวิสเถระ

พระโสณโกฬิวิสเถระ ท่านนั้นได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้ปรารถนาความเพียร เพราะท่านโสณะโกฬิวิสะ ทำความเพียรจนฝ่าเท้า เป่า และฝ่ามือแตกเลือดไหลได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก ด้วยเหตุที่ท่านความเพียรอย่างหนัก พระพุทธองค์ทรงปรารถนาเหตุนี้ จึงอนุญาตให้ท่านโสณโกฬิวิสะสวมรองเท้าชั้นเดียวได้ ด้วยเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงยกย่องท่านในตำแหน่งนี้ คือ ผู้ปรารถนาความเพียร

ห้องที่ ๑๓
โสมโกฏิภัณฑณเธรวัตถ
รัฐपालเธรวัตถ

๑. ลักษณะภาพ

ภาพแสดงถึงกำแพงที่หักมุมเป็นพื้นปลา พระพุทธรองค์กำลังเทศนากับพระสาวก และรูปพระอรหันต์โสมะกำลังเทศนา การเขียนคงใช้วิธีแบบโบราณ คือพระพุทธรเจ้าทรงจีวรแดง พระวรกายปิดทอง ประทับบนกลีบบัวคว่ำบัวหงายปิดทอง ไกลออกไปด้านบนของผนังเป็นรูปป่าไม้และภูเขา

๒. เรื่อง

พระโสมโกฏิภัณฑณเธร เดิมเป็นบุตรนางกาฬีเมืองราชคฤห์ ขณะที่ตั้งครรภ์แก่ได้ฟังคำสนทนาของยักษ์ ๒ คนบนหลังคาเรือนเรื่องกรรมเทศนาของพระพุทธรองค์ นางกาฬีก็บรรลุโศดาบัน เมื่อคลอดบุตรได้ตั้งชื่อว่า โสมะ เป็นผู้มีวาจาไพเราะ เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นท่านได้บวชเป็นภิกษุและสำเร็จอรหันต์

พระรัฐपालะ เดิมเป็นบุตรเศรษฐีบ้านอุทโกฏิสถนิคม แคว้นกุรุราช เมื่อได้ฟังกรรมเทศนามีความเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ปรรณางจะบวช แต่ถูกบิดามารดาห้ามไม่ยอมให้บวชจึงอดอาหาร ภายหลังได้รับอนุญาตจึงออกบวชและสำเร็จพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระโสมโกฏิภัณฑณเธร

พระโสมโกฏิภัณฑณเธรนี้ มีความสามารถในการแสดงแบบสรภัญญะ ด้วยเสียงอันไพเราะต่อพระพักตร์ของพระศาสดา ดังนั้น ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้แสดงธรรมด้วยถ้อยคำอันไพเราะ

พระรัฐपालเธร

พระรัฐपालเธรผู้ได้รับการแต่งตั้งจากพระบรมศาสดาให้เป็นยอดของภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธา ก็โดยเหตุเป็นผู้ยิ่งด้วยคุณ เพราะท่านแสดงให้เห็นเป็นอย่างดีชัดเจนในคุณข้อนี้ของท่าน ท่านพระรัฐपालะนั้น เมื่อได้ฟังกรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว ได้มีศรัทธาที่จะบวช กระทำการอดข้าวถึง ๗ วัน มารดาบิดาจึงยอมอนุญาตให้บวชได้

ห้องที่ ๑๔
 สิวลิเถรวัตถุ
 วักกลิเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

ภาพพระพุทธเจ้าทรงพระราชดำเนินเข้าประตวงมีกรอบสีทองเป็นลายเรือนแก้ว โดยรอบระบายสีดำเพื่อให้ตัดสี พระวรกายซึ่งปิดทองห่มจีวรแดง ดูเด่น และงดงาม มีดอกบัวรองรับพระบาท พื้นดินระบายสีแดงแล้วค่อย ๆ แดงอ่อนจางออกไป มีศาลาโถงหน้าประตู พระสาวกห่มจีวรสีกรัก

๒. เรื่อง

พระสิวลี เดิมเป็นราชบุตรนางสุปวาสา ธิดาพระเจ้าโกฬิยราช อยู่ในครรภ์พระมารดาถึง ๑ ปี ๑ วันจึงประสูติ พระสวามีจึงนิมนต์พระพุทธองค์กับพระสาวกเข้าไปฉันในพระราชวัง ๑ วัน และตั้งชื่อพระโอรสว่า สิวลิ เมื่อเติบโตใหญ่ได้ออกบรรพชาและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็แสดงบารมีให้เห็นเสมอว่าบริบูรณ์พร้อมด้วยลาภ ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธจึงนิยมนำไว้เป็นพระประจำบ้าน

พระวักกลิ เดิมเป็นบุตรของพราหมณ์เมืองสาวัตถี วันหนึ่งได้เห็นพระพุทธเจ้า เกิดความรักหลงใหลจึงออกบวชและคอยติดตามเพื่อจะได้เห็นพระพุทธองค์ได้อย่างใกล้ชิด เมื่อพระบรมศาสดาขับไล่ ท่านเสียใจจึงไปกระโดดภูเขาเพื่อฆ่าตัวตาย แต่พระบรมศาสดาประทานโอวาทเตือนสติ ท่านจึงสำเร็จพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระสิวลีเถระ

ได้รับยกย่องในทางผู้มีลาภมากด้วยอำนาจบุญที่ท่านพระสิวลี ได้บำเพ็ญสั่งสมอบรมมาตั้งแต่อดีตชาติ เป็นปัจจัยส่งผลให้ท่านเจริญด้วยลาภสักการะ โดยมีเทพยดา นาค ครุฑ และมนุษย์ทั้งหลาย นำมาถวายโดยมิขาดตกบกพร่อง ไม่ว่าท่านจะอยู่ในที่ใด ๆ ในป่า ในบ้าน ในน้ำ หรือบนบก เป็นต้นด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์ จึงทรงประกาศให้ปรากฏในหมู่พุทธบริษัทตรัสยกย่องท่านในตำแหน่ง เอกทัตตะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้มีลาภมาก นับว่าท่านพระสิวลีเถระเป็นพระมหาสาวกอีกรูปหนึ่งที่ได้ช่วยกิจการ พระศาสนา แบ่งเบาภาระของพระบรมศาสดาเป็น

พระวักกเถระ

เพราะพระวักกเถระบรรลุพระอรหัตผลด้วยศรัทธาในพระศาสดา ฉะนั้นจึงทรงยก
ย่องท่านว่า เป็นเลิศแห่งภิกษุผู้เป็นสัตถาวิมุตติ (พ้นจากกิเลสเพราะศรัทธา)

ห้องที่ ๑๕
ราหุละเถรวัตถุ
กฤษณาทานเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์อีกภาพหนึ่ง แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจน เริ่มต้นด้วยเรื่องพระราหุลตอนพระพุทธเจ้ากลับกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อโปรดพระประยูรญาติ แสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ และพระประยูรญาติ เป็นต้น ตามด้วยภาพเรื่องของพระกฤษณาทานะขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า พระกฤษณาทานะภายหลังอุปสมบท รูปสตรีปรากฏอยู่ด้านหลัง เป็นภาพที่ผู้คนกำลังโจษขานเรื่องของท่าน พระราชาจึงเสด็จไปพิสูจน์ความบริสุทธิ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ จิตรกรได้เขียนภาพอาคารบ้านเรือน มีหมู่ศาลาแบบปราสาท ที่เห็นเด่นชัดคือทางเข้าศาลาด้านบนมีทางเดิน มีสะพานข้ามน้ำเป็นทางเข้า มีสะพาน ลีเสาสสูง ปลายเสาเขียนเป็นหงส์ปิดทองสวยงาม

๒. เรื่อง

พระราหุลเถระ หลังจากราหุลกุมารประสูติ เจ้าชายสิทธัตถะพระราชบิดาได้เสด็จออกบรรพชา พระกุมารเจริญ ด้วยสมบัติทั้ง ๒ คือ ชาติสมบัติ เกิดในวรรณกษัตริย์ และปฏิบัติสมบัติ มีความประพฤติดีงาม จึงทรงเจริญด้วยขัตติยบริวารเป็นอันมาก และได้รับการเลี้ยงดูอย่างพระราชกุมารทั้งหลาย

พระศาสดาเสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ในวันที่ ๓ ทรงบวชให้นันทกุมาร ในวันที่ ๗ พระมารดา พระราหุลทรงให้พระกุมารไปทูลขอมรดกกับพระองค์ พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า กุมารนี้อยากได้ทรัพย์ของบิดา แต่ว่าทรัพย์นั้นพันธนาใจให้เกิดทุกข์ ไม่สุขจริง เราจะให้ทรัพย์ประเสริฐยิ่ง ๗ ประการ ที่เราชนะมาได้มา จึงรับสั่งหาท่านพระสารีบุตร มีพุทธดำรัสว่า สารีบุตร เธอจงจัดการให้ราหุลกุมารนี้บรรพชา

พระกฤษณาทานเถระ เดิมท่านเป็นบุตรพราหมณ์ เมื่อออกบวชปรากฏรูปสตรีติดตามท่านอยู่เสมอเพราะวิบากกรรมเก่า เคยถูกภิกษุรูปอื่น ๆ และชาวเมืองโจษขานกันจนต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ครั้นบรรลुพระอรหันต์แล้ว รูปสตรีดังกล่าวก็ได้หายไป

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระราहुลเถระ

พระราहुลเถระนี้ ถึงแม้จะไม่มีในตำนานว่า ท่านได้ไครมาเป็นศิษย์บ้าง แต่ปฏิปทาของท่าน ก็นำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแก่บุคคลผู้ได้ศึกษาประวัติของท่านในภายหลัง ว่าท่านนั้นพร้อม ด้วยสมบัติ ๒ ประการ คือ ชาติสมบัติ และปฏิบัติสมบัติ เป็นผู้ไม่ประมาทรักษา ศีล เหมือนนกต้อยตีวิด รักษาฟองไข่ เหมือนจามรีรักษาขนหาง สนใจใคร่ศึกษา เคารพอุปัชฌาย์อาจารย์ มีปัญญารู้ทั่วถึงธรรม มีความยินดีในพระศาสนา เพราะฉะนั้นท่านจึงได้รับยกย่องจาก พระศาสดาว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ใคร่ในการศึกษา

พระอุททธานเถระ

การที่ท่านพระอุททธานเถระ ท่านนี้ได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้รับสลากก่อน นั้นก็เนื่องด้วยเหตุ ๒ ประการคือ อุตถูปปติเหตุ (เหตุเกิดเรื่อง) คือ ท่านได้จับสลากกัณฑ์ที่ ๑ ถึงสามครั้ง คือเมื่อพระศาสดาจะเสด็จไปสู่อุคคณคร ในกนิมนต์ของนางมหาสุกัททา ๑ เมื่อเสด็จไปสู่เมืองสาเกต ในกนิมนต์ของนางจุลสุกัททา ๑ เมื่อเสด็จไปสู่สุนาปรันตชนบท ๑ ในกนิมนต์ของพระปุลณเถระ ซึ่งในการไปในกนิมนต์แต่ละแห่ง ต้องการแต่พระจีณาสพ(อรหันต์)ล้วนๆ ๕๐๐ องค์ดังนี้ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเชื่อว่าเป็น ยอดของเหล่าภิกษุสาวกผู้รับสลากก่อน และอีกเหตุหนึ่งก็คือเนื่องด้วยท่านได้ตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

ห้องที่ ๑๖
วังคีสเถรวัตถุ
อุปเสนะวังคันตะบุตร

๑. ลักษณะภาพ

ในภาพแสดงถึงพราหมณ์วังคีสะ แสดงเคาะกะโหลกคนจะรู้ว่าไปเกิดในที่ใด ภาพนี้แสดงภาพบ้านเรือนไทยสมัยก่อน ซึ่งประกอบด้วยเรือนโถงและนอกชาน ภาพผู้คนอยู่ในอิริยาบถที่ นั่งอย่างสบาย

๒. เรื่อง

พระวังคีสะ เดิมเป็นบุตรของพราหมณ์เมืองสาวัตถี รู้เวทมนต์เคาะศีระชะชาคศพแล้ว จะรู้ว่าจะไปเกิดในที่ใด วันหนึ่งได้มาลองวิชากับพระพุทธเจ้า พระบรมศาสดาจึงให้น่าศีระคน ๕ จำพวกมาให้วังคีสะทาย เมื่อท่านเคาะศีระก็รู้ความเป็นไปเพียงแค่ว่า ๑ ศีระชะ อีก ๑ ศีระชะเป็นของพระอริยบุคคล ไม่สามารถรู้ที่ไปได้จึงแพ้แก่พระพุทธเจ้า ท่านเกิดความเลื่อมใสกล่าวสรรเสริญพระบรมศาสดา แล้วจึงบรรพชาและสำเร็จพระอรหันต์

พระอุปเสนะ เดิมท่านเป็นบุตรพราหมณ์และเป็นน้องชาย ของพระสารีบุตรเถระ ออกบรรพชาและได้บรรลอรหันต์ ครั้นท่านได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังไม่ทันได้พรรษา คิดว่าจะสร้างพระอริยะให้พระศาสนาให้มากที่สุด จึงบวชให้กุลบุตรคนหนึ่ง แล้วพาไปเฝ้าพระศาสดา ถูกพระศาสดาติเตียนว่าไม่เหมาะสม เพราะอุปษฌาย์ก็ยังไม่ได้พรรษา สิทธิวิหาริกก็ยังไม่ได้พรรษา ท่านคิดว่าเราอาศัยบริษัทจึงถูกพระศาสดาติเตียน แต่เราก็จะอาศัยบริษัทนี้แหละทำให้พระศาสดาเลื่อมใส จึงพากเพียรภาวนา ในไม่ช้าได้สำเร็จพระอรหันต์ผล สมทานธุดงค์และสอนผู้อื่นให้สมทานด้วย มีสัททิวาหริกและอันเตวาสิกมากมาย คราวนี้พระศาสดาทรงสรรเสริญท่าน

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระวังคีสเถระ

พระวังคีสเถระ เป็นผู้มีปัญญาสามารถกล่าวเป็นคำประพันธ์ (ฉันท) สรรเสริญคุณพระศาสดา เวลาท่านเข้าไปเฝ้าได้ทุกครั้ง พระศาสดาจึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีปัญญา

พระอุปเสนวังคันตบุตรเถระ

ท่านนี้ได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้นำความเลื่อมใสมาโดยรอบ นั่นก็เนื่องด้วยพระเถระนี้มีใช่เป็นผู้นำความเลื่อมใสมาด้วยตนเองอย่างเดียวเท่านั้น แม้บริษัทของท่านก็เป็นผู้นำความเลื่อมใสมา

ห้องที่ ๑๗

ทัพนมบุตรเถรวัตร

๑. ลักษณะภาพ

ในภาพแสดงถึงเรื่องราวของท่านพระทัพนมบุตรเถรวัตร ซึ่งเป็นภาพตอนพระมารดาสิ้นพระชนม์ตั้งแต่ยังทรงอยู่ในครรภ์ เมื่ออัญเชิญพระศพขึ้นบนเชิงตะกอนเพื่อถวายพระเพลิง พระนาถิ์แตก กุมารในครรภ์กระเด็นออกไปในซุ้มหุ้มแพร ถัดมาเป็นภาพตอนยังเป็นพระกุมารทรงได้รับการเลี้ยงจากพระอัยกา จบด้วยตอนทัพนมบุตรออกบวชในสำนักพระพุทธองค์จนสำเร็จพระอรหันต์ ซึ่งภาพเหล่านี้จิตรกรได้วาดสื่อออกมาตรงตามประวัติของท่าน แม้จะเลือกตอนสำคัญ ๆ ก็ตาม แต่สามารถเล่าเรื่องออกมาเป็นภาพได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ภาพประสาธน์ บ้านเมืองสภาพชีวิตของคนในเมือง รูปแบบสถาปัตยกรรม การใช้เส้นและสีอย่างสวยงาม

๒. เรื่อง

พระทัพนมบุตร เดิมท่านเป็นบุตรของพระเจ้ามัลลราช เมืองอนุปิยนคร พระมารดาสิ้นพระชนม์ตั้งแต่ทรงอยู่ในครรภ์ เมื่ออัญเชิญพระศพขึ้นบนเชิงตะกอนเพื่อถวายพระเพลิง พระนาถิ์แตก พระอัยกาทรงนำไปเลี้ยงและให้นามว่า ทัพนมบุตร เมื่อเจริญพระชันษา ๗ ขวบ พระพุทธองค์เสด็จมาแสดงธรรมที่สวนอนุปิวัน พระกุมารฟังธรรมเทศนาก็ออกบวชและสำเร็จพระอรหันต์ขณะปลงพระเกศา พระทัพนมบุตรมีวัตรปฏิบัติอันงดงาม คอยดูแลจัดแจงเสนาสนะแก่พระสงฆ์อันคันตุกะเป็นนิจ

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระทัพนมบุตร ท่านนี้ได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้จัดแจงเสนาสนะ นั่นก็เนื่องด้วยเหตุดังนี้ กล่าวคือ โดยเหตุเกิดเรื่อง คือ พระมหาสาวกองค์นั้น ได้แสดงความสามารถออกมาให้ปรากฏในเรื่องการเป็นผู้จัดแจงเสนาสนะให้แก่สงฆ์ได้อย่างชัดเจน

ห้องที่ ๑๘
ปิลินทวะละเถรวัตถุ
พาหิยะทารุจิรียเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์อีกภาพหนึ่ง แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจนอีกภาพหนึ่งเช่นกัน เป็นภาพตอนพระปิลินทวัจจะเฝ้าพระพุทธเจ้า และตอนพระพาหิยะทารุจิรียะขณะแสวงหาบริหารถูกยักษ์ฉีกร่างโคขวิดถึงนิพพาน พระพุทธองค์ขณะทรงบิณฑบาตมาพบเข้าจึงโปรดให้ปลงศพ

เป็นภาพแสดงภาพกษัตริย์ พระภิกษุ และหมู่บ้าน จิตรกรได้ระบายสีพื้นด้วยสีเข้ม ระบายรูปคนให้เด่นสว่างลายออกมา เครื่องประดับปิดทองแวววาว ผู้คนพนมมือเหล่าภิกษุยืนเดิน นอกจากนี้สถาปัตยกรรมบ้านเรือนบ่งชี้ถึงอิทธิพลของจีนที่แพร่หลายเข้ามาเช่น ปูนปั้นประดับบนหลังคามีลวดลาย แบบศิลปะจีน

๒. เรื่อง

พระปิลินทวัจจะ เดิมเป็นบุตรพราหมณ์เมืองสาวัตถี ออกบวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านเป็นผู้มีวาจาสิทธิ์แต่ไม่สำรวมกล่าววาจาไม่เรียบร้อย ดังเช่นวันหนึ่งท่านออกบิณฑบาต เห็นชายผู้หนึ่งถือดีปลีเดินมา ท่านถามว่า คุณกรคนร้าย ถือสิ่งใดมา ชายคนนั้นได้ฟังก็โกรธและพาลตอบไปว่า ถือมูลหนูมา แต่ด้วยวาจาสิทธิ์ของพระปิลินทวัจจะทำให้ดีปลีนั้นเป็นมูลหนูไปจริง ๆ

พระพาหิยะทารุจิรียะ เดิมท่านเป็นชาวบ้านพาหิยรัฐชนบท วันหนึ่งท่านได้โดยสารเรือสำเภามาค้าขายแต่เรืออับปางกลางมหาสมุทร ท่านขึ้นฝั่งได้ก็นับถือลัทธิเป็นอเจลล (ชีเปลือย) ต่อมาพระพรหมเสด็จมาบอกให้ท่านไปฟังธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา ท่านก็มาฟังและได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขณะเมื่อฟังธรรม แต่ยังไม่ได้อบวช ท่านจึงไปแสวงหาอัฐบริวารเพื่อจะบวช แต่ถูกยักษ์ฉีกที่เถยของเวรกันแต่ชาติก่อนเข้าสิงโคตัวหนึ่งวิ่งมาขวิดท่านจนถึงนิพพาน

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระปิลินทวัจจะเถระ

ท่านนี้ได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้เป็นที่รักของเทวดานั้นก็เนื่องด้วยเหตุดังนี้ กล่าวคือ พระมหาสาวกองค์นั้น ได้มีเหล่า

เทวดาที่เคยได้รับการสั่งสอนจากท่านให้ดำรงอยู่ในศีล ๕ เมื่อครั้งท่านบังเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในอดีตชาติ เมื่อท่านเหล่านั้นสิ้นบุญแล้วก็ไปบังเกิดเป็นเทวดา ในชาตินี้เหล่าเทวดาเหล่านั้นจึงมาเฝ้าท่านทุกเวลาเช้า และเวลาเย็น

พระพาหิยทารุจีริยเถระ

พระพาหิยทารุจีริยเถระผู้ได้รับการแต่งตั้งจากพระบรมศาสดาให้เป็นยอดของภิกษุสาวกผู้ตรัสรู้เร็ว สำหรับพระเถระองค์นี้ แม้ว่าตามพระไตรปิฎก พระพุทธองค์จะทรงสถาปนาเป็นเอตทัคคะของภิกษุสาวกผู้ตรัสรู้เร็วก็จริงอยู่ แต่ถ้าจะว่าตามตัวอักษรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแล้ว ท่านได้บรรลุพระอรหัตตังแต่ยังเป็นคฤหัสถ์ และได้ฟังพระธรรมเทศนาอย่างย่อจากพระพุทธองค์ที่กลางถนนในกรุงสาวัตถีแล้ว แต่ก่อนที่ท่านจะได้บรรพชาเป็นพระภิกษุท่านก็ถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดและเสียชีวิต และการที่พระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งท่านให้เป็นเอตทัคคะของภิกษุสาวกผู้ตรัสรู้เร็วนั้น นอกจากเหตุที่ท่านสามารถบรรลุธรรมได้เพียงแค่งฟังพระธรรมจากพระโอรสเพียงย่อ ๆ เท่านั้น

ห้องที่ ๑๕
กุมารกัสสปะเถรวัตถุ
มหาโกญจิตะเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์อีกภาพหนึ่ง แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจอย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจนอีกภาพหนึ่งเช่นกัน แต่จะเน้นเรื่องพระกุมารกัสสปะมาก กว่า กล่าวคือ

เป็นภาพตลอดบุตรของคนสมัยโบราณ ในภาพเป็นภาพภิกษุณี ในขณะพระเทวทัตต์ โดยมีครรภักติดไปด้วย ขณะที่กำลังจะคลอดบุตรมีชาวบ้านและภิกษุณีองค์อื่น ๆ ช่วยกันทำคลอด เป็นภาพเหตุการณ์อันโกลาหล รูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านเรือนเป็นแบบผสมผสานระหว่างศิลปะจีนกับศิลปะไทย

๒. เรื่อง

พระกุมารกัสสปะ บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ เป็นชาวเมืองสาวัตถี มารดาของท่านศรัทธาจะบวชตั้งแต่ยังไม่ได้แต่งงาน แต่บิดาและมารดาไม่อนุญาต หลังจากแต่งงานแล้วขออนุญาตสามี ในที่สุดสามีอนุญาตให้บวช เธอจึงบวชเป็นภิกษุณีโดยไม่รู้ตัวว่าตั้งครรภั ครั้นอยู่มาครรภักได้ใหญ่ขึ้น ภิกษุณีทั้งหลายรังเกียจเธอ จึงนำไปให้พระเทวทัตต์ตัดสิน พระเทวทัตต์ตัดสินว่า เธอผิดขาด แม้เธอจะชี้แจงเหตุผลอย่างไรก็ไม่ยอมรับฟัง ภิกษุณีทั้งหลายจึงพาไปเฝ้าพระศาสดาฯ ทรงมอบหมายให้อุบาสิเถระตัดสิน พระอุบาสิเชิญตระกูลใหญ่ๆ ชาวสาวัตถีและนางวิสาขาามาพิสูจน์ได้ว่า นางตั้งครรภัมาก่อนบวช ศิลของนางบริสุทธิ์ ต่อมาภิกษุณีตลอดบุตร พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงรับไปเลี้ยงและให้ชื่อว่า กุมารกัสสปะ เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นท่านได้บรรพชาและสำเร็จพระอรหันต์

พระมหาโกญจิตเถระ นามเดิม โกญจิตะ มีความหมายว่า ทำให้คนหนีหน้า เพราะเขาเป็นผู้ฉลาดในศาสตร์ต่าง ๆ จึงเที่ยวทิ่มแทงคนอื่นด้วยหอกคือปากของตนบิดาชื่อ อัสสลายนพราหมณ์ มารดาชื่อ จันทวดีพราหมณี ทั้งคู่เป็นชาวเมืองสาวัตถี โกญจิตมานพ ถึงแม้จะเป็นผู้มีความรู้มาก แต่ก็ไม่ได้หยุดอยู่แค่นั้น ได้พยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ได้ยินกิตติศัพท์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงแสดงธรรมไพเราะชี้ให้เห็นประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้าได้ชัดเจน เขาจึงเข้าไปเฝ้าและฟังธรรม แล้วเกิดศรัทธาปรารถนาจะบวช จึงทูลขอบวชกับพระองค์ ๆ ทรงบวชให้เขาตามประสงค์ นอกจากนี้ท่านมี

ความสามารถเข้าใจการการณ์ล่วงหน้าถึงผลอันจักมีต่อไป มีความเข้าใจสาเหตุในหนหลัง มีความแตกฉานในด้านภาษาและกล่าวได้ตอบได้ทันทั่วทั้งที่

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระกุมารกัสสปเถระ

พระกุมารกัสสปเถระ กล่าวธรรมกถาได้อย่างวิจิตร สมบูรณ์ด้วยอุปมาและเหตุผล เพราะพระกุมารกัสสปเถระ กล่าวธรรมกถาได้อย่างวิจิตรสมบูรณ์ด้วยการอุปมาและเหตุผล พระทศพลจึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ใช้ถ้อยคำอันวิจิตร (กล่าวถ้อยคำที่ไพเราะ)

พระมหาโกฏิฐิตเถระ

ตั้งแต่ท่านได้บวชแล้ว ก็พากเพียรศึกษาพระธรรมวินัย และตั้งใจบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาสังขาร โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ไม่ช้าก็ได้สำเร็จ พระอรหัตผลพร้อมกับปฏิสัมภิทา ๔ มีความเชี่ยวชาญในปฏิสัมภิทาญาณ กล่าวหาญ แม้จะเข้าไปหาพระมหาเถระหรือแต่พระศาสดาก็จะถามปัญหาในปฏิสัมภิทา ๔ จึงมีนามเพิ่มอีกว่า มหาโกฏิฐิตะ ด้วยเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงทรงยกย่องท่านว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บรรลุปฏิสัมภิทา

ห้องที่ ๒๐
 อานันทะเถรวัตถุ
 อรุณเวลกัศสปะเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์ แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจอย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจน เพราะจิตรกรได้แยกภาพออกมาอย่างชัดเจน กล่าวคือ เริ่มต้นด้วยภาพพระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกฝ่ายซ้ายถูกโจรกรรมทำร้ายภายหลังกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลลานิพพาน ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน จบด้วยเป็นภาพเหตุการณ์ตอนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน มีพระอานนท์เฝ้าอุปฐากอย่างใกล้ชิด

ต่อด้วยภาพเรื่องของพระอรุณเวลกัศสปะ กล่าวคือ เป็นภาพตอนพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดชฎิลสามพี่น้อง ทรงทรมานให้ละทิฐิ จบด้วยตอนพระอรุณเวลกัศสปะเหาะขึ้นบนอากาศแล้วลงมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ประกาศตนเป็นสาวก เพื่อขจัดความสงสัยของพระเจ้าพิมพิสารและชาวมคธ ดังนี้ เป็นต้น

นอกจากนี้ ภาพการเข้าเฝ้ากษัตริย์ที่เสด็จออกยังมุขด้านหน้าพระมหาปราสาท มีขุนนางมนตรีหมอบเฝ้าอยู่กับพื้น มีฉากกั้นนอกกำแพงแก้วออกไปเป็นบ่าวไพร่ผู้คน ขุนนางบางคนพักผ่อนอยู่ที่ศาลานอนเอกเขนก ไกลออกไปเป็นการจับกลุ่มสนทนากัน

๒. เรื่อง

พระอานนท์ เป็นราชบุตรพระเจ้าอาของพระพุทธองค์ ออกผนวชพร้อมกับราชบุตรสาวกวงศ์อีก ๕ พระองค์และอุบาลีช่างกลบก (ช่างตัดผม) ได้ฟังธรรมเทศนาจากพระปุณณมณฺฑานีบุตรเถระ สำเร็จพระโสดาบัน เนื่องจากพระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐาก ท่านจึงจดจำคำสอนของพระพุทธองค์ได้มากกว่าพระสาวกรูปอื่น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอานนท์ได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยคณะสงฆ์สังคายนาพระธรรม ทำให้เกิดพระไตรปิฎก และท่านได้สำเร็จพระอรหันต์ในเวลาต่อมา

พระอรุณเวลกัศสปะ ท่านมีชื่อตามโคตรว่า กัศสปะ ต่อมาบวชเป็นฤาษี ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลอรุเวลา จึงได้นามว่า อรุณเวลกัศสปะ บิดาและมารดา เป็นคนวรรณะพราหมณ์ ไม่ปรากฏชื่อในตำนานเกิดที่ กรุงพาราณสี ก่อนหน้าที่พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายทรงอุบัติ การศึกษา เรียนจบไตรเพท

อูรุเวลกัสสปะมีน้องชาย ๒ คน ชื่อตามโคตรว่า กัสสปะ เหมือนกันทั้ง ๒ คน แต่ต่อมา เมื่อออกบวชเป็นฤาษี คนกลางได้ตั้งอาศรมอยู่ที่ทางโค้งแม่น้ำคงคา จึงได้นามว่านทีกัสสปะ คนเล็กได้ตั้งอาศรมอยู่ที่ ตำบลคยาสีสะ จึงได้นามว่า คยากัสสปะ

อูรุเวลกัสสปะ มีบิรवार ๕๐๐ คน นทีกัสสปะมีบิรवार ๓๐๐ คน คยากัสสปะ มีบิรवार ๒๐๐ คน ต่างสอนไตรเพทแก่บิรवारของตน ต่อมาคนทั้ง ๓ นั้น ตรวจดูสารประโยชน์ในคัมภีร์ทั้งหมดของตน ได้เห็นแต่เพียงประโยชน์ในปัจจุบันเท่านั้น เกิดความยินดีในการบวช จึงชักชวนกันออกบวชเป็นฤาษีบำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลต่างๆ ดังกล่าวแล้ว

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงทำให้ท่านละทิ้งและได้ทรงแสดงอาทิตตปริยายเทศนาใจความย่อแห่งอาทิตตปริยายเทศนาว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่ เพราะความตาย เพราะความเศร้าโศก เพราะความคร่ำครวญ เพราะความทุกข์ เพราะความโศกเศร้า เพราะความคับแค้นใจ เมื่ออูรุเวลกัสสปะ พร้อมทั้งน้องชายทั้งสองพร้อมด้วยบิรवार จึงมาขอบวชในสำนักของพระศาสดา พร้อมกับบิรवारทั้งหมด ทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาให้ แล้วทรงพาภิกษุ ๑๐๐๓ รูปนั้น เสด็จไปยังคยาสีสะตำบล ประทับนั่งบนแผ่นหิน ทรงให้สมณะทั้งหมดนั้นดำรงอยู่ในพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระอานนท์เถระ

พระอานนท์เถระ ได้ปฏิบัติพระพุทธองค์อย่างใกล้ชิด มิได้ประมาณพลาดพลั้ง ได้ฟังพระธรรมเทศนาทั้งที่ทรงแสดงแก่ตนและผู้อื่น ทั้งที่แสดงต่อหน้าและลับหลัง อีกทั้งท่านเป็นผู้มีสติปัญญาทรงจำไว้ได้มาก จึงเป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม พระบรมศาสดาทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งปวง ถึง ๕ ประการ คือ เป็นพหูสูต เป็นผู้มีสติ เป็นผู้มียกติ เป็นผู้มีความเพียร และเป็นพุทธอุปัฏฐาก

พระอูรุเวลกัสสปะเถระ

พระอูรุเวลกัสสปะได้รับยกย่องในทางผู้มีบิรवारมาก เพราะท่านเป็นผู้ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม อันเป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ใช้ปกครองดูแลบิรवारให้มีความสุข ซึ่งประกอบด้วย

๑. เมตตา ความรักใคร่ ประรณนาให้ผู้อื่นเป็นสุข
๒. กรุณา ความสงสาร ประรณนาจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี
๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

ด้วยคุณธรรมเหล่านี้ และอีกทั้งรู้จักบำรุงจิตใจบวราด้วยการสงเคราะห์ด้วยวัตถุ
สิ่งของและหลักธรรมะ จึงทำให้ท่านสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจบวราไว้ได้เป็นที่รักเคารพของบวรา
และก็เป็นพุทธสาวกรูปเดียวที่มีบวรามากที่สุด พระพุทธองค์จึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่ง
เอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวง ในฝ่ายผู้มีบวรามาก

ห้องที่ ๒๑
ภาพทวยีเถระวัตร
พากุลเถระวัตร

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์ แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจอย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจน เพราะจิตรกรได้แยกภาพออกมาอย่างชัดเจน กล่าวคือ พระกาฬทวยีเถระ พระพากุลเถระ แต่ในภาพนั้นจะเน้นเรื่องของพระพากุลเถระมากกว่า ภาพของพระกาฬทวยีเถระนั้นจิตรกรได้เขียนภาพเพียงตอนพระพุทธรูปบิดาโปรดให้กาฬทวยีเดินทางไปเชิญให้เสด็จมาเมืองกบิลพัสดุ์เพียงคนเดียว ซึ่งภาพของท่านนั้นจะอยู่มุมซ้ายบน

นอกจากนั้นจะเป็นภาพของท่านพระพากุลเถระ ซึ่งได้เขียนภาพตอนบิดามารดาของท่านนั้นให้พี่เลี้ยงพาไปอาบน้ำที่แม่น้ำยมนาเพื่อให้มีอายุยืน แต่มีปลาตัวใหญ่ได้กลืนพากุลกุมารเข้าไปในท้อง ถัดมาเป็นภาพชาวประมงจับปลาได้ นำมาขายให้เศรษฐี เมื่อผ่าท้องปลาออกมาพบพากุลกุมารในท้องปลาจึงนำไปเลี้ยงเป็นบุตร

นอกจากนี้สถาปัตยกรรมบ้านเรือนบ่งชี้ถึงอิทธิพลของจีนที่แพร่หลายเข้ามาเช่น ปูนปั้นประดับบนหลังคามีลวดลาย แบบศิลปะจีนอีกภาพหนึ่งเช่นกัน

๒. เรื่อง

พระกาฬทวยีเถระ เดิมท่านเป็นบุตรอำมาตย์เมืองกบิลพัสดุ์ มีผิวกายดำ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่เมืองราชคฤห์ พระพุทธรูปบิดาโปรดให้กาฬทวยีเดินทางไปเชิญให้เสด็จมาเมืองกบิลพัสดุ์ แต่กลับว่าท่านกาฬทวยีเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาจึงออกบวชและบรรลุพระอรหันต์ในที่สุด

พระพากุลเถระ เดิมเป็นบุตรเศรษฐีเมืองโกสัมพี เมื่อยังเด็กบิดามารดาให้พี่เลี้ยงพาไปอาบน้ำที่แม่น้ำยมนาเพื่อให้มีอายุยืน แต่มีปลาตัวใหญ่มากาบเอาตัวไป พากุลกุมารเข้าไปนั่งอยู่ในท้องปลาอย่างมีความสุข อยู่มาวันหนึ่งปลามาติดแหของชาวประมง เขานำมาขายให้เศรษฐีผู้หนึ่ง เมื่อผ่าท้องปลาออกมา พบกุมารจึงเลี้ยงดูกุมารเป็นบุตรจนเติบใหญ่ ท่านได้บรรพชาและสำเร็จพระอรหันต์ มีอายุยืน ๑๒๐ ปี และเป็นผู้ปราศจากอาพาธ

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระกาฬทายีเถระ

พระกาฬทายีเถระ เป็นหนึ่งในพระมหาเถระของพระพุทธเจ้า ซึ่งได้รับการบรรพชาโดยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา และพระพุทธองค์ทรงยกย่องให้เป็นเอตทัคคะ ผู้ทำสกุลให้เลื่อมใส โดยท่านเป็นผู้สามารถทำคนในพระราชนิเวศน์ทั้งหมดของพระเจ้าสุทโธทนะมหาราชให้เลื่อมใสได้

พระพาลกุลเถระ

ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ไม่มีโรคพาธเมื่อท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ช่วยแบ่งเบาภาระทางพระพุทธศาสนาในการอบรมสั่งสอนพุทธบริษัท และท่านเป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดในธุดงค์ ชื่อ “เนสัชชิกธุดงค์” คือ การสมาทานธุดงค์ด้วยการอยู่ในอิริยาบถ ๓ คือ ยืน เดิน และนั่ง เท่านั้น ไม่นอน และชื่อ “อรัญญิกธุดงค์” คือ การสมาทานธุดงค์ด้วยการอยู่ป่าเป็นวัตร ดังจะเป็นได้ว่า ตั้งแต่ท่านบวชมานั้น ท่านไม่เคยจำพรรษาในบ้านเลย นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้ที่ไม่มีโรคเบียดเบียน ไม่เคยให้หมอรักษาพยาบาล ไม่เคยฉินแม้แต่ผลสมออันเป็นยาสมุนไพรแม้แต่เพียงผลเดียว เพราะว่าท่านไม่มีโรคใด ๆ เลยนั่นเอง ทั้งนี้เป็นเพราะด้วยอานิสงส์แห่งการสร้างเว็จกุฎี (ส้วม) แลการถวายยาเป็นทานแก่พระสงฆ์

ห้องที่ ๒๒

โสภิตะเถรวัตถุ

อุบาลีเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์ แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจอย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจน เพราะจิตรกรได้แยกภาพออกมาอย่างชัดเจน กล่าวคือ จิตรกรได้เขียนภาพพระสาวกสององค์ โดยให้ความสำคัญเท่ากัน แบ่งภาพโดยใช้ภาพแม่น้ำเป็นฉากกั้นระหว่างเรื่องทั้งสอง ภาพด้านซ้ายมือเป็นภาพเรื่องราวท่านพระโสภิตะ เริ่มต้นภาพตอนท่านกำลังกราบลาบิดามารดาซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี ถัดมาเป็นภาพกำลังเดินไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขออุปสมบท ซึ่งเป็นการเขียนภาพเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องเข้าใจได้ง่าย

ภาพด้านขวามือ เป็นภาพของพระอุบาลี เดิมท่านเป็นช่างกลบก (ช่างตัดผม) ในเมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งในภาพนั้นจิตรกรได้สื่อภาพของท่านออกมา ตอนท่านกำลังเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อทูลขออุปสมบทพร้อมด้วยกับราชบุตรทั้ง ๖ แห่งสาकยะ ซึ่งเป็นการเขียนภาพเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องเข้าใจได้ง่ายอีกภาพหนึ่งเช่นกัน

นอกจากนั้นยังมีภาพชาวบ้านกลุ่มใหญ่กำลังอาบน้ำอยู่ตรงหัวบันได เด็กเปลือยกาย ล่อนจ้อนกำลังเล่นกัน จิตรกรใช้เทคนิคระบายสีน้ำเข้าเรียบแบบธรรมชาติ ไม่มีลูกคลื่นโค้ง สันนิษฐานว่าคงจะเป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๔ ตอนปลายมาปฏิสังขรณ์ไว้

๒. เรื่อง

พระโสภิตเถระ นามเดิม โสภิตมาณพ บิดาและมารดาไม่ปรากฏนาม เป็นพราหมณ์ชาวเมืองสาวัตถี โสภิตมาณพ เป็นผู้สนใจใฝ่ศึกษา แม้จะเกิดในวรรณะพราหมณ์นับถือลัทธิพราหมณ์ ก็ไม่ยึดติดจนเกินไปเปิดใจกว้าง ได้ฟังกิตติศัพท์ของพระศาสดา ว่าเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงแสดงธรรมไพเราะชี้แจงให้เข้าใจประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้า ได้ชัดเจน วันหนึ่งจึงได้ไปเฝ้าพระศาสดา ฟังธรรมเทศนาแล้ว เกิดศรัทธาปรารถนาจะบวช จึงได้ทูลขอบวชกับพระพุทธองค์ๆ ได้ทรงบวชให้เขาตามประสงค์ ครั้นบวชแล้ว ได้ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัย เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไม่นานก็ได้บรรลุอภิญญา ๖ เป็นพระจिณาสพอยู่จบพรหมจรรย์เป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ การระลึกชาติในอดีต

พระอุบาลีเถระ เดิมท่านเป็นช่างกลบ (ช่างตัดผม) เมืองกบิลพัสดุ์ ออกบวชพร้อมกับพระราชบุตรแห่งสาकยวงศ์ทั้ง ๖ พระองค์ พระอุบาลีเถระนั้น ครั้นบวชแล้ว เรียนกรรมฐานในสำนักพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้ข้าพระองค์อยู่ป่า พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เมื่ออยู่ป่า รุระอย่างเดียวนั้นจักเจริญงอกงาม แต่เมื่ออยู่ในสำนักของเรา ทั้งวิปัสสนาธุระ และคันถธุระจะบริบูรณ์ พระอุบาลีนั้นรับพระคำรัสของพระศาสดาแล้ว กระทำวิปัสสนากรรมฐาน ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระโสภิตเถระ

ท่านนี้ได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้ได้บุพเพนิวาสญาณ (ระลึกชาติได้) นั่นก็เนื่องด้วยเหตุดังนี้คือ โดยเป็นผู้ชำระชำนานูในเรื่อง บุปเพนิวาสญาณเป็นพิเศษ (ระลึกชาติได้)

พระอุบาลีเถระ

พระอุบาลีเถระ เป็นหนึ่งในพระมหาเถระที่มีความสำคัญยิ่งท่านหนึ่งในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องพระวินัยปิฎก ทั้งนี้เป็นเพราะเหล่าพระเถระทราบดีว่าพระพุทธรองค์ทรงยกย่องให้ท่านเป็นเอตทัคคะ เลิศกว่าพวกภิกษุผู้ทรงพระวินัย

ห้องที่ ๒๓

นันทะกะเถรวัตถุ

นันทสากยเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์ แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจอย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจน เพราะจิตรกรได้แยกภาพออกมาอย่างชัดเจน กล่าวคือ จิตรกรได้เขียนภาพพระสาวกสององค์ คือ เรื่องของท่านพระนันทะเถระ และพระนันทะเถระ โดยให้ความสำคัญเท่ากัน

โดยแบ่งภาพทั้งสองด้วยการแบ่งครึ่งบนกับล่าง โดยมีภาพเหตุการณ์ศึกแย่งน้ำเป็นฉากกัน ครึ่งบนนั้นเป็นเรื่องของท่านพระนันทะเถระตอนพระบรมศาสดาไประงับเหตุวิวาทด้วยเรื่องการแย่งน้ำทำนาระหว่างพระญาติฝ่ายเมืองกบิลพัสดุ์ (ฝ่ายพระพุทธบิดา) กับพระญาติฝ่ายกรุงเทวทหะ (ฝ่ายพระมารดา) ซึ่งตอนนั้นท่านได้ตามเสด็จด้วย มีภาพตอนกษัตริย์สาकยวงศ์ทั้งชายหญิงได้ออกบรรพชา ๑,๐๐๐ รูป ถัดมาเป็นภาพตอนพระนันทะแสดงธรรมแก่ภิกษุณีจนสำเร็จพระอรหันต์ทั้งสิ้น ๕๐๐ รูป ดังนี้เป็นต้น

ภาพด้านล่างเป็นภาพเรื่องของท่านพระนันทะเถระ ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า ซึ่งจิตรกรได้เขียนภาพตอนพระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา ขณะทรงประจวรโกสัสมรรคจนสำเร็จพระอรหันต์ ถัดมาเป็นภาพในวันอภิเษกสมรสของพระนันทะสมัยยังเป็นพระโอรส ซึ่งเป็นตอนพระนันทะรับบาตรจากพระพุทธเจ้า ถือบาตรตามส่งเสด็จจนถึงพระอาราม จบด้วยภาพตอนท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว

นอกจากนั้นภาพเหล่านางกษัตริย์ที่ห่มนุ่งกันภายในพระราชวังใกล้ ๆ ประตู เหล่านางทาสีกำลังจับกลุ่มเจรจากัน สามารถเห็นรายละเอียดของเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับที่สวยงามด้วยการใช้เส้นอันงามและชำนาญของช่างจิตรกร ซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มภาพสตรีโบราณที่งามยิ่งภาพหนึ่ง

๒. เรื่อง

พระนันทะเถระ เดิมเป็นบุตรพราหมณ์เมืองสาวัตถี ได้ออกบวชและสำเร็จพระอรหันต์ ครั้งเมื่อพระบรมศาสดาเสด็จไประงับเหตุวิวาทด้วยเรื่องการแย่งน้ำทำนาระหว่างพระญาติเมืองโกลิยนครและเมืองกบิลพัสดุ์ พระนันทะตามเสด็จด้วย จากนั้นกษัตริย์สาकยวงศ์ทั้งชายหญิงออกบรรพชา ๑,๐๐๐ องค์ พระนันทะแสดงธรรมแก่ภิกษุณีในขัตติยตระกูลสำเร็จพระอรหันต์ทั้งสิ้น ๕๐๐ รูป

พระนันทะเถระ เป็นพระราชบุตรในพระพุทธบิดาและพระนางมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระเจ้านา และพระนันทะเป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า ต่อมาพระบรมศาสดาโปรดให้ทรงผนวช ครั้นพระบรมศาสดาเสด็จไปโปรดญาติ ท่านบวชเพราะความเกรงใจไม่กล้าปฏิเสธพระเชษฐา เมื่อบวชใหม่ ๆ เฝ้าครุ่นคิดถึงนางชนบทกัลยาณี พระชายาที่เพิ่งจะอภิเษกสมรส ต่อมาพระศาสดาทรงให้บัญญัติว่า ถ้าไม่บรรลุมรรคผล จะประทานนางฟ้าให้ ต่อมาได้บรรลุพระอรหันต์

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระนันทเถระ

พระนันทเถระได้รับการสถาปนาในตำแหน่งเอตทัคคะมหาสาวกผู้สอนภิกษุณี ที่เป็นเลิศเช่นนั้น ด้วยเหตุดังนี้ คือ มีเรื่องอันเป็นอุปนิสัยเหตุ คือเหตุเกิดเรื่อง เมื่อคราวท่านกล่าวธรรมกถา ก็ทำภิกษุณี ๕๐๐ รูป ผู้อยู่ในสำนักของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี บรรลุพระอรหันต์ ในการประชุมคราวเดียว

พระนันทเถระ

พระนันทเถระ เมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ปรากฏว่าท่านเป็นผู้สำรวมระวังอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มิให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง ๖ มิให้ตกอยู่ในอำนาจโลกธรรม ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในทาง ผู้สำรวมอินทรีย์

ห้องที่ ๒๔

มหากบิลเดรวัตร

๑. ลักษณะภาพ

พระมหากบิลหรือมหากปิปีนั้น เดิมท่านเป็นกษัตริย์แห่งเมืองกุกกุวัต มีมเหสีชื่อโนซาราชเทวี ในภาพนี้เป็นภาพเนื้อเรื่องของท่านทั้งหมด จิตรกรได้เขียนไว้อย่างละเอียดมาก กล่าวคือ เริ่มต้นภาพเหตุการณ์ตอนที่พระเจ้ามหากบิลได้ทราบข่าวจากทูตว่ามีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก จึงพระราชทานทรัพย์เป็นรางวัล

ถัดมาเป็นภาพพระเจ้ามหากบิล เสด็จพร้อมด้วยเหล่าเสนามาตย์ราชบริพารไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อบรรพชา ตามด้วยภาพตอนพระนางอโนซาราชเทวี อัครมเหสีทราบพระสวามีออกผนวช จึงพาเหล่าภรรยาอำมาตย์ ๑,๐๐๐ คน ตามเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ภาพขบวนกษัตริย์ คือ พญามหากบิลและเหล่าหน้าอกษัตริย์ กำลังขี่ม้าเสด็จออกประตู่วังเพื่อไปบรรพชา การใช้เส้นสีของจิตรกรดูงดงามนัก

๒. เรื่อง

พระมหาพระมหากบิลเดระ นามเดิม กปิปีนะ ต่อมาได้ครองราชย์จึงมีนามว่า มหากปิปีนะ เป็นวรรณกษัตริย์ พระบิดาพระมารดา ไม่ปรากฏพระนาม เป็นเจ้าเมืองกุกกุวัต ในปัจจุณฑชนบท เมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว ก็ได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อสันตติวงศ์ ทรงพระนามว่า พระเจ้ามหากปิปีนะ ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงอโนซาชเทวี พระราชธิดาของพระเจ้าสาละแห่งแคว้นมัททะ ทั้ง ๒ พระองค์ทรงสนพระทัยเรื่องศาสนา คอยสดับรับฟังว่าข่าวการอุบัติของพระพุทธเจ้าตลอดเวลา

วันหนึ่ง ทรงทราบข่าวจากพ่อค้าชาวเมืองสาวัตถีว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อุบัติขึ้นแล้วในโลก ทรงดีพระทัยอย่างยิ่ง พร้อมกับบริวารจำนวนหนึ่ง ได้เสด็จมุ่งหน้าไปยังเมืองสาวัตถี พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวการเสด็จมาของพระเจ้ามหากปิปีนะ จึงเสด็จไปรับที่ฝั่งแม่น้ำจันทกาตา ประทับนั่งอยู่ที่โคนต้นพทุพตนิโครธ ท้าวเธอพร้อมด้วยบริวารได้เสด็จเข้าไปเฝ้า ณ ที่นั้น ทรงแสดงอนุปฺพุพิกถาและอริยสัจ ๔ ครั้นจบพระธรรมเทศนา พระราชาพร้อมด้วยบริวารได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระมหากปิปีนเดระ พร้อมกับบริวารได้บรรลุอรหัตผลก่อนบวช หลังจากฟังอนุปฺพุพิกถาและอริยสัจ ๔ จบลง ครั้นบรรลุพระอรหัตผลแล้วจึงทูลขอบวช

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระมหากัปปินเถระ ท่านได้รับการสถาปนาจากพระบรมศาสดาให้อยู่ในตำแหน่งที่เป็นเลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายผู้ให้โอวาทภิกษุ เนื่องด้วยเหตุดังนี้ คือ โดยอัฐุปัตติเหตุ คือ เหตุเกิดเรื่อง ด้วยพระมหาสาวกองค์นั้น ได้แสดงความสามารถออกมาให้ปรากฏในเรื่องการทำให้พระสมณะ ๑,๐๐๐ รูปดำรงอยู่ ในพระอรหัตผล ด้วยโอวาทเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

ห้องที่ ๒๕

สาเกตะเถระวัตร

ราชะเถระวัตร

๑. ลักษณะภาพ

เป็นการเขียนภาพพระสาวกสององค์ แต่ภาพนี้สามารถเข้าใจอย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งจิตรกรสามารถวาดออกมาอย่างชัดเจน เพราะจิตรกรได้แยกภาพออกมาอย่างชัดเจน กล่าวคือ จิตรกรได้เขียนภาพพระสาวกสององค์ ดังนี้

ในภาพแสดงเรื่องราวของพระสาเกตะเถระผู้มี ลักษณะอาการเมาไม่มีสติ จนเหล่าพระภิกษุสงฆ์ต้องห้ามเข้าเมือง ถัดมาภาพเรื่องของพระราชะเถระ ตอนท่านกำลังดักดักบาตรพระสารีบุตรเถระ ตามด้วยภาพตอนท่านเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขอบวชในสำนักของพระพุทธองค์ นอกจากนี้ยังมีภาพชาวบ้านและชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยโบราณ ภาพของพระบรมศาสดาทรงลีลามีดอกบัวรองรับมีพระรัศมีพวยพุ่งออกรอบพระเศียร

๒. เรื่อง

พระสาเกตะเถระ เดิมท่านเป็นบุตรพราหมณ์เมืองสาวัตถี ขอบวชเป็นภิกษุสำเร็จอัฐสมณวัติ ๘ ประการ ครั้งหนึ่งพระบรมศาสดาและคณะสงฆ์ไปเมืองโกสัมพี พระสาเกตะได้ทรมานพญาดินนาคราชให้ละพยศร้าย ชาวเมืองโกสัมพีล้วนยินดีจึงบูชาท่านด้วยสุรา พระสาเกตะเสพสุราจนเมามายลึ้มอยู่กับกองขยะ แต่นั้นมาพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติห้ามพระสงฆ์ดื่มสุรา

พระราชะเถระ เดิมเป็นบุตรพราหมณ์เมืองราชคฤห์ ได้ถวายบิณฑบาตแด่พระสารีบุตร ๑ ทัพพี พระราชะเถระบวชในพระพุทธศาสนา เมื่อท่านเป็นผู้เฒ่าแก่มาแล้ว คงช่วยงาน พระศาสนาด้วยกำลังกาย กำลังวาจาเหมือนรูปอื่นไม่ได้ แต่ท่านได้ช่วยประกาศพระศาสนาด้วยปฏิบัติที่ดีงามของท่าน ด้วยความเป็นผู้ว่าง่าย ใครแนะนำสั่งสอนอะไรยินดีรับฟังด้วยความเคารพ ไม่เคยโกรธ เป็นเหตุให้พระศาสดานำท่านมาเป็นอุทาหรณ์ สั่งสอนภิกษุทั้งหลายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุควร เป็นผู้ว่าง่ายเหมือนนาระ แม้อาจารย์ชี้โทษ กล่าวสอนอยู่ก็ไม่ควรโกรธ ควรเห็นบุคคลผู้ให้อโวาท เหมือนบุคคลผู้บอกขุมทรัพย์ให้

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระศาสดเถระ

เพราะท่านเป็นผู้ชำนาญเตโชธาตุสมบัติ สามารถแสดงฤทธิ์เกี่ยวกับไฟได้หลายอย่าง เช่นทำให้เกิดแสงสว่างในที่มืด และทำให้เกิดความมืดในที่สว่าง เป็นต้น จึงทำให้ประชาชนผู้พบเห็นเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก พระศาสดาทรงปรารภความสามารถในการเข้าเตโชธาตุสมบัติของท่าน จึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า พระศาสดเถระเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ฉลาดในการเข้าเตโชสมบัติ

พระราชาเถระ

เพราะพระราชาเถระ เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายใคร่การศึกษา ทำให้พระศาสดา และพระอุปัชฌาย์ เป็นต้น มีความเมตตาสั่งสอนท่านเสมอ จึงทำให้ท่านมีปฏิภาณ คือปัญญาแจ่มแจ้งในเทสนา เพราะได้รับฟังบ่อยๆ พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีปฏิภาณคือญาณแจ่มแจ้งในธรรมเทสนา

ห้องที่ ๒๖

โมฆราชเถรวัตถุ

๑. ลักษณะภาพ

เป็นภาพปราสาท มีผู้คนและพราหมณ์เข้าเฝ้ากษัตริย์ ไกลออกไปเบื้องบนเป็นสายน้ำและแมกไม้ การเขียนนารายเป็นพื้นน้ำเรียบ ๆ แบบธรรมชาติ รูปปราสาทข้างในระบายด้วยสีแดงน้ำ การเขียนภาพหลังคามือข้างบนแบบระบบเปอร์สเปกตีฟ ภาพกษัตริย์ประทับนั่งเบื้องหลังเครื่องประดับปราสาทปิดทอง พื้นระบายสีแดง แต่ระบายพระรัศมีรอบมงกุฎพญาด้วยสีดำลึบทอง ตรงประตวงมีรูปปูโรหิตและบริวารกำลังออกไปบวชเป็นชฎิล

๒. เรื่อง

พระโมฆราชเถระ ชื่อเดิม โมฆราช เป็นวรรณะกษัตริย์ เป็นชาวโกศล บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ เพราะมีโรคประจำตัวที่รักษาไม่หาย ได้รับความทุกข์ทรมานมาก แม้จะเป็นคนใหญ่โตและมีทรัพย์สมบัติมากมายก็ช่วยไม่ได้ จึงได้ชื่อว่า โมฆราช แปลว่า ราชาผู้หาความสุขไม่ได้

เพราะท่านได้เห็นโทษของร่างกาย จึงออกบวชเป็นฤๅษีมอบตัวเป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรี พราหมณ์พาวรีนั้น มีศิษย์เป็นจำนวนมาก ท่านกล่าวว่ามีถึง ๑๖,๐๐๐ คน แต่ที่เป็นศิษย์ผู้ใหญ่มีอยู่ ๑๖ คน คือ อชิตะ ดิสสะ เมตเตยยะ ปุณณกะ เมตตคุ โชตกะ อุปสัวะ นันทะ เหมกะ โตเทยยะ กปปะ ชาตุกัณณิ ภัทราวุธ อุททะ โปสาละ โมฆราช ปิงคิยะ ทั้งหมดนี้ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถามปัญหาธรรม ๑๖ ข้อ ตามคำแนะนำของอาจารย์ เมื่อโมฆราชมาพบพระพุทธเจ้าทูลถามปัญหาจบลง จิตของเขาก็หลุดพ้นจากอาสวะ ทั้งปวง ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน บรรลุอรหัตตในที่สุด

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

พระโมฆราชเถระ เพราะท่านมีร่างกายเป็นแผลที่รักษาไม่หาย จึงถูกกีดกันไม่ให้เข้าอยู่ในเสนาสนะของสงฆ์ ท่านจึงอยู่ตามโคนไม้และที่แจ้ง ไปเก็บผ้าตามกองขยะมาทำไตรจีวรนุ่งห่ม ทำให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลประเภทอุปัฏฐาก คือ ผู้ศรัทธาเลื่อมใสหนักไปทางใช้ชีวิตปอนๆ ต่อมาพระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตะวัน ทรงตั้งพระเถระทั้งหลายไว้ในฐานันดรต่างๆ ได้ตั้งท่านไว้ในตำแหน่งที่เลิกละ ภิภุทั้งหลาย ผู้ทรงจีวรอันเศร้าหมองในศาสนาของพระองค์

ภาพเหนือบานประตูหน้าต่าง มโหสถชาดก

๑. ลักษณะภาพ

จิตรกรได้เขียนเรื่อง มโหสถชาดก ซึ่งเป็นเรื่องตอนพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิตแห่งเมืองมิลินทร บำเพ็ญปัญญาวารมี ซึ่งจิตรกรได้เขียนบนฝาผนังเหนือบานประตูหน้าต่างทั้ง ๔ ด้าน โดยเนื้อเรื่องนั้นได้เขียนจนจบเรื่อง

สภาพบ้านเมืองภายในกรุงมิลินทรเมืองหลวงของแคว้นวิเทหะ มีปราสาทราชวังมากมาย แวดล้อมด้วยกำแพง มีชุมประคูปราการ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าจิตรกรนั้นได้สื่อออกมาได้ตรงกับเนื้อเรื่องในชาดกได้พอสมควร

๒. เรื่อง

โดยเนื้อเรื่องนั้นได้เขียนจนจบเรื่อง ซึ่งพอสรุปเรื่องได้ดังนี้ เรื่องตอนในวัยเยาว์นั้น มโหสถสามารถจัดการปัญหาได้ด้วยตัวคนเดียวท่ามกลางเพื่อนบ้านที่พร้อมจะนับถือและเชื่อฟัง พอเข้ามาอยู่ในราชวัง มโหสถต้องรู้จักสานความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เรื่องราวในช่วงนี้จึงเป็นเรื่องของการแสวงหามิตรและเอาชนะศัตรูด้วยวิธีการต่าง ๆ (ภาพผนังด้านทิศตะวันออก - ผนังด้านทิศใต้) ในช่วงสุดท้าย มโหสถต้องเผชิญกับปัญหาบ้านเมืองที่สลับซับซ้อน ซึ่งการแก้ไขต้องอาศัยทั้งการสังเกต การคาดการณ์ การวางแผนกลยุทธ์และวิเทโศบาย รวมทั้งต้องอาศัยความเข้าใจมนุษย์และความรู้ภาคปฏิบัติด้วย (ผนังทิศตะวันตก - ผนังด้านทิศเหนือ)

๓. หลักธรรมที่ปรากฏ (คุณธรรมแบบอย่าง)

การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กล่าวคือ ปัญญาในทัศนะของชาดกเรื่องนี้หมายถึงผู้ที่สามารถมองเห็นทั้งสิ่งที่เห็นได้ง่าย ๆ และสิ่งที่ซ่อนอยู่ลึกซึ้งกว่านั้น ถึงสิ่งที่เห็นเหตุและผลที่จะตามมา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ด้วยเหตุนี้ ปัญญาจึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของความฉลาดของสมอง แต่เกิดจากการสังสมประสบการณ์และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิต พุทธศาสนาจึงบอกว่าการเข้าหบัณฑิตเพื่อถามปัญหาเป็นการบำเพ็ญบารมี

นอกจากนั้น ผู้มีปัญญาในความหมายของมโหสถยังต้องเป็นคนมีศีลด้วย เพราะคนที่มีอคติ คนที่ไม่ยอมรับความจริง ย่อมไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างเที่ยงธรรมจนบรรลุปัญญาได้ ด้วยเหตุนี้ ปัญญาจึงต้องมีคุณธรรมกำกับด้วยเสมอ

จากบทวิเคราะห์ในข้างต้น สามารถสรุปหลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง (คุณธรรมแบบอย่าง) ได้ ดังต่อไปนี้

ผนัง	ภาพ	หลักธรรม (คุณธรรมตัวอย่าง)
๑	โกญทัญเถระวัดฤ	เลิศจาทางผู้ร้ดตัณญู แปลว่า ผู้รู้ราตรี หมายความว่า รู้ธรรมที่องค้สมเด็จพะร้สมมาสัมพุทเจ้า ตรัสสอนก่อนใครทั้งหมด
๒	เทวอัสวาวะกัฏฤ	พระสารีบุตรเถระ ๑. เลิศจาทางปัญญา ๒. พระธรรมเสนาบดี ๓. ผู้มีความกตัณญู พระมหาโมคคัลลณะ เลิศจาทางในทางอทธิปาฏิหาริย์
๓	มหากัสสปะเถระวัดฤ	เลิศจาทางผู้ทรงฐงค์
๔	อนรุทธเถระวัดฤ	เลิศจาทางผู้มีจักขุทิพย
๕	ภัททิยเถระวัดฤ ลกณฆากภัททิยะเถระ วัดฤ	พระภัททิยะ เลิศจาทางผู้เกิดในตระกูลสูง พระลกณฆากภัททิยะ เลิศจาทางผู้มีเสียงไพเราะ
๖	ปิณโทละภาระทวาชะ เถระวัดฤ	เลิศจาทางผู้บันลือสีหนาท
๗	ปุมันตานีบุตรเถระ วัดฤ	เลิศจาทางผู้เป็นธรรมกถิก
๘	มหากัสจาณะเถระวัดฤ	เลิศจาทางผู้จำแนกเนื้อความที่เรากล่าวไว้โดยย่อให้พิสดาร
๙	จุลบัณฐะกะมหาบัณฐก เถระวัดฤ	พระจุลบัณฐะกะเถระ เลิศจาทางผู้้นถมิศกายอันสำเร็จด้วยใจ และเลิศจาทางพวกภิกษุผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางใจ พระมหาปันถกเถระ เลิศจาทางผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา
๑๐	สุภูติเถระวัดฤ	เป็นเลิศจาทางเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายในทางอรณวิหาร และทักษิณะขบถ
๑๑	เรวัตะชะทิสระวานิยะเถระ วัดฤ	เลิศจาทางผู้อยู่ป่าเป็นวัตร

๑๒	กัษขาเรวัตตเถรวัตถุ โสณโกฬิวิสโศตเถระ วัตถุ	พระกัษขาเรวตะเถระ เลิศทางผู้ยินดีในฌาน พระโสณโกฬิวิสเถระ เลิศทางผู้ปรารถนาความเพียร
๑๓	โสณโกฬิกัณณเถรวัตถุ รัฐपालเถรวัตถุ	พระโสณโกฬิกัณณเถระ เลิศทางผู้มีวาจาไพเราะ พระรัฐपालเถระ เลิศทางผู้บวชด้วยศรัทธา
๑๔	สีวลีเถรวัตถุ วักกเถรวัตถุ	พระสีวลีเถระ เลิศทางผู้มีลาภมาก พระวักกเถระ เลิศทางผู้สัทธาวิมุตติ (พ้นจากกิเลสเพราะ สัทธา)
๑๕	ราหุลเถรวัตถุ กุนทธานเถรวัตถุ	พระราหุลเถระ เลิศทางผู้ใคร่ต่อการศึกษา พระกุนทธานเถระ เลิศทางผู้รับสลาภก่อน
๑๖	วังคีสเถรวัตถุ อุปะเสนะวังคันตบุตร	พระวังคีสเถระ เลิศทางผู้มีปฏิภาณ พระอุปะเสนะวังคันตบุตรเถระ เลิศทางผู้นำความเลื่อมใสมา โดยรอบ
๑๗	ทัฬหะบุตรเถรวัตถุ	เลิศทางผู้จัดแจงเสนาสนะ
๑๘	ปิลินทะวะเถรวัตถุ พาหิยะทารุจิริยเถรวัตถุ	พระปิลินทะวะเถระ เลิศทางผู้เป็นที่รักของเทวดา พระพาหิยะทารุจิริยเถระ เลิศทางผู้ตรัสรู้เร็ว
๑๙	กุมารกัสสปเถรวัตถุ มหาโกญจิตเถรวัตถุ	พระกุมารกัสสปเถระ เลิศทางผู้แสดงธรรมได้วิจิตร พระมหาโกญจิตเถระ เลิศทางผู้บรรลุปฏิสัมภิตา
๒๐	อานันทเถรวัตถุ อรุเวละกัสสปเถรวัตถุ	พระอานันทเถระ ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งปวง ถึง ๕ ประการ คือ เป็นพหูสูต เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มีความเพียร และเป็น พุทธอุปัฏฐาก พระอรุเวละกัสสปเถระ เลิศทางผู้มีบริวารมาก
๒๑	กาฬุทายีเถรวัตถุ พากุลเถรวัตถุ	พระกาฬุทายีเถระ เลิศทางผู้ทำสกุลให้เลื่อมใส พระพากุลเถระ เลิศทางผู้มีอาพาธน้อย
๒๒	โสภิตเถรวัตถุ อุบาลีเถรวัตถุ	พระโสภิตเถระ เลิศทางผู้ได้บุพเพนิวาสญาณ (ระลึกชาติได้) พระอุบาลีเถระ เลิศทางผู้ทรงพระวินัย
๒๓	นันทะกะเถรวัตถุ นันทสากยเถรวัตถุ	พระนันทกะเถระ เลิศทางผู้สอนภิกษุณี พระนันทเถระ เลิศทาง ผู้สำรวจอินทรี
๒๔	มหากะบิลเถรวัตถุ	เลิศทางผู้ให้โอวาทภิกษุ
๒๕	สาคะตะเถรวัตถุ	พระสาคะตะเถระ เลิศทางผู้ฉลาดในการเข้าเตโชสมาบัติ

	ราชะเถระวัตถุ	พระราชเถระ เลิศทางผู้มีปฏิภาณคือญาณแจ่มแจ้งในธรรม เทศนา
๒๖	โมฆะระชะเถระวัตถุ	เลิศทางผู้ทรงจิรวรอันเศร้าหมอง
	ภาพเหนือบานประตูหน้าต่าง มโหสถชาดก	บำเพ็ญปัญญาบารมี

๔.๒ ความคิดเห็นของนักเรียนและนักศึกษาที่เข้ามาทัศนศึกษาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของนักเรียนและนักศึกษาที่ได้เข้ามาทัศนศึกษาภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งได้แก่ ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล และระดับอุดมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพนั้น เพื่อทราบถึงบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จากการได้ลงไปศึกษาวิจัยเชิงสำรวจและสุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๐๐ คนดังกล่าว ผลการวิจัยโดยใช้แบบสอบถามมีดังนี้

ตอนที่ ๑ ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑ – ๕

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๔๐	๔๐.๐
หญิง	๖๐	๖๐.๐

จากตารางที่ ๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๐ ส่วนที่เหลือเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐

ตารางที่ ๒ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๖๕	๖๕.๐
อายุ ๒๑ - ๒๕	๓๕	๓๕.๐

จากตารางที่ ๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีช่วงอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๐ รองลงมาคือมีช่วงอายุ ๒๑ - ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
มัธยมศึกษา	๕๐	๕๐.๐
ปริญญาตรี	๕๐	๕๐.๐

จากตารางที่ ๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมัธยมศึกษา และ ระดับปริญญาตรี มีจำนวนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐

ตารางที่ ๔ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ระดับความรู้	จำนวน	ร้อยละ
น้อยมาก	๑	๑.๐
น้อย	๑๕	๑๕.๐
ปานกลาง	๓๑	๓๑.๐
ค่อนข้างมาก	๖	๖.๐
มาก	๓	๓.๐

จากตารางที่ ๔ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ระดับปานกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐ รองลงมาในระดับความรู้น้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐ มีระดับความรู้ค่อนข้างมาก คิดเป็นร้อยละ ๖.๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับความสนใจจิตรกรรมฝาผนัง

ระดับความสนใจ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่สนใจ	๔	๔.๐
สนใจน้อย	๑๕	๑๕.๐
สนใจปานกลาง	๔๘	๔๘.๐
สนใจมาก	๒๕	๒๕.๐

จากตารางที่ ๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความสนใจปานกลางมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐ รองลงมาให้ความสนใจในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ มีความสนใจในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรม

ระดับความสำคัญ	จำนวน	ร้อยละ
สำคัญน้อย	๑	๑.๐
สำคัญปานกลาง	๒๔	๒๔.๐
สำคัญมาก	๗๔	๗๔.๐

จากตารางที่ ๖ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังมีความสำคัญมาก จำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๐ รองลงมาเห็นว่ามีค่าสำคัญระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๐ และเห็นว่ามีค่าสำคัญน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑.๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามจำนวนครั้งที่เคยเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ

จำนวนครั้งที่ชม	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคยเข้าชม	๑๐	๑๐.๐
๑ ครั้ง	๑๗	๑๗.๐
๒ ครั้ง	๒๗	๒๗.๐
๓ ครั้งขึ้นไป	๔๖	๔๖.๐

จากตารางที่ ๗ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังมีจำนวน ๓ ครั้งขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๐ รองลงมาเคยเข้าชม ๒ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐ และเคยเข้าชม ๑ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๐ และส่วนผู้ที่ไม่เคยเข้าชมเลยพบว่ามีร้อยละ ๑๐.๐

ตารางที่ ๘ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามจำนวนครั้งที่เข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จำนวนครั้งที่ชม	จำนวน	ร้อยละ
ครั้งแรก	๕๑	๕๑.๐
ครั้งที่ ๒	๒๕	๒๕.๐
ครั้งที่ ๓	๑๔	๑๔.๐
ครั้งที่ ๔	๖	๖.๐

จากตารางที่ ๘ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เข้าชมเป็นครั้งแรก คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๐ รองลงมาเข้าชมครั้งที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ และถัดไปเคยเข้าชมครั้งที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐ และ กลุ่มตัวอย่างที่เข้าชมครั้งที่ ๔ คิดเป็นร้อยละ ๖.๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามบทบาทของภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ระดับความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
เป็นสื่อที่บอกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา	๕๕	๕๕.๐
เป็นสื่อที่บอกเรื่องราวทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับศาสนา	๒๒	๒๒.๐
เป็นสื่อแสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	๕	๕.๐
เป็นสื่อที่โน้มน้าวดึงดูดใจให้เกิดความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักธรรม	๑๐	๑๐.๐
อื่น ๆ	๑	๑.๐

จากตารางที่ ๕ พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทบอกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา จำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐ รองลงมาเห็นว่ามีบทบาทบอกเรื่องราวทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐ และเห็นว่ามีบทบาทที่โน้มน้าวดึงดูดใจให้เกิดความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักธรรม คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๐ ส่วนในความเห็นที่จิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเป็นสื่อแสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นพบว่ามีเพียง ร้อยละ ๕.๐

ตอนที่ ๒ บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

๑) ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๐

ตารางที่ ๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรม

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
๑. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป	๔.๓๒	๐.๔๓	มากที่สุด
๒. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี	๔.๒๔	๐.๕๕	มาก
๓. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดความคิดเชิงหลักธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม	๔.๑๐	๐.๖๓	มาก
๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการเผยแผ่ที่มีความคงทนทนมากกว่าสื่อชนิดอื่น	๓.๘๕	๐.๘๒	มาก
๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ชมได้ดี	๓.๕๓	๐.๘๑	มาก
๖. ภาพมีความน่าสนใจและทำให้คนเข้าใจเรื่องราวทางศาสนาดีขึ้น	๔.๒๕	๐.๖๕	มาก
๗. ภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่นำเสนอบนฝาผนังได้ดี	๔.๒๒	๐.๓๕	มาก
๘. ภาพทำให้มีความรู้สึกศรัทธาในศาสนาดีขึ้น	๔.๐๓	๐.๓๘	มาก
๙. ภาพทำให้ผู้ชมมีความเข้าใจหลักธรรมมากกว่าการฟังเทศน์	๓.๖๕	๐.๕๖	มาก

ตารางที่ ๑๐ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความ คิดเห็น
๑๐. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูคุณทวด	๓.๕๖	๐.๗๒	มาก
๑๑. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจว่า ความเพียรพยายามในการทำมาหากินและรู้จักพอดีในสิ่งที่เรามีอยู่ เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ	๔.๑๖	๐.๖๒	มาก
๑๒. ภาพหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงของท่านได้	๔.๐๖	๐.๗๔	มาก
๑๓. ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น	๔.๕๐	๐.๕๕	มากที่สุด
๑๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ดูเพื่อความสวยงาม	๓.๘๑	๐.๕๕	มาก
๑๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ทำให้หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจในศาสนา	๔.๑๘	๐.๖๕	มาก
๑๖. ภาพจิตรกรรมฝาผนังทำให้ผู้ชมนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน	๔.๐๕	๐.๗๓	มาก
รวม	๔.๑๑	๐.๗๒	มาก

จากตารางที่ ๑๐ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ บทบาทด้านแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป และบทบาทด้านสนับสนุนจิตรกรรมให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น ส่วนสำหรับเรื่องอื่น ๆ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทอยู่ในระดับมาก

๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา และความรู้ทางพระพุทธศาสนา รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๑ – ๑๔

ตารางที่ ๑๑ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจำแนกตามเพศ

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ชาย			หญิง		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป	๔.๖๓	๐.๕๒	มากที่สุด	๔.๓๕	๐.๔๓	มากที่สุด
๒. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี	๔.๒๒	๐.๕๓	มาก	๔.๒๕	๐.๖๒	มาก
๓. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดความคิดเชิงหลักธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม	๔.๑๐	๐.๓๐	มาก	๔.๑๐	๐.๖๕	มาก
๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการเผยแผ่ที่มีความลงทุนมากกว่าสื่อชนิดอื่น	๓.๖๓	๐.๓๕	มาก	๔.๐๓	๐.๘๐	มาก
๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ชมได้อย่างดี	๓.๕๓	๐.๘๓	มาก	๓.๕๐	๐.๓๕	มาก
๖. ภาพมีความน่าสนใจและทำให้คนเข้าใจเรื่องราวทางศาสนาดีขึ้น	๔.๓๐	๐.๓๒	มาก	๔.๒๑	๐.๖๖	มาก

ตารางที่ ๑๑ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ชาย			หญิง		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๗. ภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่นำเสนอบนฝาผนังได้อย่างดี	๔.๒๐	๐.๗๒	มาก	๔.๒๓	๐.๗๖	มาก
๘. ภาพทำให้มีความรู้สึกศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น	๔.๐๗	๐.๗๖	มาก	๔.๐๖	๐.๗๕	มาก
๙. ภาพทำให้ผู้ชมมีความเข้าใจหลักธรรมมากกว่าการฟังเทศน์	๓.๔๗	๐.๘๗	ปานกลาง	๓.๗๖	๑.๐๐	มาก
๑๐. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูตเวที	๓.๗๖	๐.๗๔	มาก	๔.๐๘	๐.๖๗	มาก
๑๑. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจว่า ความเพียรพยายามในการทำมาค้าและรู้จักพอดีในสิ่งที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ	๔.๐๐	๐.๖๐	มาก	๔.๒๗	๐.๖๑	มาก
๑๒. ภาพหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏสามารถนำไปใช้ในชีวิตรจริงของท่านได้	๔.๐๕	๐.๗๔	มาก	๔.๐๖	๐.๗๓	มาก
๑๓. ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น	๔.๕๕	๐.๕๕	มากที่สุด	๔.๔๖	๐.๕๕	มาก

ตารางที่ ๑๑ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ชาย			หญิง		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ดูเพื่อความสวยงาม	๓.๕๐	๑.๐๑	มาก	๔.๐๑	๐.๘๖	มาก
๑๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ทำให้หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจในศาสนา	๔.๑๓	๐.๖๕	มาก	๔.๑๘	๐.๗๐	มาก
๑๖. ภาพจิตรกรรมฝาผนังทำให้ผู้ชมนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน	๔.๐๕	๐.๘๑	มาก	๔.๑๑	๐.๖๖	มาก
รวม	๔.๐๔	๐.๗๒	มาก	๔.๑๕	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๑๑ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม ที่เป็นเพศชายและเพศหญิง มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากเหมือนกัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า เพศชายและหญิงมีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่อง ภาพทำให้ผู้ชมมีความเข้าใจหลักธรรมมากกว่าการฟังเทศน์ โดยที่เพศชายมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางและเพศหญิงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และเรื่องภาพจิตรกรรมเหล่านี้ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น โดยที่เพศชายมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด และเพศหญิงมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สำหรับเรื่องอื่น ๆ เพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นเหมือนกันอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๑๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจำแนกตามอายุ

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ต่ำกว่า ๒๐ ปี			อายุ ๒๑ – ๒๕ ปี		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป	๔.๖๘	๐.๔๕	มากที่สุด	๔.๘๐	๐.๔๐	มากที่สุด
๒. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี	๔.๒๓	๐.๕๓	มาก	๔.๒๕	๐.๖๓	มาก
๓. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดความคิดเชิงหลักธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม	๔.๐๘	๐.๖๘	มาก	๔.๑๒	๐.๖๓	มาก
๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการเผยแผ่ที่มีความคงทนมากกว่าสื่อชนิดอื่น	๓.๘๐	๐.๘๕	มาก	๔.๐๖	๐.๗๒	มาก
๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ชมได้อย่างดี	๓.๘๒	๐.๘๓	มาก	๔.๑๖	๐.๖๘	มาก
๖. ภาพมีความน่าสนใจและทำให้คนเข้าใจเรื่องราวทางศาสนาดีขึ้น	๔.๓๐	๐.๖๓	มาก	๔.๑๒	๐.๗๑	มาก

ตารางที่ ๑๒ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ต่ำกว่า ๒๐ ปี			อายุ ๒๑ – ๒๕ ปี		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๗. ภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่นำเสนอบนฝาผนังได้อย่างดี	๔.๒๘	๐.๗๔	มาก	๔.๐๖	๐.๗๒	มาก
๘. ภาพทำให้มีความรู้สึกศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น	๔.๑๑	๐.๗๗	มาก	๓.๕๖	๐.๗๕	มาก
๙. ภาพทำให้ผู้ชมมีความเข้าใจหลักธรรมมากกว่าการฟังเทศน์	๓.๖๘	๐.๕๗	มาก	๓.๕๖	๐.๕๓	มาก
๑๐. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูทวดทิด	๓.๕๓	๐.๖๗	มาก	37.09	6.25	มาก
๑๑. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจว่า ความเพียรพยายามในการทำมาค้าและรู้จักพอในสิ่งที่เรามีอยู่เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ	๔.๑๓	๐.๕๕	มาก	๔.๑๓	๐.๖๕	มาก
๑๒. ภาพหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏสามารถนำไปใช้ในชีวิตรจริงของท่านได้	๔.๑๑	๐.๗๓	มาก	๓.๕๓	๐.๗๒	มาก
๑๓. ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น	๔.๕๕	๐.๖๐	มากที่สุด	๔.๒๕	๐.๕๒	มาก

ตารางที่ ๑๒ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ต่ำกว่า ๒๐ ปี			อายุ ๒๑ – ๒๕ ปี		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ดูเพื่อความสวยงาม	๓.๖๕	๐.๕๖	มาก	๔.๐๖	๐.๘๕	มาก
๑๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ทำให้หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจในศาสนา	๔.๑๕	๐.๓๑	มาก	๔.๒๒	๐.๖๑	มาก
๑๖. ภาพจิตรกรรมฝาผนังทำให้ผู้ชมนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน	๔.๐๓	๐.๖๕	มาก	๔.๑๒	๐.๘๐	มาก
รวม	๔.๑๐	๐.๓๒	มาก	๔.๑๑	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๑๒ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีและอายุ ๒๑ – ๒๕ ปี มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากเหมือนกัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า อายุต่ำกว่า ๒๐ ปีและอายุ ๒๑ – ๒๕ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่อง ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น โดยที่อายุต่ำกว่า ๒๐ ปีมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด และอายุ ๒๑ – ๒๕ ปี มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สำหรับเรื่องอื่น ๆ อายุต่ำกว่า ๒๐ ปีและอายุ ๒๑ – ๒๕ ปี มีความคิดเห็นเหมือนกันอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๑๑ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจำแนกตามการศึกษา

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	มัธยมศึกษา			ปริญญาตรี		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป	๔.๖๖	๐.๕๑	มากที่สุด	๔.๓๘	๐.๔๑	มากที่สุด
๒. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี	๔.๑๔	๐.๕๓	มาก	๔.๓๔	๐.๖๒	มาก
๓. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดความคิดเชิงหลักธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม	๔.๐๖	๐.๖๘	มาก	๔.๑๔	๐.๖๓	มาก
๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการเผยแผ่ที่มีความคงทนทนมากกว่าสื่อชนิดอื่น	๓.๘๑	๐.๘๕	มาก	๓.๕๖	๐.๓๘	มาก
๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ชมได้อย่างดี	๓.๘๒	๐.๘๒	มาก	๔.๐๔	๐.๓๘	มาก
๖. ภาพมีความน่าสนใจและทำให้คนเข้าใจเรื่องราวทางศาสนาดีขึ้น	๔.๒๘	๐.๖๓	มาก	๔.๒๒	๐.๓๐	มาก

ตารางที่ ๑๓ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	มัธยมศึกษา			ปริญญาตรี		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๓. ภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่นำเสนอบนฝาผนังได้อย่างดี	๔.๓๔	๐.๓๔	มาก	๔.๑๐	๐.๓๓	มาก
๔. ภาพทำให้มีความรู้สึกศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น	๔.๑๐	๐.๓๖	มาก	๔.๐๔	๐.๓๐	มาก
๕. ภาพทำให้ผู้ชมมีความเข้าใจหลักธรรมมากกว่าการฟังเทศน์	๓.๖๒	๐.๕๘	มาก	๓.๖๓	๐.๕๔	มาก
๑๐. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูทวดเทวี	๔.๐๔	๐.๓๒	มาก	๓.๘๕	๐.๓๑	มาก
๑๑. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจว่า ความเพียรพยายามในการทำมาค้าและรู้จักพอดีในสิ่งที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ	๔.๑๖	๐.๕๘	มาก	๔.๑๖	๐.๖๖	มาก
๑๒. ภาพหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงของท่านได้	๔.๑๖	๐.๓๑	มาก	๓.๕๖	๐.๓๕	มาก
๑๓. ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น	๔.๖๐	๐.๖๓	มากที่สุด	๔.๔๐	๐.๕๓	มาก

ตารางที่ ๑๓ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	มัธยมศึกษา			ปริญญาตรี		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ดูเพื่อความสวยงาม	๓.๖๓	๑.๐๑	มาก	๓.๕๘	๐.๘๖	มาก
๑๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ทำให้หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจในศาสนา	๔.๒๐	๐.๘๐	มาก	๔.๑๖	๐.๕๔	มาก
๑๖. ภาพจิตรกรรมฝาผนังทำให้ผู้ชมนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน	๔.๑๐	๐.๗๐	มาก	๔.๐๘	๐.๗๕	มาก
รวม	๔.๑๐	๐.๗๓	มาก	๔.๑๒	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๑๓ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม ระดับมัธยมศึกษาและระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากเหมือนกัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ระดับมัธยมศึกษาและระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่อง ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น โดยที่ระดับมัศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด และระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สำหรับเรื่องอื่น ๆ ระดับมัธยมศึกษาและระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นเหมือนกันอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๑๔ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจำแนกตามความรู้ทางพระพุทธศาสนา

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา											
	น้อย			ปานกลาง			ค่อนข้างมาก			มาก		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป	๔.๘๔	๐.๓๑	มากที่สุด	๔.๖๔	๐.๕๐	มากที่สุด	๔.๘๓	๐.๔๐	มากที่สุด	๕.๐๐	๐.๐๐	มากที่สุด
๒. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี	๔.๓๖	๐.๔๕	มาก	๔.๑๕	๐.๕๓	มาก	๔.๑๖	๐.๕๘	มาก	๔.๓๓	๐.๕๓	มาก
๓. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดความคิดเชิงหลักธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม	๔.๑๕	๐.๖๐	มาก	๔.๐๕	๐.๖๕	มาก	๔.๐๐	๐.๐๕	มาก	๕.๐๐	๐.๐๐	มากที่สุด

ตารางที่ ๑๔ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา											
	น้อย			ปานกลาง			ค่อนข้างมาก			มาก		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการเผยแพร่ที่มีความคงทนทนมากกว่าสื่อชนิดอื่น	๔.๐๕	๐.๘๔	มาก	๓.๘๒	๐.๘๓	มาก	๔.๐๐	๐.๖๓	มาก	๔.๓๓	๐.๕๓	มาก
๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ชมได้อย่างดี	๔.๐๕	๐.๓๐	มาก	๓.๘๓	๐.๘๔	มาก	๓.๘๓	๐.๓๕	มาก	๔.๖๖	๐.๕๓	มากที่สุด
๖. ภาพมีความน่าสนใจและทำให้คนเข้าใจเรื่องราวทางศาสนาดีขึ้น	๔.๒๖	๐.๘๒	มาก	๔.๒๒	๐.๖๓	มาก	๔.๑๖	๐.๕๘	มาก	๔.๖๖	๐.๕๓	มากที่สุด
๗. ภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่น่าเสนอบนฝาผนังได้อย่างดี	๔.๒๖	๐.๘๓	มาก	๔.๑๕	๐.๓๑	มาก	๔.๕๐	๐.๘๓	มากที่สุด	๔.๖๖	๐.๕๓	มากที่สุด

ตารางที่ ๑๔ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา											
	น้อย			ปานกลาง			ค่อนข้างมาก			มาก		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๘. ภาพทำให้มีความรู้สึกศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น	๓.๘๔	๐.๘๕	มาก	๔.๐๘	๐.๗๕	มาก	๔.๓๓	๐.๕๑	มาก	๔.๓๓	๐.๑๕	มาก
๙. ภาพทำให้ผู้ชมมีความเข้าใจหลักธรรมมากกว่าการฟังเทศน์	๓.๖๓	๑.๑๑	มาก	๓.๖๔	๐.๕๔	มาก	๓.๕๐	๑.๐๔	มาก	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก
๑๐. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูทวดเที่	๓.๘๕	๐.๘๓	มาก	๓.๕๘	๐.๖๓	มาก	๓.๘๓	๐.๗๕	มาก	๔.๓๓	๐.๕๓	มาก
๑๑. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจว่า ความเพียรพยายามในการทำความดีและรู้จักพอดีในสิ่งที่มีอยู่ เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ	๔.๒๒	๐.๔๒	มาก	๔.๑๓	๐.๖๕	มาก	๔.๐๐	๐.๖๓	มาก	๔.๐๐	๑.๐๐	มาก

ตารางที่ ๑๔ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา											
	น้อย			ปานกลาง			ค่อนข้างมาก			มาก		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑๒. ภาพหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงของท่านได้	๔.๒๑	๐.๓๘	มาก	๔.๐๑	๐.๓๔	มาก	๔.๑๖	๐.๔๐	มาก	๔.๐๐ 53.3	๑.๐๐	มาก
๑๓. ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น	๔.๔๓	๐.๕๑	มาก	๔.๔๕	๐.๖๒	มาก	๔.๘๓	๐.๔๐	มากที่สุด	๔.๓๓	๐.๕๓	มาก
๑๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ดูเพื่อความสวยงาม	๓.๖๘	๑.๑๐	มาก	๓.๓๘	๐.๕๔	มาก	๔.๕๐	๐.๕๔	มากที่สุด	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก

ตารางที่ ๑๔ (ต่อ)

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนัง	ระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนา											
	น้อย			ปานกลาง			ค่อนข้างมาก			มาก		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ทำให้หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจในศาสนา	๔.๒๖	๐.๖๕	มาก	๔.๑๖	๐.๗๑	มาก	๔.๑๖	๐.๗๕	มาก	๔.๐๐	๐.๐๐	มาก
๑๖. ภาพจิตรกรรมฝาผนังทำให้ผู้ชมนำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน	๔.๑๐	๐.๘๓	มาก	๔.๐๘	๐.๗๑	มาก	๔.๐๐	๐.๖๓	มาก	๔.๓๓	๐.๕๓	มาก
รวม	๔.๑๔	๐.๗๓	มาก	๔.๐๘	๐.๗๒	มาก	๔.๑๓	๐.๖๔	มาก	๔.๓๓	๐.๔๘	มาก

จากตารางที่ ๑๔ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีความรู้ในระดับน้อย ปานกลาง ก่อนข้างมาก และมาก มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากเหมือนกัน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับน้อยและปานกลางมีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากที่สุดในเรื่อง ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป สำหรับเรื่องอื่น ๆ มีความเห็นอยู่ในระดับมาก

ผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับก่อนข้างมากมีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากที่สุดในเรื่อง ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป ภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่นำเสนอบนฝาผนังได้อย่างดี ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ควรสนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแผ่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น และภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ดูเพื่อความสวยงาม สำหรับเรื่องอื่น ๆ มีความเห็นอยู่ในระดับมาก

ผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับมากมีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากที่สุดในเรื่อง ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ชมได้อย่างดี ภาพมีความน่าสนใจและทำให้คนเข้าใจเรื่องราวทางศาสนาดีขึ้น และภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่นำเสนอบนฝาผนังได้อย่างดี สำหรับเรื่องอื่น ๆ มีความเห็นอยู่ในระดับมาก

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่ ๑ บทบาทในการนำเสนอเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีความเห็นในแนวทางเดียวกันคือมีความเห็นว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดต่าง ๆ มีบทบาทมากในการนำเสนอเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากภาพจิตรกรรมส่วนมาก เป็นภาพที่สื่อให้เห็นเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในพุทธประวัติ รวมถึงภาพชาดกอันเป็นอภินิหารของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่นิยมนำมาเขียนมาก เช่น เวสสันดรชาดก ภาพบางส่วนก็สื่อให้เห็นนามธรรม หรือสื่อถึงคำสอนที่ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น นิพพาน นรก สวรรค์ เป็นต้น แม้ภาพเหล่านั้นจะเกิดขึ้นตามจินตนาการของจิตรกรเองก็ตาม

กลุ่มตัวอย่างอีกส่วนซึ่งมีจำนวนน้อยมากมีความเห็นว่า ภาพจิตรกรรมมีบทบาทปานกลางในการนำเสนอเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา เพราะภาพจิตรกรรมนอกจากจะเป็นภาพเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีภาพอีกหลายแห่งวาดบรรยายถึงวิถีชีวิตของคนในยุคหนึ่ง ๆ หรือเป็นภาพประวัติศาสตร์ที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ ๆ โดยมากเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ ภาพอีกประเภทหนึ่งที่นิยมนำมาวาดกันมากตามวัดต่าง ๆ คือ ภาพที่เกี่ยวกับตำนานและนิทาน ตำนานส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่ส่วนใหญ่ไม่มีมาในพุทธประวัติ ส่วนนิทานที่นิยมมากที่สุดคือเรื่องรามเกียรติ์

ประเด็นที่ ๒ บทบาทในแง่ของการมีอิทธิพลชักจูง โน้มน้าวจิตใจให้เกิดความคิดและปฏิบัติตามหลักธรรม

กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นเฉลี่ยกันไประหว่างมีอิทธิพลมาก ปานกลาง และน้อย

กลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีอิทธิพลมากในการโน้มน้าวให้เกิดความคิดและปฏิบัติตามหลักธรรม ให้เหตุผลว่า เนื่องจากมันเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังคือภาพที่เห็นได้ จึงทำให้เข้าใจง่ายกว่าการอ่านหนังสือหรือฟังบรรยาย เหมือนสุภาษิตที่ว่า ลิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น เช่น ภาพนรก-สวรรค์ ใครเห็นก็รู้สึกได้ทันทีว่า ถ้าทำกรรมชั่วก็ต้องทนทุกข์ทรมานในนรก ทำให้รู้สึกเกรงกลัวต่อบาป ถ้าทำกรรมดีจะได้มีความสุขในสวรรค์ ก็รู้สึกอึดใจในความดีที่ได้ทำ

กลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่าไม่มีอิทธิพลปานกลาง แสดงความคิดเห็นว่า เพราะภาพจิตรกรรมฝาผนังคือศิลปะ ซึ่งก็หมายถึงการจะสื่อให้เข้าใจได้ต้องขึ้นอยู่กับภาพและคนดู นั่นคือ ภาพต้อง

วาดบรรยายให้คนเข้าใจได้ง่าย ไม่เป็นนามธรรม หรือซับซ้อนจนเกินไป เพราะจะทำให้คนดูที่ไม่มีพื้นฐานในทางศาสนาจะไม่ได้อะไรนอกจากความเพลิดเพลินในเชิงศิลปะ ที่สำคัญคือภาพต้องดึงดูดคนให้ดู มีเอกลักษณ์ให้ชวนมอง อาจจะเน้นความสวยงามหรือสีสันเป็นตัวโน้มน้าวคน ส่วนคนดู ถ้าดูในเชิงศิลปะอย่างเดียว ไม่ได้เข้าใจสิ่งที่ภาพหรือจิตรกรรมต้องการสื่อก็ไม่สามารถได้รับประโยชน์จากภาพจิตรกรรม

กลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่ามีอิทธิพลน้อย ให้ความเห็นว่า ภาพจิตรกรรมเป็นสิ่งบันเทิงคนส่วนมากที่เข้ามาดูก็เพื่อผ่อนคลายและต้องการความเพลิดเพลิน ไม่ได้คิดถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ในภาพ และภาพจิตรกรรมไม่ใช่เป้าหมายของคนส่วนใหญ่ที่เข้ามาในวัด ส่วนมากจะมาเพื่อท่องเที่ยว ทำให้ภาพจิตรกรรมมีอิทธิพลกับคนส่วนน้อย คนที่ได้รับประโยชน์จึงมีไม่มาก

ประเด็นที่ ๓ จิตรกรรมฝาผนังกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อเผยแพร่ธรรม

กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นเป็น ๒ ส่วนด้วยจำนวนที่ใกล้เคียงกันคือ อนุรักษ์กับดัดแปลงปรับปรุง

กลุ่มแรกให้ความเห็นว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอยู่เดิมก็ดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพียงแต่ควรมีการซ่อมแซมภาพส่วนที่เสียหายไปด้วยกรรมวิธีที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อไม่ให้เนื้อหาของภาพขาดตอนไป เราควรอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไปได้ดูให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ประจำพระพุทธศาสนาและประเทศไทยสืบไป

กลุ่มหลังเสนอความคิดว่า ควรปรับปรุงให้ภาพจิตรกรรมมีสิ่งดึงดูดใจให้คนดูมากกว่านี้ ด้วยการใช้สีที่มีความสวยงามและมีสีสันมากกว่านี้ นอกจากนี้อาจใช้วิธีนำเสนอภาพจิตรกรรมด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น การทำหนังสือ การทำสไลด์ฉาย เป็นต้น อย่างน้อย ๆ ก็ควรจะมีคำบรรยายภาพติดไว้เพื่อช่วยให้การดูภาพมี อรรถรสและเข้าใจความหมาย หรืออาจมีผู้บรรยายประจำจุดต่าง ๆ

๔.๓ ผลของการสัมภาษณ์ความคิดเห็นพระวิทยากร แผนกทัศนศึกษาฝ่ายเผยแผ่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของพระวิทยากร แผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบถึงบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาของพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ว่ามีบทบาทอย่างไรบ้าง จากการได้ลงไปศึกษาวิจัยเชิงสำรวจจึงได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างพระวิทยากรที่มีหน้าที่บรรยายนักเรียน นักศึกษา ที่มาทัศนศึกษาภายในวัดแห่งนี้ จำนวน ๕ รูป ดังนี้

๑. พระครูอุดมสังวร	หัวหน้าแผนก
สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘	
๒. พระมหากิตติศักดิ์ โคตรมสิสุโส	ผู้ช่วยหัวหน้าแผนก
สัมภาษณ์วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘	
๓. พระมหาอุดม ปญญาโก	เจ้าหน้าที่ประจำแผนก
สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘	
๔. พระมหาพิทักษ์ มหิทธิโก	พระวิทยากร/เลขานุการประจำแผนก
สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘	
๕. พระมหาสมพงษ์ อนุภุโท	พระวิทยากรประจำแผนก
สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘	

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์พระวิทยากรวิทยากร ที่มีหน้าที่บรรยายนักเรียน นักศึกษา ที่มาทัศนศึกษาภายในวัดแห่งนี้ ซึ่งมีคำถามสำหรับใช้สัมภาษณ์ทั้งหมด ๑๑ ข้อคำถามด้วยกัน ซึ่งเป็นคำถามที่เกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาของพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สำหรับรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์ก็จะมีทั้งส่วนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน และแตกต่างกัน ซึ่งข้อมูลก็จะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งจะเป็นความคิดเห็นที่เหมือนกันหรือสอดคล้องกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เรียบเรียงให้เป็นข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกัน และส่วนที่สองจะเป็นส่วนที่มีความแตกต่างกันซึ่งจะบอกว่าผู้ให้สัมภาษณ์ท่านใดมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปอย่างไร โดยได้มีการนำเอาข้อมูลที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้ และรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ มีดังนี้

ผลของการสัมภาษณ์บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรม

คำถามข้อที่ ๑ ขอทราบความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นี้ได้รับการกล่าวนิยามยกย่องชมเชยในฝีมือช่างยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกแห่งหนึ่งว่า มีฝีมือที่วิจิตรที่ยอดเยี่ยมสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปะ คือ ให้อรรถาธิบายถึงลักษณะและเทคนิคจิตรกรรมไทยประเพณีในรัชกาลที่ ๓ – ๔ การจัดองค์ประกอบภาพ การจัดทัศนียภาพแบบโบราณ ให้อรรถาธิบายถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีในยุคนั้น และลึกซึ้งในคุณค่าทางศาสนาโดยการแสดงชีวประวัติของพระอัครสาวกผู้เป็นเอตทัคคะ

นอกจากนี้ ในหลักฐานจาก “โคลงคั่น ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์” ทำให้เราทราบว่า จิตรกรรมที่เขียนภาพในพระอุโบสถและป็นประติมากรรมที่ต่าง ๆ ภายในวัดเป็น “พระสงฆ์” แทบทั้งสิ้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ช่างที่คัดลอกมาจากวัดต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร

คำถามที่ ๒ ท่านเคยบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถแล้วกี่ครั้ง และธรรมะที่ท่านหยิบยกมาใช้ในการอธิบายมีอะไรบ้าง ?

พระวิทยากรทุกคน ได้ให้การสัมภาษณ์ว่า ได้บรรยายภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถมาแล้ว ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ครั้ง ปี และธรรมะที่ท่านเหล่านี้ได้หยิบยกมาใช้ในการอธิบายส่วนใหญ่ได้แก่ ภาพมโหสถบัณฑิตซึ่งเป็นหัวข้อธรรมเกี่ยวกับ “ปัญญา” หรือการใฝ่ในการศึกษาเล่าเรียน ความกตัญญูกตเวที ความไม่ประมาท และฆราวาสธรรม ซึ่งหัวข้อธรรมเหล่านี้ได้นำมาจากภาพเรื่องบุคคลที่เป็นตัวอย่างคือ พระสาวกเอตทัคคะ (พระสาวกผู้ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศในทางใดทางหนึ่ง)

คำถามที่ ๓ ในการบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ท่านทำมานานแค่ไหน ?

พระครูอุดมสังวร และ พระมหากิตติศักดิ์ โศตรมสิสุโส สองท่านนี้ได้บรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ประมาณ ๒๐ ปีขึ้นไป

พระมหาอุดม ปญญาโก	ได้บรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ๓ ปี
พระมหาพิทักษ์ มหิทธิโก	ได้บรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ๑๗ ปี
พระมหาสมพงษ์ อนุภทโท	ได้บรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ๔ ปี

คำถามข้อที่ ๔ มีหัวข้อธรรมะเกี่ยวกับอะไรบ้าง ที่ผู้ชมได้ซักถาม ?

พระวิทยากรทุกคน ได้ให้การสัมภาษณ์ว่า ในการมาเที่ยวชมของนักเรียน นิสิต นักศึกษา มีจำนวนน้อยมากที่จะสอบถามเกี่ยวกับหัวข้อธรรม แต่ก็ยังมีบ้างที่สอบถามเกี่ยวกับ พระอัครสาวก เรื่องชาดกที่เกี่ยวกับปัญญาบารมี การพิจารณาตัวเองมากกว่าบุคคลอื่น และเรื่องนรก สวรรค์ ภูมิต่าง ๆ เป็นต้น

คำถามที่ ๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ มีหลักธรรมอะไรที่สำคัญอยู่บ้างที่สื่อออกมาให้เห็นได้ชัดเจนในแต่ละภาพ ?

พระวิทยากรทุกคน ได้ให้การสัมภาษณ์ว่า ในภาพจิตรกรรมฝาผนังแต่ละภาพนั้น สามารถสื่อความหมายหรือหลักธรรมได้หลายอย่าง ตามลำดับดังนี้

๑. ภาพวาดเรื่อง พระมโหสถบัณฑิต สามารถสื่อให้เห็นถึงความมีปัญญาของมโหสถ ที่สามารถจะตัดสินใจปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ ตั้งแต่ยังเป็นเด็กแค่ ๗ ขวบเท่านั้นเอง และยังสื่อให้เห็นความรักของแม่ที่มีต่อลูกจนเห็นลูกเจ็บปวดไม่ได้

๒. ภาพวาดเรื่อง พระอัครสาวก ๔๑ องค์ ภาพนี้สามารถจะมาเป็นแบบอย่างหรือตัวอย่างในด้านบุคลาธิษฐาน คือเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติ ๔๑ รูปแบบ เพราะแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญหรือเป็นเลิศเฉพาะสาขา^{๔๕}

๓. ภาพเมืองสวรรค์ สามารถสื่อให้เห็นว่า ถ้าใครตั้งอยู่ในกุศลธรรมก็จะทำให้ได้ไปอยู่ในเมืองสวรรค์ตามชั้นต่าง ๆ

คำถามที่ ๖ กลุ่มคนที่มาให้ท่านพาทชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นกลุ่มใดบ้าง และกลุ่มไหนที่เข้าชมมากที่สุด เพศอะไร อายุประมาณเท่าไร ?

พระวิทยากรทุกคน ได้ให้การสัมภาษณ์ว่า ผู้ที่มาเข้าชมนั้นมีทุกเพศทุกวัย ในวันหนึ่ง ๆ มีเข้าชมไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ คน โดยเฉพาะวันหยุดเสาร์และอาทิตย์จะมีเยอะเป็นพิเศษ

กลุ่มที่เข้าชมมากที่สุด จะเป็นนักเรียนและนักศึกษา ตั้งแต่ระดับประถม – อุดมศึกษา แต่ส่วนมากจะเป็นระดับมัธยมศึกษา มีเพศระหว่างผู้ชายและผู้หญิงนั้นโดยเฉลี่ยแล้วก็พอ ๆ กัน อายุประมาณ ๑๓ – ๒๐ ปี

^{๔๕} ภาคผนวก ก.

คำถามที่ ๑ กลุ่มคนที่ท่านได้พาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น สนใจในภาพจิตรกรรมฝาผนังมากน้อยเพียงใด เช่น การใช้ระยะเวลานานในการเข้าชม และมีการซักถามเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ?

พระวิทยากรทุกคน ได้ให้การสัมภาษณ์ว่า ในการเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นจะใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที ซึ่งบางกลุ่มก็มีความสนใจดีมาก มีการจดบันทึก มีอัดเทป มีการถ่ายวิดีโอ (VDO) และก็มีบางกลุ่ม เช่นนักเรียน ถูกบังคับให้มาทัศนศึกษาภายในวัดแห่งนี้ ก็จะสนใจบ้างไม่สนใจบ้าง โดยภาพรวมแล้วก็สนใจคืออยู่ที่การนำเสนอด้วย

คำถามที่ ๒ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของการนำเสนอประวัติเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

พระวิทยากรส่วนใหญ่ ให้การสัมภาษณ์ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังยังมีบทบาทมากในการนำเสนอเรื่องราวประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างมาก เพราะสามารถสื่อให้เห็นถึงเรื่องราวจากภาพต่าง ๆ และเป็นสื่อที่ทำให้เข้าใจและน่าสนใจมากกว่าตัวอักษร

พระมหากิตติศักดิ์ โคตรมสิสุโส ผู้ช่วยหัวหน้าแผนก ได้แสดงความคิดเห็นว่า

สมัยก่อนเทคโนโลยีไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน จิตรกรรมฝาผนัง เป็นบทเรียนที่ต้องอาศัยศึกษากันเป็นจำนวนมากและสำคัญมาก แต่เดี๋ยวนี้ ดำรงหาง่าย ทั้งอินเทอร์เน็ต หนังสือเกี่ยวกับจิตรกรรมวัดต่าง ๆ เป็นต้น จึงทำให้จิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นดั่งศิลาจารึก ที่คนสมัยก่อนอาศัยศึกษาเล่าเรียน ได้หย่อนความสำคัญลงไป

แต่ก็ยังถือว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติของชาติที่แสดงความเป็นชาติ เป็นศาสนา ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงสร้างไว้

คำถามที่ ๓ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของอิทธิพลในการชักจูงโน้มน้าวใจให้เกิดความคิดและการปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของอิทธิพลในการชักจูงใจโน้มน้าวใจของผู้ชมนั้น ให้เข้าใจในความคิดและการปฏิบัติตามหลักธรรมมากพอสมควร เพราะภาพแต่ละภาพนั้นสามารถที่จะสื่อธรรมได้ในตัวของมันเอง เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องอัครสาวก ๔๐ องค์ เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้ง ๔๐ ผู้เป็นเลิศ (เอตทัคคะ) มีคุณสมบัติแตกต่างกันตามความเชี่ยวชาญ สามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้จาก ๔๐ วิธี นอกจากนี้ยังทำให้สะท้อนชีวิตของสังคมสมัยพุทธกาล เป็นต้น ส่วนลักษณะของคนในภาพวาดและที่อยู่อาศัย วัด วัง จิตรกรได้สื่อออกมาจากวิถีชีวิตจริงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีทั้งคนไทย คนจีน แขก และชาวต่างชาติ

พระมหากิตติศักดิ์ โคตรมสิสุโส ผู้ช่วยหัวหน้าแผนก ได้แสดงความคิดเห็นว่า ที่สวนโมกข์ฯ ของท่านพุทธทาส มีโรงมหรสพทางวิญญาณ แล้วมีพระวิทยากรบรรยายอธิบายปรีชาธรรม เป็นที่สนใจของชาวพุทธและชาวต่างประเทศต่างศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะฉะนั้น จะมีอิทธิพลหรือไม่อยู่ที่การอธิบายและวิธีนำเสนอ

พระมหาพิทักษ์ มหิทธิโก พระวิทยากร/เลขานุการประจำแผนก ได้แสดงความคิดเห็นว่า

ทำให้รู้และเข้าใจความเป็นมาของพระพุทธศาสนาได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังทำให้ทราบพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าและพระอัครสาวกทั้ง ๔๑ องค์ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้

คำถามที่ ๑๐ ท่านคิดว่าควรมีการดัดแปลงปรับปรุง การใช้สื่อจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการเผยแพร่ธรรม เพื่อให้เป็นที่สนใจมากขึ้นได้อย่างไร ?

พระวิทยากรส่วนใหญ่ ได้แสดงความคิดเห็นว่า ควรคงไว้อย่างเดิม เพราะว่าของที่บรรพบุรุษเราสร้างนั้นย่อมดีอยู่แล้ว และมีวัตถุประสงค์ในยุคนั้น ๆ อยู่แล้วว่าสร้างมาเพราะเหตุผลใดที่ทำให้เราได้รู้และเข้าใจในวิถีชีวิตของคนในยุคนั้น ด้วยว่ามีประเพณีวัฒนธรรมที่งดงาม นอกจากนี้แล้วยังเป็นเรื่องเป็นราวเป็นข่าวร้องเรียนอีกด้วย

แต่ว่า ต้องเปลี่ยน เทคนิคการอธิบายให้เข้ากับสมัยนิยม มีหลักวาทศิลป์ประกอบให้น่าฟังน่าคิดออกมานำเสนอให้ผู้ฟังเข้าใจตามความเป็นจริงจะดีกว่าการดัดแปลง

พระมหาพิทักษ์ มหิทธิโก พระวิทยากร/เลขานุการประจำแผนก ได้แสดงความคิดเห็นว่า

ควรมีการอธิบายภาพต่าง ๆ แบบสื่อสมัยใหม่ จัดทำเอกสารแจกแก่ผู้สนใจ และควรมีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ

พระมหาอุดม ปญญาโก เจ้าหน้าทีประจำแผนก ได้แสดงความคิดเห็นว่า ควรมีการถ่ายภาพนำเสนอแบบสารคดี มีการบรรยายและเสียงประกอบเพื่อให้ทันสมัย และใช้เผยแพร่หลักธรรมอย่างสะดวกรวดเร็ว

จากการสัมภาษณ์โดยสรุปพบว่า ผู้ที่จะทำหน้าที่เป็นพระวิทยากรได้เป็นอย่างดี จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์สูงในการบรรยายหรือเผยแพร่ ทั้งระยะเวลาและระดับการศึกษา ทั้งนี้ เพื่อให้การถ่ายทอดหลักธรรมนั้นเป็นไปอย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังได้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมเป็นอย่างดี

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกนำมาเผยแพร่ผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และเพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนที่มาทัศนศึกษาในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ผลการวิจัยสรุปได้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา อาจจะเผยแพร่ได้หลายวิธี หลายรูปแบบ แต่ยังมีอีกวิธีหนึ่งที่มีความสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยปัจจุบันหรือสมัยรัตนโกสินทร์ คือ การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังตามถ้ำ พระอุโบสถ และพระวิหารตามวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการเผยแพร่ด้วยการใช้ภาพสื่อจิตรกรรมฝาผนังช่วยในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยอดีต โดยที่ผู้วาดหรือจิตรกรนั้นจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในด้านสุนทรียศาสตร์ มีความเป็นศิลปิน การรู้จักใช้สีที่นำมาวาดภาพเพื่อจะสื่อภาพนั้นออกมาเป็นลวดลายต่าง ๆ ให้มีความหมายเมื่อผู้พบเห็นแล้วสามารถเข้าใจได้ในทันที นอกจากนี้แล้วผู้วาดหรือจิตรกรจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะสื่อออกมาไม่ว่าความรู้ด้านศิลปะ ความรู้ด้านศาสนาที่ตนศึกษาจนตนเองเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว และต้องเข้าใจบุคคลที่จะมาชมว่าเขาเหล่านั้นเป็นใครมาจากไหน เพราะสมัยก่อนนั้น การศึกษานั้นยังไม่แพร่หลายเหมือนปัจจุบัน คนที่จะเรียนหนังสือได้นั้นมีจำเพาะพวกเกิดในตระกูลอันมีจะกิน ส่วนชาวบ้านธรรมดาผู้น้อยคนนักยากที่จะได้เรียนหนังสือ ก็ได้อาศัยการวาดภาพของจิตรกรได้ศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น

แต่ภาพจิตรกรรมฝาผนังนอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะในสมัยต่าง ๆ แล้ว ยังมีคุณค่าและความสำคัญด้านศิลปะ ด้านประวัติศาสตร์ โดยที่เราสามารถศึกษาประวัติความเป็นมาของประเทศไทยและความเป็นมาทางพระพุทธศาสนาโดยศึกษาผ่านสื่อจิตรกรรมเหล่านี้ โดยที่ภาพเหล่านี้ยังแฝงไปด้วยปริศนาธรรม และประวัติของพระพุทธศาสนา เช่น เกี่ยวกับแนวคิดด้านไตรภูมิ ซึ่งเป็นแนวคิดที่พระธรรมราชาลิไททรงนิพนธ์ขึ้นมาในสมัยสุโขทัย เพื่อต้องการพยายามที่จะ

ให้ประชาชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับเกี่ยวกับการสร้างโลก ธรรมชาติ

นอกจากนี้ แนวคิดทฤษฎี และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกนำมาเผยแพร่ผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดต่าง ๆ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามได้สื่อหลักธรรมออกมาให้รับรู้และเข้าใจ เช่น ภาพห้องที่ ๒๐ เป็นการเล่าเรื่องของพระอรุณเวลกัสสปะ ภาพนี้ได้สื่อเรื่องพรหมวิหารธรรม อันเป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ใช้ปกครองดูแลบริวารให้มีความสุข ซึ่งประกอบด้วย ความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และภาพเหนือบานประตูและหน้าต่างเป็นการเขียนเล่าเรื่องมโหสถบัณฑิต เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กล่าวคือ ปัญญาในทัศนะของชาดกเรื่องนี้หมายถึงผู้ที่สามารถมองเห็นทั้งสิ่งที่เห็นได้ง่าย ๆ และสิ่งที่ซ่อนอยู่ลึกซึ้งกว่านั้น ถึงสิ่งที่เป็นเหตุและผลที่จะตามมา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ดังนี้ เป็นต้น

สำหรับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้ หากพิจารณาแล้วจะพบว่า มีบทบาทเป็นสื่อที่บอกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา และบทบาทเป็นสื่อแสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ภาพภายในพระอุโบสถ ได้มีการเขียนเกี่ยวกับภาพพุทธสาวก ๔๑ องค์บนช่องผนังระหว่างหน้าต่าง ส่วนภาพมโหสถที่อยู่เหนือช่องผนังขึ้นไปนั้นถือเป็นพระชาติสำคัญพระชาติหนึ่งในทศชาติ เป็นการบำเพ็ญเพียรเพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งภาพเหล่านี้ได้สื่อเรื่องราวและแสดงหลักธรรมหรือคุณธรรมแบบอย่างที่พุทธสาวกในแต่ละองค์ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ เช่น ภาพเรื่องของพระอนนทเถระ ซึ่งเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งปวง ถึง ๕ ประการ คือ เป็นพหูสูตร เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มีความเพียร และเป็นพุทธอุปัฏฐาก ดังนี้ เป็นต้น

๒. ความคิดเห็นของนักเรียนและนักศึกษาที่เข้ามาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีช่วงอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาและปริญญาตรี ระดับความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความสนใจภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเคยเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณมาแล้ว ๑ ครั้งและเข้าชมวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นครั้งแรกเป็นส่วนใหญ่

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ๑๖ ประการนั้น ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบ พบว่า เพศชายและเพศหญิง อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี และ ๒๑ – ๒๕ ปี การศึกษามัธยมศึกษาและปริญญาตรี มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน สำหรับผู้ที่มีความรู้ในระดับน้อย ปานกลาง ค่อนข้างมาก และมาก ความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผลการวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พบว่า

กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒ กลุ่ม ประกอบด้วยระดับชั้นมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยาพุทธมณฑล จำนวน ๕๐ คน และระดับอุดมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ จำนวน ๕๐ คน เป็นกลุ่มตัวอย่างเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง ซึ่งเหตุผลนี้อาจเป็นเพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร ส่วนใหญ่มีการเรียนการสอนเฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา เด็กในระดับนี้ส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับวิชาพระพุทธศาสนามากนัก

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความสนใจในภาพจิตรกรรมฝาผนังในระดับปานกลาง ซึ่งเหตุผลนี้เป็นเพราะการศึกษาทางด้านศิลปะในปัจจุบัน มุ่งเน้นการศึกษาทางด้านศิลปะสากลมากกว่าศิลปะประจำชาติ แม้จะมีอยู่บ้างก็เป็นเพียงส่วนน้อยดังปรากฏอยู่ในหลักสูตรศิลปะทุกสถาบัน เช่น หลักสูตรวิชาศิลปหัตถกรรม ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่างส่วนมากให้ความสำคัญภาพจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในระดับมาก อาจเป็นเพราะเห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังในปัจจุบัน ถูกลดบทบาทเหลือแค่ทางด้านศิลปะเท่านั้น เลยอยากให้มีการเผยแผ่ผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังให้มีความสำคัญเหมือนกับสมัยก่อน เช่น สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเคยเข้าชมภาพจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ จำนวน ๓ ครั้ง รองลงมา ๒ ครั้ง และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามส่วนใหญ่เป็นครั้งแรก รองลงมา ๒ ครั้ง อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างทั้งระดับชั้นมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา สามารถศึกษาดูงานได้จาก

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จากวัดต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครและเขตธนบุรี เช่น พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่างส่วนมากเห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทบอกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา จำนวนมากที่สุด รองลงมา เป็นสื่อที่บอกเรื่องราวทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับศาสนา เป็นเพราะภาพจิตรกรรมฝาผนัง ส่วนใหญ่ที่จิตรกรในอดีตได้วาดขึ้นมานั้นมีแรงจูงใจและต้องการรับใช้พระพุทธศาสนาด้วยการวาดภาพเพื่อสื่อธรรมะให้คนที่ไม่รู้หนังสือได้ชมและสามารถเข้าใจได้โดยง่าย อีกทั้งภาพที่เห็นในปัจจุบันโดยมากจะเขียนเรื่องในพระพุทธศาสนา เช่น อดีตพระพุทธเจ้า พุทธประวัติ ชาดก เป็นต้น

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ๑๖ ประการนั้น ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบ พบว่า เพศชายและเพศหญิง อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี และ ๒๑ – ๒๕ ปี การศึกษามัธยมศึกษาและปริญญาตรี มีความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน สำหรับผู้ที่มีความรู้ในระดับน้อย ปานกลาง ค่อนข้างมาก และมาก ความคิดเห็นว่า สื่อจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเหมือนกัน

ส่วนบทบาทที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ บทบาทด้านแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป และบทบาทด้านสนับสนุนภาพจิตรกรรมให้มีความสำคัญในการเผยแผ่ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น จากข้อมูลดังกล่าวเหมือนกับเหตุผลในประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างส่วนมากให้ความสำคัญภาพจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในระดับมาก คือเห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังในปัจจุบันถูกลดบทบาทเหลือแค่ทางด้านศิลปะเท่านั้น

นอกจากนี้เพราะการวาดภาพจิตรกรรมนี้ เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดขึ้นจากคติความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คำสั่งสอนและหลักธรรมในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กระทำความดีละเว้นความชั่ว จึงนิยมสร้างบุญกุศลเพื่อเป็นพุทธบูชาเป็นการสะท้อนแนวคิดพฤติกรรม

จากเหตุผลดังกล่าว กล่าวได้ว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเกิดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการวิจารณ์ ซึ่งประกอบไปด้วย การรับรู้ในเนื้อเรื่องและหลักธรรมของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สื่อได้อย่างเข้าใจ จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และยังสามารถนำประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาเฉพาะวัดแห่งนี้เท่านั้น ยังไม่ได้ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบที่กว้างมากนัก และยังพบว่ายังมีเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจ นอกเหนือไปจากที่ได้ศึกษามาแล้ว คือ

๕.๒.๑ ควรมีการศึกษาถึงวิวัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีอิทธิพลต่อภาพจิตรกรรมฝาผนัง

๕.๒.๒ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาระหว่างสื่อจิตรกรรมฝาผนังและสื่ออื่น ๆ

๕.๒.๓ ควรมีการออกแบบสำรวจเพื่อทำวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสื่อจิตรกรรมฝาผนังในปัจจุบัน

๕.๒.๔ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มเป้าหมาย โดยให้ความสำคัญกับผู้ที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับสูงเป็นอันดับแรก เนื่องจากการศึกษาพบว่า กลุ่มนี้ให้ความสนใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศานาน้อยมาก น้อยกว่าผู้ที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเสียอีก ซึ่งควรจัดไว้เป็นอันดับสอง ส่วนลำดับสุดท้ายคือผู้ที่มีความรู้ในระดับปานกลางซึ่งให้ความสนใจเป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยศิลปากร. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

_____ .พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

กิตติมา สุรสนธิ.รศ. ทฤษฎีและวิธีการศึกษาวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน (เอกสารประกอบวิชาเรียน). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

กรมศิลปากร. วรรณกรรมแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย สถานจิตรกรรมฝาผนัง สารบัญภาพจิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพมหานคร : กรม, ๒๕๐๒.

ทนต์ ไบบัว.หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

ชมพูนุท พงษ์ประยูร. จิตรกรรมไทย.พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๒.

จุฬิพร เกษโกวิท, การถ่ายภาพเบื้องต้น, กรุงเทพมหานคร : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

น. ณ ปากน้ำ. (นามแฝง).จิตรกรรมอยุธยา.กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓

_____ .สังคมไทยกับจิตรกรรมฝาผนัง.กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์, ๒๕๓๓.

ประเสริฐ ศิรินัตนา. จิตรกรรม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

ประยูร อุตุชาภู.จิตรกรรมฝาผนังหนึ่งในสยาม. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๔.

ปรีชา กาญจนาคคม.จิตรกรรมฝาผนังธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๓.

พระเชตวิมลมังคลาราม, วัด. โบสถ์วัดโพธิ์. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘.

วรรณิกา ณ สงขลา. **จิตรกรรมสมัยอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและ
ประติมากรรมติดที่ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๕.

ศิลป์ พีระศรี.ศ. **คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง**. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.

สมศักดิ์ แดงพันธ์. **จิตรกรรมฝาผนังในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรม
ฝาผนังและประติมากรรมติดที่ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

สมบัติ พลายน้อย. **ความรู้เรื่องจิตรกรรมฝาผนัง**. (ม.ป.ท.) : ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, (๒๕--).

สุชาติ เกาทอง. **ศิลปะกับมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

สมชาติ ภูมิโชติ. **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

จิตรา ศรีเจริญ. “การเปรียบเทียบการแปลความหมายภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ที่มี
พื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกัน” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

จิราพร เนติธาดา. “วิธีการถ่ายทอดธรรมชาติของหลวงพ่อชา สุภทฺโท” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นิเทศ
ศาสตร์ (นิเทศศาสตรพัฒนาการ) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๒.

มานะ ประกอบบารมี , “ภาพกับการสื่อความหมาย”, **สารนิพนธ์วารสารศาสตร์บัณฑิต**
(สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๐.

ปรวพรรณ โลหะวัฒนวงศ์. “การรับรู้ทัศนคติ และความพึงพอใจที่มีต่อละครโทรทัศน์ชุด “เจ้ากรรม
นายเวร” ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นิเทศศาสตร์
(นิเทศศาสตรพัฒนาการ) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ปรีชญ์ญาณี ประสพเนตร.นางสาว. “จิตรกรรม : สะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม” **สารนิพนธ์**
ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๔๒.

- บุญนุช ชูติมา. “ปรัชญาการสื่อสารในธรรมสารของพุทธทาสภิกขุ” **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นิเทศศาสตร์ (วาทวิทยา)** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาอำพล บุคดาสาร. “การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง เล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**, ๒๕๔๖.
- พิไล จิรไกรศิริ. “การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทักษะคิดและการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม ของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร” **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นิเทศศาสตร์ (นิเทศศาสตร์พัฒนาการ)** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. “การศึกษาภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถวัดนางนองวรวิหาร” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ๒๕๔๒.
- รังสรรค์ เจริญพานทวีสิน. “การเปลี่ยนแปลงสัญญาณและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย” **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นิเทศศาสตร์ (การสื่อสารมวลชน)** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ศิลป์ชัย จีนประเสริฐ. “จิตรกรรมไทยภาคกลางก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๑” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ๒๕๔๕.
- สถิตย์พงศ์ ขุนทรง. “การศึกษาคติการสร้างภาพนิบาตชาดกในจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่พระอุโบสถวัดเครือวัลย์วรวิหาร” **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ๒๕๔๕.
- สมชาย สนทนก. “คุณค่าในจิตรกรรมฝาผนังไทย ตามการรับรู้ของนิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** ๒๕๓๕.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. “คติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก : การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องสะท้อนจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง กรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย” **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ๒๕๓๒.

บุษราคัม เอี่ยมอำไพ , “ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส ๑๐๐ และการเป็นสมาชิกชมรมจส ๑๐๐”, วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๐.

(๓) บทความ :

นัทรศิรินทร์ เจริญสุข. “คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง,” เมืองโบราณ. ปีที่ ๕, ฉบับที่ ๕ (๒๕๓๕) : หน้า ๑๒-๑๔.

วิไลรัตน์ ยักรอด. “ภาพ เครื่องตั้ง จิตรกรรมพุทธบูชาในสมัยรัชกาลที่ ๓,” เมืองโบราณ. ปีที่ ๒๒, ฉบับที่ ๓ (ก.ค.-ก.ย. ๒๕๓๕) : หน้า ๘๑-๘๘.

บุญเลิศ สุกคิด, “การสื่อสาร : โครงสร้างและหน้าที่ในสังคม” , วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน , (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒.

ประทีป ชุมพล. “ปรัชญาและความเชื่อในจิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์,” เมืองโบราณ. ฉบับพิเศษ ออกในวาระครบรอบ ๔๐ ปี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๗ : หน้า ๕๖-๕๔.

ศิรินทร์ ใจเที่ยง. “อดีตพุทธ : จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๓ และ ๔ ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง,” เมืองโบราณ. ปีที่ ๒๗, ฉบับที่ ๒ (เม.ย. - มิ.ย. ๒๕๔๔) : หน้า ๗๑-๘๑.

ศิลป์ พีระศรี; ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล. “บทความวิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย,” อักษรศิลป์. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๗.

สมาน งามสนิท.รศ.ดร. “เอกสารประกอบวิชาการผลิตสื่อเพื่อการเผยแพร่,” กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

Berlo, David K. **The Process of Communication**. New York : Holt, Rineheart and Wistion, Inc, 1960.

Defleur, Melvin L. **Theories of Mass Communication**. New York : David Makay Co, 1970.

David K, Berlo. B. **The Process of Communication : An Introduction to Theory and Practice**. New York : Holt, Rineheart and Wistion, Inc, 1960.

Karl, Erick Rosengreen. **Uesd Gratification : A Parading Outline**. Beverly Hills : Sage, 1974.

ภาคผนวก ก.

ประวัติวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระเชตุพน เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ซึ่งมีเกียรติชั้นสูงสุดพระอารามหนึ่ง การลำดับเกียรติพระอารามหลวงนั้น เริ่มเมื่อรัชกาลที่ ๖ โปรดฯ ให้จัดระเบียบพระอารามหลวง ในกรุงเทพฯ และหัวเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็น ๓ ชั้นคือ

๑. ชั้นเอก

๒. ชั้นโท

๓. ชั้นตรี

แต่ละชั้นยังแบ่งออกเป็นชนิด ๆ ดังนี้

ชั้นเอก แบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. ราชวรมหาวิหาร

๒. ราชวรวิหาร

๓. วรมหาวิหาร

ชั้นโท แบ่งออกเป็น ๔ ชนิด คือ

๑. ราชวรมหาวิหาร

๒. ราชวรวิหาร

๓. วรมหาวิหาร

๔. วรวิหาร

ชั้นตรี แบ่งออกเป็น ๓ ชนิด

๑. ราชวรวิหาร

๒. วรวิหาร

๓. สามัญ (ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ)

ชื่อแต่ละชนิดนั้นสำหรับต่อท้ายนามวัด เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร ชื่อชนิดต่างๆ ที่ต่อท้ายนามวัดนั้นซ้ำกัน เช่นชั้นเอกกับชั้นโท ฉะนั้น จะถือเอาชื่อชนิดนั้นๆ เป็นเครื่องกำหนดว่าเป็นวัดชั้นเอก-โท ที่เดียวไม่ได้ นอกจากจะทราบว่าเป็นชนิดใดเท่านั้นเอง

วัดพระเชตุพน เป็น พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิด ราชวรมหาวิหาร อยู่ในอันดับหมายเลข ๑ ตามทำเนียบพระอารามหลวง เพราะถือว่าเป็นวัดที่ทรงโปรดฯ ให้สถาปนาขึ้นพร้อมกันกับในคราวสถาปนาพระบรมมหาราชวัง จึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณเป็นที่คุ้นเคยกันมาก อีกประการหนึ่งวัดนี้ยังได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทยอีกด้วย

นามเต็ม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

ที่ตั้งปัจจุบัน เลขที่ ๒ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

เขตติดต่อ

- ทิศตะวันออก ถนนสนามไชย กรมการรักษาดินแดน
- ทิศตะวันตก ถนนมหาราช ตลาดท่าเตียน
- ทิศเหนือ ถนนท้ายวัง พระบรมมหาราชวัง
- ทิศใต้ ถนนซอยเศรษฐการ กระทรวงพาณิชย์
- เนื้อที่ มีทั้งหมด ๕๐ ไร่ ๓๘ ตารางวา

อดีตสมัยอยุธยา วัดนี้เดิมเป็นวัดโบราณ สร้างในสมัยพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๓ - ๒๒๔๖ รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา กษัตริย์องค์ที่ ๒๕ เป็นวัดที่ราษฎรสร้างขึ้นไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้สร้าง สมัยนั้นก็คงเป็นวัดบ้านนอกห่างไกลจากเมืองหลวง โดยไม่ได้คาดคิดว่าจะเป็นเมืองหลวง ตั้งอยู่ที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลบางกอก เมืองธนบุรี ชื่อว่าวัดโพธาราม ชาวบ้านจึงเรียกกันติดปากกันว่า "วัดโพธิ์" มาจนถึงทุกวันนี้

สมัยธนบุรี พ.ศ. ๒๓๑๑ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงโปรดฯ ให้สถาปนาเมืองธนบุรีเป็นพระมหานคร ทรงกำหนดเขตเมืองหลวงทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ในระหว่างกลางเมืองหลวง วัดโพธารามตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงอยู่ในเขตพระมหานครด้วยและได้เป็นพระอารามหลวง มีพระราชอาณาปกครองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สมัยกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว ทรงย้ายพระมหานครมาตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกแห่งเดียวแล้วทรงโปรดฯ ให้สถาปนาพระบรมมหาราชวัง มีวัดอยู่ใกล้ซิด ๒ วัด คือ วัดสลัก(วัดมหาธาตุ) อยู่ทิศเหนือ วัดโพธารามอยู่ทิศใต้ จึงโปรดฯ ให้สถาปนาวัดโพธารามเป็นการใหญ่ รวมเวลา ๗ ปี ๕ เดือน ๒๘ วัน จึงสำเร็จสมบูรณ เพื่อให้สมกับเป็นวัดใกล้ซิดกับพระบรมมหาราชวัง จึงเรียกได้ว่าเป็นวัดวังหลวง พระราชทานนามใหม่ว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ จึงทรงเปลี่ยนสร้อยนามเป็น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระกฐิน ทอดพระเนตรเห็นถาวรวัตถุสิ่งมณเฑียรนาสนะที่สถาปนามาถึง ๓๐ ปีเศษชำรุดทรุดโทรมลงทั้งสิ้น จึงทรงพระราชดำริที่จะทรง ปฏิสังขรณ์และสถาปนาขึ้นใหม่อีก ทรงโปรดฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทแบ่งปันกันเป็นนายค่านในการต่างๆ เริ่มแต่ปีมะโรง พ.ศ.๒๓๗๔ การบูรณะครั้งนี้ทรงขยายของเดิมที่มีอยู่ให้กว้างใหญ่บ้าง เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้งดงามดีกว่าเดิมบ้าง เช่น พระอุโบสถเก่า เล็ก แคบ ขยายออกอีก พระวิหารทิศต่างๆ ต่อด้านหลังให้ยาวกว่าเดิมและการปฏิสังขรณ์คราวนี้คล้ายกับว่าประชุมช่างต่างๆ เพราะสิ่งก่อสร้างล้วนวิจิตรงดงามตระการตาด้วยสรรพศิลป์ สรรพศาสตร์ เปรียบเหมือนมหาวิทยาลัยสรรพวิชาไทย เป็นที่รวมเอาภูมิปัญญาไทยไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานไทยได้เรียนรู้กันอย่างไม่รู้จบสิ้น รวมเวลาการปฏิสังขรณ์ในรัชกาลที่ ๓ นี้ เป็นระยะเลาถึง ๑๖ ปี

ผังการจัดบริเวณเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. เขตพุทธาวาส เป็นแหล่งรวมปูชนียสถาน - ปูชนียวัตถุ สถานที่เก่าแก่ที่มีความสำคัญและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลัก โดยแบ่งเป็น ๒ บริเวณคือ

ก. บริเวณพระอุโบสถ ตั้งพระอุโบสถไว้กลาง มีพระวิหารประจำทิศใหญ่ ๔ ทิศ สร้างพระระเบียงล้อมรอบสองชั้น พระระเบียงนั้นสร้างแบบ "ไม้สิบสอง" ในทิศใหญ่ๆ มีพระวิหารทิศทั้งสี่ ทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปโบราณมาตั้งประดิษฐาน เว้นแต่พระวิหารทิศเหนือ เป็นพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ที่หล่อขึ้นใหม่เพียงองค์เดียว

พระระเบียงชั้นในประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๕๐ องค์ ชั้นนอก ๒๔๔ องค์ พระพุทธรูปทั้งปวง (สมัยเชียงแสน สุโขทัย อุทอง อโยธยา) นี้ล้วนแต่เป็นของเก่าจากเมืองสุโขทัย พิษณุโลก สวรรคโลก ลพบุรี กรุงเก่า ที่ชำรุดหักพัง อัญเชิญมาปฏิสังขรณ์ให้มีพุทธลักษณะสมบูรณ์ ตามเสาพระระเบียงจำหลักศิลาจารึกประเภทวรรณคดีต่างๆ คือ แบบแต่งฉันท์ โคลง กลอนกลบท ภายในลานพระอุโบสถ สร้างพระมหาธาตุประจํามุมทั้ง ๔

ต่อจากพระระเบียงออกมา สร้างพระเจดีย์รายรอบพระอุโบสถสูง ๓ วา ๒ ศอก ฐานประดับศิลา องค์ประดับกระเบื้องเคลือบ รวม ๗๑ องค์

ตรงมุมทั้ง ๔ สร้างพระเจดีย์ฐานเดียวหมู่ละ ๕ องค์ทั้งสี่มุม รวมเป็น ๒๐ องค์ พระเจดีย์ทั้ง ๕๐ องค์นี้ล้วนแต่ย่อเป็นแบบไม้สิบสองทั้งสิ้น และสร้างพระวิหารคด (คดเป็นแบบข้อศอก) ทั้ง ๔ มุมประดิษฐานพระพุทธรูปต่างๆ เช่นเดียวกัน กำแพงใหญ่บริเวณเฉพาะตอนบริเวณพระอุโบสถนี้ ก็ทำย่อ "ไม้สิบสอง" เหมือนกัน (สังเกตมุมกำแพงหน้าวัด)

นอกจากนั้น ยังมีศาลารายรอบบริเวณรวม ๘ หลัง (ศาลารายเดิมมี ๑๖ หลัง รื้อเมื่อคราวบูรณะปฏิสังขรณ์ใหญ่ ๘ หลัง) เป็นศาลารายล้อมพระมหาเจดีย์ ๒ หลัง ภายในศาลาเดิมตั้งถ้ำประดิษฐาน ศาลาละประมาณ ๘๐ คน ปัจจุบันถ้ำประดิษฐานย้ายมาตั้งอยู่ที่ภูเขาด้านใต้ เหลือประมาณ ๒๐ ทำ ๒๕ คน ที่ต้นเสาจารึกคำรายาไทยต่างๆ ตลอดจนตำราว่าด้วยสมุฏฐานโรค ตำรายาเด็ก ตำราหมอนวด หน้าศาลามีกระถางปลูกต้นยาต่างๆ ที่หาได้ยากหรือไม่ค่อยมีผู้รู้จัก ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นปลูกต้นตะโก และไม้อื่นๆ ไปเสียแล้ว

ข. บริเวณพระวิหารพระพุทธไสยาส

๑. พระมหาเจดีย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนาพระมหาเจดีย์ ๑ องค์ ฐานกว้าง ๘ วา สูง ๘๒ ศอก บรรจุพระพุทธรูปศรีสรรเพชดาญาณ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืน ใหญ่มหึมา คือสูงแต่พระบาทถึงยอดพระรัศมีได้ ๘ วา (๑๖ เมตร) พระพักตร์ยาวได้ ๔ ศอก (๒ เมตร) กว้าง ๓ ศอก (๑ เมตรครึ่ง) พระอุระกว้าง ๑๑ ศอก (๕ เมตรครึ่ง) ใช้สำริดหล่อเป็นแกนหลัก ๕๓,๐๐๐ ชั่ง ทองคำที่หุ้มหนักถึง ๒๘๖ ชั่ง (๒๒,๘๘๐ บาท) พระพุทธรูปองค์นี้เมื่อเสียดังกล่าวได้ถูกข้าศึกเอาไฟสุ่มลอกทองคำไปหมด เหลือแต่ทอง(สัมฤทธิ์)เป็นที่แกน เมื่อเชิญลงมาวัดพระเชตุพน สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเห็นว่า ชำรุดมากเหลือกำลังที่จะซ่อมให้กลับคืนดีได้ จึงทรงพระราชดำริใครจะหล่อเสียใหม่ ได้มีพระราชบัญชาถามพระราชาคณะผู้ใหญ่ พระราชาคณะมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานถวายพระพรว่า ไม่เป็นการสมควรที่จะเอารูปปฏิมาของพระพุทธเจ้าเข้าหลอมหล่อในไฟอีกต่อไป จึงทรงโปรดฯ ให้สร้างพระเจดีย์ใหญ่บรรจุไว้ดังกล่าวข้างต้น ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียว พระราชทานนามว่า พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ

๒. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาขึ้นใหม่อีก ๒ องค์ คือ ด้านเหนือองค์เดิมประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาว ทรงอุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิราชมีนามว่า พระมหาเจดีย์-ศิลปกรรมกรนิทาน

๓. อีกองค์หนึ่งอยู่ด้านทิศใต้ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง สำหรับเป็นส่วนพระองค์มีนามว่า พระมหาเจดีย์มุนีบัตรบริหาร

๔. ส่วนอีกองค์หนึ่งซึ่งอยู่ด้านตะวันตกประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาวย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาถ้ายแบบมาจากเจดีย์ศรีสุริโยทัย วัดสวนหลวงสราญวรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่มิได้พระราชทานนามไว้ เรียกกันว่า เจดีย์รัชกาลที่ ๔ หรือมหาเจดีย์เจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัย จึงเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล ต่อแต่นั้นมิได้สร้างอีกเลย

เรื่องการยุติ สร้างเจดีย์ประจำรัชกาลในวัดพระเชตุพนนั้น ปรากฏในหนังสือพระราชวิจารณ์ฯ ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใกล้จะสวรรคตได้มีพระราชดำรัสว่า "พระเจดีย์ที่วัดพระเชตุพนนั้น กลายเป็นไต่คะแนนพระเจ้าแผ่นดินไป จะไต่คะแนนอยู่เสมอจะไม่มีการสร้าง ควรจะถือว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งสี่พระองค์นั้นท่านได้เห็นกันทั้งสี่พระองค์ จึงสมควรมีพระเจดีย์อยู่ด้วยกัน ต่อไปอย่าสร้างทุกแผ่นดินเลย

จำนวนพระเจดีย์ทั้งหมด คือ

พระเจดีย์รายรอบพระอุโบสถ	๗๑	องค์
พระเจดีย์ฐานเดียวหมู่ ๕ รวม ๔ หมู่	๒๐	องค์
พระมหาเจดีย์	๔	องค์
พระปรารักษ์ หรือพระมหาธาตุ	๔	องค์
รวม	๙๙	องค์

รอบบริเวณพระมหาเจดีย์สร้างเป็นระเบียบประดิษฐานพระพุทธรูปยืนฐานละ ๓ องค์รวมทั้งสิ้น ๑๑๕ องค์ และจารึกวรรณคดีประเภทสุภาษิตสอนใจ เช่น โคลงโลกนิติ ฉันท์กฤษณาสอนน้อง เป็นต้น

พระวิหารน้อย หรือกรุ สำหรับเก็บพระพุทธรูปหรือพระธรรมของเก่าๆ สองหลังตรงกันข้าม คือ ด้านใต้และด้านเหนือของพระมหาเจดีย์ ข้างๆพระวิหารน้อยมีหอรบขังขังละหอประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ

ต่อจากพระมหาเจดีย์ เป็นพระมณฑป สร้างเป็นหอพระธรรมสำหรับประดิษฐานพระไตรปิฎก ปัจจุบันยังมีตู้พระไตรปิฎกปรากฏอยู่ พระมณฑปนี้สร้างอย่างวิจิตรบรรจงงดงามยิ่งนัก กระเบื้องเคลือบที่ประดับนั้นสีสดน่าดูน่าชมมาก นับเป็นสถาปัตยกรรมวิจิตรศิลป์ซึ่งหาที่อื่นเปรียบได้ยากสองข้างของระเบียบรอบพระมณฑปด้านเหนือเรียกว่าสวนไม้ดอกไม้ประดับ ๑ ต้น ด้านใต้เป็นสระน้ำ เรียกว่า สระจระเข้

พระวิหารพระพุทธไสยาส อยู่ด้านมุมกำแพงวัดทางทิศตะวันตกด้านเหนือ พระพุทธไสยาส ยาว ๑ เส้น ๓ วา (๔๖ เมตร) ก่อด้วยอิฐถือปูน กรมหมื่นภูมินทรภักดี (พระองค์เจ้าลดาวัลย์) เป็นผู้กำกับการสร้าง เป็นฝีมือช่างสิบหมู่ของหลวง รอยฝ่าพระบาทจำลองภาพมงคล ๑๐๘ ประดับมุขพระพุทธไสยาสองค์นี้ มีผู้ชมเชยฝีมือการก่อสร้างว่าประกอบด้วยลักษณะงดงามมากสร้างในรัชกาลที่ ๓ ทางวัดเริ่มปฏิสังขรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๘ คือ ลงรักปิดทองใหม่ทั้งองค์ ฐานซุกซิกของเดิมชำรุด ซ่อมใหม่ตามรูปเดิมและลงรักปิดทองซ่อมฟ้าใบระกาด้านตะวันตกซึ่งฟ้าผ่ารื้อลงทำใหม่ หน้าบันทิศตะวันตกลงรักปิดทอง เสารอบนอกและฝาผนังพระวิหารปูนของเก่าผุพัง

ปัจจุบันทางวัดกำลังบูรณะจิตรกรรมฝาผนังอยู่ โดยได้รับความอุปถัมภ์จาก ดร.เจริญ-คุณหญิง วรรณ สิริวัฒนภักดี

ศาลาการเปรียญ ประดิษฐานพระประธานเก่าของวัด พระนามว่าพระพุทธศาสดา เป็นพระปางสมาธิ ปกติเป็นที่แสดงธรรม และปฏิบัติธรรมในเทศกาลวันโกนวันพระ

นอกจากนี้ยังมีกุหา ตึกดาจัน สัตว์ทิวาบทจุบาท ต้นไม้อื่นๆ อีก สำหรับประดับ ประดาพระอารามให้น่าดูน่าชม เป็นปูชนียสถานอันน่ารื่นรมย์อย่างยิ่ง

ประตูใหญ่รอบบริเวณกำแพงชั้นนอกมี ๑๖ ประตู เป็นประตูชุมทรงมงกุฎ
ศิลาจารึกมี ๘ หมวด คือ

๑. หมวดประวัติ	จารึกประวัติการสร้างวัด ฯลฯ
๒. หมวดพระพุทธศาสนา	จารึกเรื่องสาวกเอตทัคคะ ฯลฯ
๓. หมวดตำรายา	จารึกจากสมุฏฐานโรค และยารักษาโรค
๔. หมวดวรรณคดี	จารึกคำราชนันท์ ฯลฯ
๕. หมวดสุภาษิต	จารึกฉันทกฤษณาสอนน้อง ฯลฯ
๖. หมวดทำเนียบ	จารึกทำเนียบหัวเมืองขึ้นกรุงสยาม ฯลฯ
๗. หมวดประเพณี	จารึกริ้วขบวนแห่กฐินพยุหยาตราทางสถลมารค
๘. หมวดอนามัย	จารึกภาพอายุตัดตน

๒. เขตสังฆาวาส คือ ที่อยู่ของพระสงฆ์สามเณรอยู่ทางด้านทิศใต้ ระหว่าง พุทธาวาสกับสังฆาวาส มีถนนเขตพนผ่านกลาง จัดแบ่งเป็นคณะใหญ่ ๓ คณะ คือ

คณะเหนือ มี ๒๓ กุฏิ มีกุฏิหมู่บ้าง ห้องเดี่ยวบ้าง

คณะกลาง มี ๑๘ กุฏิ

คณะใต้ มี ๑๔ กุฏิ

ปัจจุบันมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาในปี ๒๕๔๖ รวมพระมีพรรษา ๑๔๘ รูป รวมพระ นวกะ ๑๘ รูปรวมสามเณร ๗๖ รูป รวมพระภิกษุสามเณรทั้งหมด ๒๔๒ รูป

เมืองสวรรค์ พระอารามนี้ เป็นที่เชิดหน้าชูตาในทางสถาปัตยกรรมและจิตรศิลป์ ของไทยสมกับคำว่า " มหาวิทยาลัย" มองดูความงามแห่งศิลปะได้ทุกแง่ทุกมุม กวียกให้ว่าเป็น เมืองสวรรค์ผู้ที่เข้าไปชมบริเวณแล้วปล่อยอารมณ์ไป บางทีก็เคลิ้มๆ ว่าเป็นสวรรค์เหมือนกัน ดังที่มีพรรณนาไว้ในนิราศพระแท่นดงรังว่า...

"ในปีวอกนักษัตรอัฐศก	ชะตาตกต้องไปในไพรสมณฑ์
ลงนาวาหน้าวัดพระเชตุพน	พี่ทุกข์ทนถอนใจครรไกร
เหลืออาลัยเหลือวหลังจะตั้งน้อง	เฝ้ามองมอม่งเขม้นไม่เห็นสมร
เห็นวัดโพธิ์โสภณสถาพร	สง่าอนงามพริ้งทุกสิ่งอัน
โอ้วัดโพธิ์เป็นวัดกษัตริย์สร้าง	ไม่โรยร้างรุ่งเรืองดังเมืองสวรรค์...

นอกจากนี้ ยังมีเกร็ดประวัติศาสตร์ของการสถาปนาและการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์แห่งนี้ บันทึกไว้ว่า รัชกาลที่ ๑ และที่ ๓ ขุนนาง เจ้าทรงกรมช่างสิบหมู่ ได้ระดมช่างในราชสำนัก ช่างวังหลวง ช่างวังหน้า และช่างพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดต่างๆ ผู้เชี่ยวชาญงานศิลปกรรมสาขาต่างๆ ได้ทุ่มเทผลงานสร้างสรรค์พุทธสถานและสรรพสิ่งที่มีระดับอยู่ในวัดพระอารามหลวงด้วยพลังศรัทธาตามพระราชประสงค์ของพระองค์ท่านที่ให้เป็นแหล่งรวมสรรพศิลป์ สรรพศาสตร์ เปรียบเป็นมหาวิทยาลัยแห่งสรรพวิชาไทย (มหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรก) ที่รวมเอาภูมิปัญญาไทยไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานไทยได้เรียนรู้กันอย่างไม่รู้จบสิ้น

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ห้องที่ ๑

โกณฑัญญเถรวัตถุ เอตทัคคะยิ่งด้วยตรัสรู้มรรคผลก่อนพระสาวกทั้งปวง

คำจารึกใต้ภาพ

ในพระคัมภีร์ในรตปฐนีอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต โกณฑัญญเถรวัตถุ นั้น เดิมโกณฑัญญพราหมณ์อยู่ ณ บ้านโทณวัดอุพรหมคามใกล้กรุงบิลพัสดุ์ รู้ไตรกเพทชำนาญในลักษณะมนตร์อันยิ่ง เมื่อวันพระมหาบุรุษราชประสูตนั้นพระพุทธบิดาให้ประชุมพราหมณ์ ๑๐๘ มาบริโคกมรุธาพยาส แล้วจัดพราหมณ์ที่รู้ลักษณะได้ ๘ คน ได้ดูพระลักษณะพระราชนุตรพราหมณ์ทั้ง ๘ ทายว่า ถ้าเป็นฌราวาสจะได้เป็นพระยาจักร ถ้าบรรพชาจะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า แต่โกณฑัญญพราหมณ์ว่าจะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าด้วยแท้ นานมาพระมหาบุรุษราชออกสู่ภิเนษกรรมพราหมณ์ทั้ง ๘ ทำกาลกิริยาตายโกณฑัญญพราหมณ์ก็พาบุตรพราหมณ์ทั้ง ๔ ออกบวช

เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาธรรมจักร พระภิกษุปัญจวัคคีได้พระอรหัตต์นานมาพระโกณฑัญญเถระก็ได้เอตทัคคะยิ่งด้วยตรัสรู้มรรคผลก่อนพระสาวกทั้งปวงฯ

ห้องที่ ๒

เทวอัครสาวกวัตร

พระสารีบุตร อัครสาวกขวา เอตทัคคะยิ่งฝ่ายปัญญา

พระโมคคัลลานะ อัครสาวกซ้าย เอตทัคคะยิ่งฝ่ายอิทธิฤทธิ์

คำจารึกใต้ภาพ

เทวอัครสาวกวัตร คือพระสารีบุตร ชื่ออุปติส เป็นบุตรนางสารีพราหมณ์ อยู่บ้านอุปติสคาม พระโมคคัลลาน ชื่อโกลิต เป็นบุตรนางโมคคิพราหมณ์ อยู่บ้านโกสิตคาม ใกล้เมืองราชคฤห์ มาณพทั้ง ๒ มีบริวารคนละ ๕๐๐ เป็นสหายกันวันหนึ่งพระอุปติสมาณพซึ่งคานหาม โกสิตมาณพซึ่งรถกับบริวารกันไปดูมโหฬาร ต่างคนคิดสังเวช จึงพาบริวารทั้ง ๑,๐๐๐ ออกบวชเป็นปริพพาชกในสำนักสญชัยปริพพาชก ก็เรียนวิชาจนสิ้นรู้อาจารย์ เห็นว่าหาเป็นทางนิพพานไม่ จึงพากันเที่ยวถามนิพพานปัญหาแก่นักปราชญ์ ขณะนั้นพระพุทธเจ้าแรกได้ตรัส มีพระอรหันต์ ๖๑ พระองค์ อุปติสปริพพาชกพบพระอัสสชิเถร ฟังเทศนาก็ได้พระโสดา จึงพาโกสิตปริพพาชกกับบริวารไปบวชเป็นภิกษุในสำนักพระพุทธเจ้าก็ได้พระอรหันต์ พระสารีบุตรได้เอตทัคคะยิ่งฝ่ายปัญญา พระโมคคัลลานได้เอตทัคคะยิ่งฝ่ายอิทธิฤทธิ์ ฯ

ห้องที่ ๓

มหากัสสปเถรวัตร เอตทัคคะยิ่งในทางถือธุดงค์เคร่งครัด

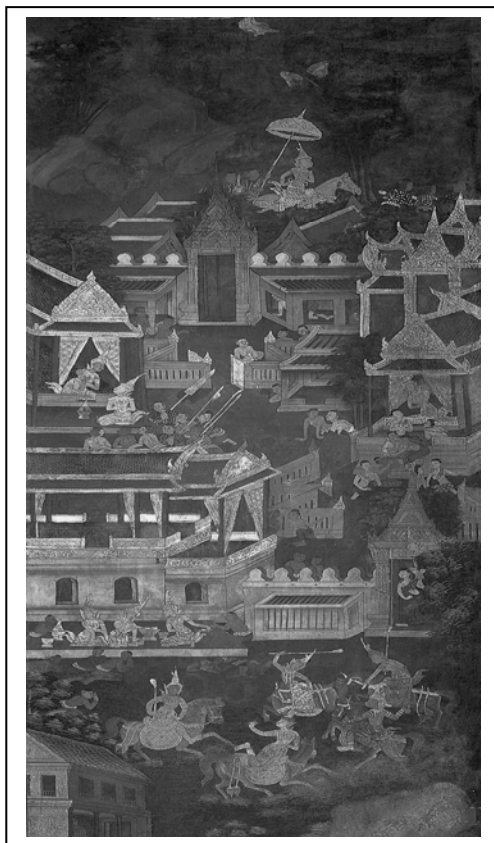

คำจารึกใต้ภาพ

มหากัสสปเถรวัตร เดิมปีปผลิมาณบุตรกบิลพราหมณ์ อยู่บ้านดิฐพราหมณคาม แดนเมืองราชคฤห์ บิดามารดาจะให้มีภรรยาก็มีได้ปรารถนา จึงหล่อรูปทองให้พราหมณ์ ๘ คน พาเที่ยวไปทุกประเทศ เพื่อจะให้หานางคู่รูปทอง ครั้นมาถึงเมืองสาครนครก็เห็นธิดาโกสิยเศรษฐีมีพรรณดุษฎีรูปหล่อ่นั้น ฝ่ายบิดามารดาปีปผลิมาณพก็แต่งคนมาขอธิดาแห่งเศรษฐีนั้น มาทำการวิวาห์แก่ปีปผลิผู้บุตร ภายหลังบิดามารดาถึงอนิจภาพแล้ว ปีปผลิก็ชวนนางภักธกาผู้เป็นภรรยาออกบวช ผู้เป็นเจ้าก็ได้นามว่าพระมหากัสสปเถรได้พระอรหัตต์ ใน ๗ วันนั้น แล้วก็ได้เอตทัคคะเลิศฝ่ายเถรธุดงค์ ฯ

ห้องที่ ๔

อนุรุธเถรวัตถุ เอตทัคคะยิ่งด้วยทิพยจักขุ

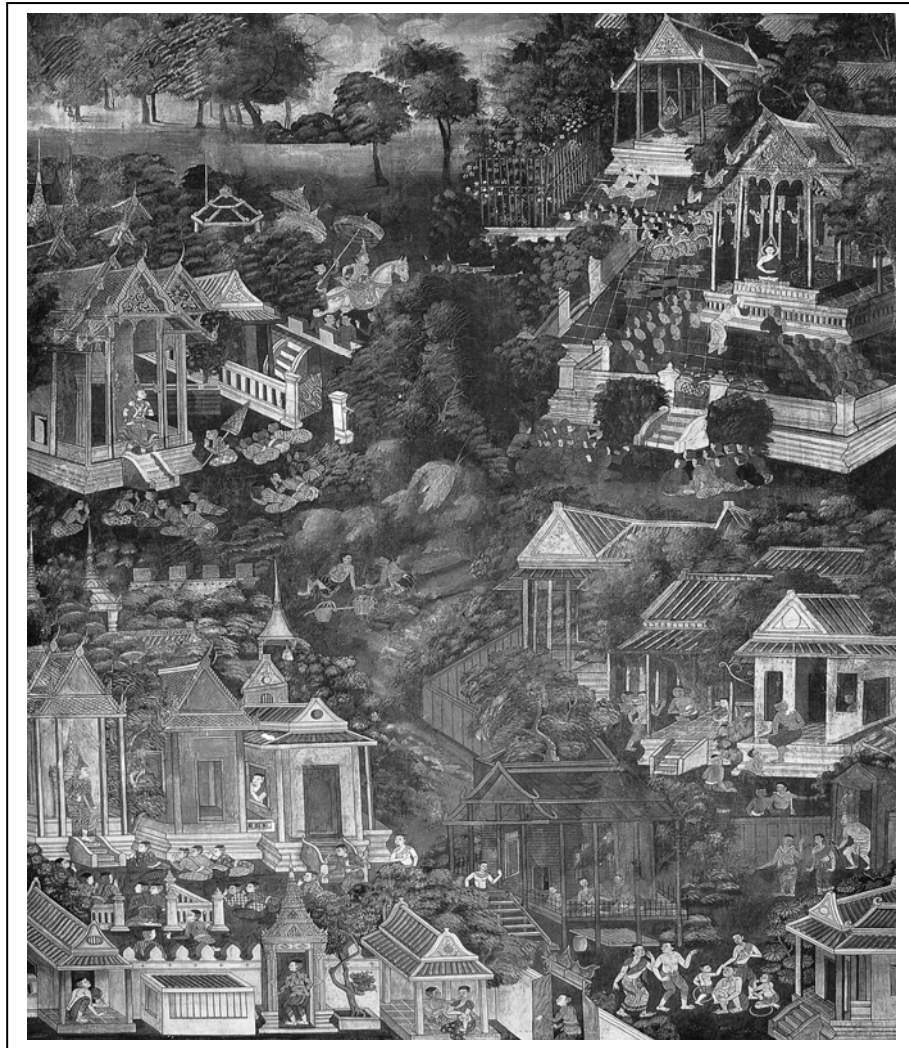
คำจารึกใต้ภาพ

อนุรุธเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระอนุรุธผู้เป็นราชบุตรพญาอมิตोทนนะ ผู้เป็นพระเจ้าอาว้แห่งสมเด็จพระพุทธเจ้ามีบุญมากมิได้รู้จักสิ่งอันไม่มี วันหนึ่งเสด็จไปเล่นคลี พระมารดาให้ทาสีเชิญภานะเปล่าออกไปถวายว่าของเสวย ประราธนาจะให้พระราชบุตรรู้จักสิ่งอันไม่มี เทพดาซึ่งรักษาซุ้มประตูก็มีทิพยโสกลงในภานะให้พระอนุรุธเสวย

ครั้งหนึ่งกระษัตริย์สาทกษราชทั้ง ๖ สงสัยด้วยโภชนาหาร ต่างเถียงกันว่าเข้าเกิดในภานะบ้าง ๆ ว่าเกิดในหม้อในฉางมิได้ตกลงกัน นายอุบาลีช่างกลบจึงกราบทูลว่า โภชนาหารนี้เกิดด้วยความเพียรแห่งมนุษย์อันกระทำนาในที่ต่าง ๆ กระษัตริย์ทั้ง ๖ มีพระทัยสังเวชก็ออกบรรพชา ฯ

ห้องภาพที่ ๕

ภักทียเถรวัตถุ เอตทัคคยิ๊งฝ่ายมีตระกูลอันสูง
 ลกฺขณาทกภักทียเถรวัตถุ เอตทัคคยิ๊งด้วยเสียงไพเราะ

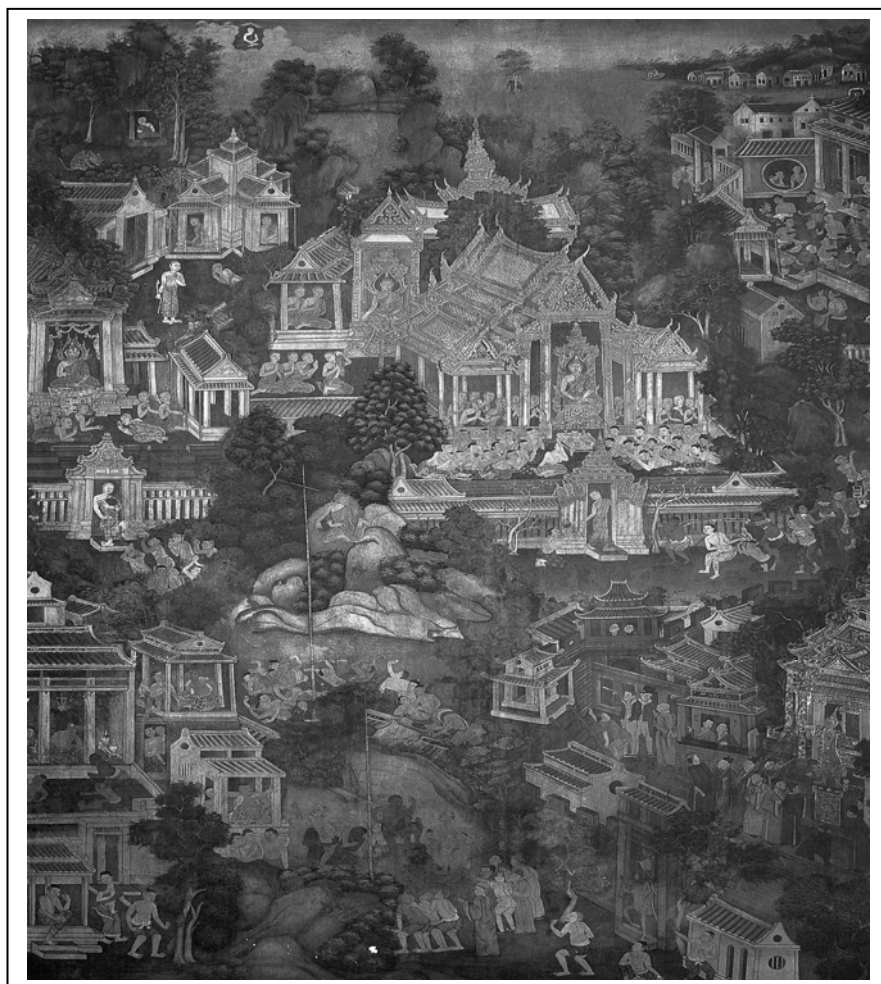
คำจารึกใต้ภาพ

ภักทียเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระภักทียะกุมารนี้ เป็นโอรสนางกาฬิโคธราชเทวีผู้
 เป็นใหญ่กว่าสากยราชทั้งปวงวันเมื่อกระษัตริย์ ๖ พระองค์ออกบรรพชานั้น คือ พระภักทียะ ๑
 พระอนุรุทธ ๑ พระเทวทัตต์ ๑ พระอนนท ๑ พระกิมิละ ๑ พระภักคุ ๑ กับนายอุบลช่วง
 กลับมาเป็น ๗ ด้วยกัน พระภักทียะและพระภักคุ พระกิมิละ พระอนุรุทธ ๔ องค์นี้ได้พระ
 อรหัตต์ภายหลังพระอนุรุทธได้ที่เอตทัคคยิ๊งฝ่ายทิพจักขุญาณ พระภักทียะได้เอตทัคคยิ๊งฝ่ายมี
 ตระกูลอันสูง ฯ

ลพฺพทกภทฺทียเถรวัตร เรื่องความว่า พระลพฺพทกภทฺทียนี้ ผู้เป็นเจ้ามีการอันต่ำ
เตี้ย เป็นบุตรชาวเมืองสาวัตถีศรัทธาออกมาบวชเป็นภิกษุในสำนักนี้ พระพุทธองค์ประทานพระ
กรรมฐานได้พระอรหันต์และเอตทัคคยังด้วยเสียงไพเราะ ฯ

ห้องภาพที่ ๖

ปิ่นโทลการทวาทะรัตนฤ เอตทัคคายังด้วยเปล่งสีหนาท (วาจาของอาจ)

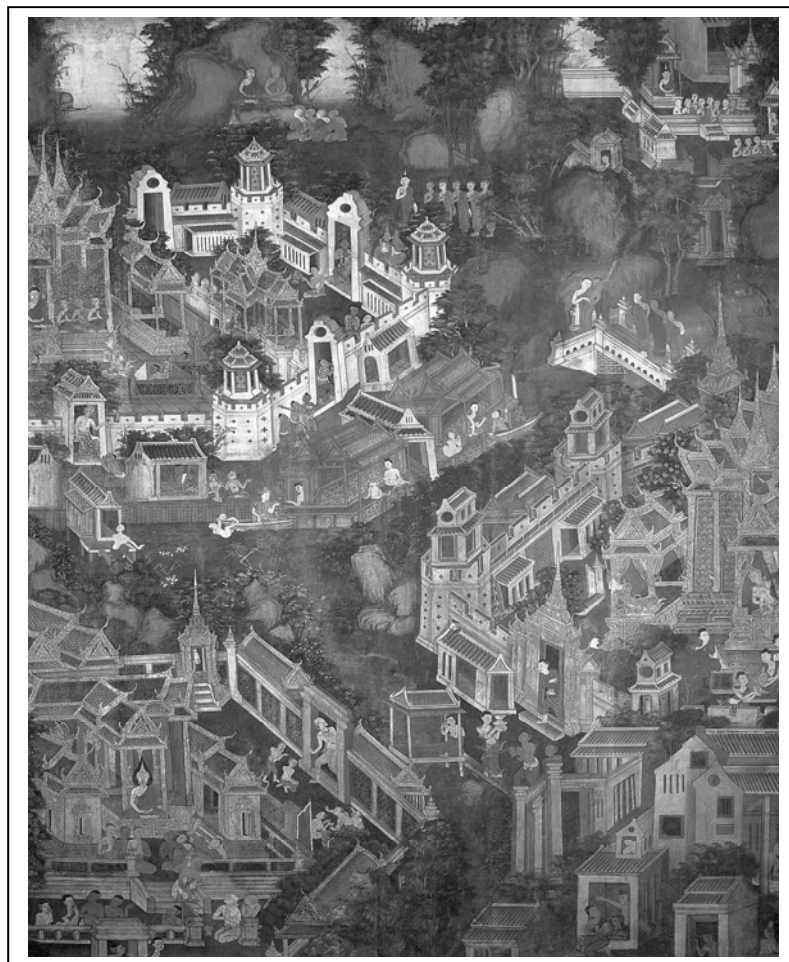

คำจารึกใต้ภาพ

ปิ่นโทลการทวาทะรัตนฤ เรื่องความว่า พระปิ่นโทลการทวาทะรัตนฤนี้เป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองราชคฤห์ รู้ไตรเพทได้สอนศิษย์ ๕๐๐ ครั้งได้ฟังเทศนาในสำนักพระบรมครู มีจิตต์เลื่อมใสกับบรรพชา เรียนพระวิปัสสนาก็สำเร็จพระอรหัตต์ แล้วผู้เป็นเจ้าถือลูกดานที่ขว้างไปว่า ภิกษุรูปใดสงฆ์สมรรคผลจงมาถามเราเถิด เหตุนั้นจึงได้เอตทัคคายังด้วยเปล่งสีหนาทขณะนั้นมีเศรษฐีผู้หนึ่งในเมืองราชคฤห์ เอาบาตรแก่นจันทร์แดงห้อยไว้บนปลายไม้ไผ่ต่อกันหลายลำปึกไว้แล้วว่า ใครเป็นพระอรหันต์จงเหาะมาเอาบาตรนี้ไป ฝ่ายพวกเดียรถีย์คือบุรณกัสสปและมคฺคิโคสาลและอชิตกเศกัมพลมาขอ เศรษฐีว่าท่านจงเหาะขึ้นไปเอาเถิด ครู่ทั้ง ๓ ก็มีอาจเอาบาตรได้ พระปิ่นโทลการทวาทะรัตนฤทำปาฏิหาริย์เหาะมาหยิบเอาบาตรไปถวายพระพุทธเจ้า ฯ ตรัสติเตียนอิทธิปาฏิหาริย์ ว่าไซ่วิสัยพระสาวกฯ

ห้องที่ ๗

ปูนฉาผนังปูนปั้นปูนประดับประดา ๑๕๕ (เลศในทางแสดงธรรม)

คำจารึกใต้ภาพ

ปูนฉาผนังปูนปั้นปูนประดับประดา พระปูนฉาผนังปูนปั้นปูนประดับประดาองค์นี้เป็นบุตรนางมณฑานี พราหมณ์ผู้น้องสาวพระอัญญาโกณฑัญญะ ออกบรรพชาเป็นภิกษุในสำนักพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าไปอยู่เวฬุวันนั้น เธอจำริยสมณธรรมถึงแก่พระอรหันต์ แล้วก็สอนพระภิกษุศิษย์ ๕๐๐ ด้วยกถาวัตถุ ๑๐ ประการให้สำเร็จพระอรหันต์ทั้งสิ้น ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาเธอ ก็นมัสการลาไปเข้าทิวาวiharอยู่รูกขมูล พระสาริกบุตรไปถามวิสุทธ ๗ ประการ เธอก็วิสัชนาได้ ภายหลังก็ได้ ภายหลังก็ได้เอตทัคคเลศฝ่ายธรรมกถึก ๗

ห้องที่ ๘

มหากัจจายเถรวัตถุ เอตทัคคะยังฝ่ายจำแนกซึ่งอรรถแห่งพระธรรมได้ลึกซึ้ง

คำจารึกใต้ภาพ

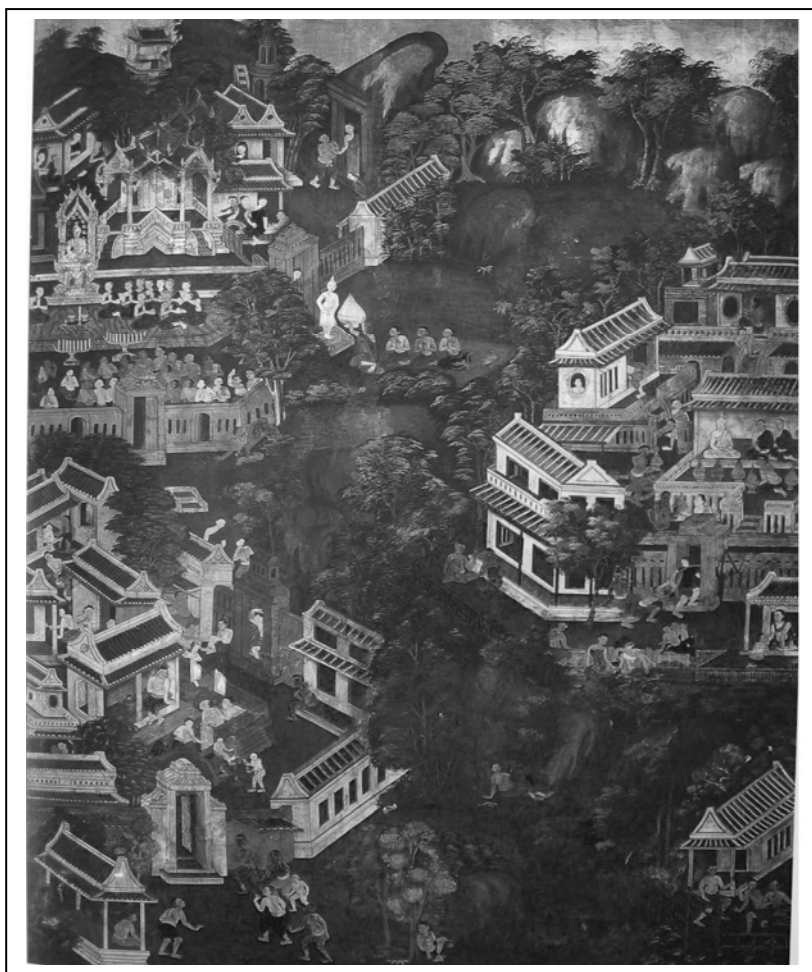
มหากัจจายเถรวัตถุ ว่ามีพราหมณ์ผู้หนึ่งสีกายดุจทอง ชื่อกัจจายพราหมณ์ เป็นปโรหิตในเมืองอุชเชนี พระยาจันทปโชตไช้ให้ไปเมืองราชคฤห์กับพราหมณ์บริวาร ๘ คน ให้นิมนต์พระพุทธเจ้ามาเมืองอุชเชนี ครั้นมาถึงพระเวฬุวัน ได้ฟังเทศนาที่บรรพชาเป็นเอหิภิกขุถึงแก่พระอรหัตต์สิ้น แล้วกลับมาเมือง ถึงบ้านนาลินีคมรับบิณฑบาตนางเศรษฐีเชิญใจอันขายผมซื้อสุปเพียงชนะถวาย แล้วเธอก็มาถึงเมือง ยังพระยาจันทปโชตไช้ให้เลื่อมใส ภายหลังก็ได้เอตทัคคยังฝ่ายจำแนกออกซึ่งอรรถแห่งพระธรรม ฯ

ห้องที่ ๕

จุลปณณกมหาปณณกเถรวัตถุ

พระจุลปณณกะ เอตทัคคะยิ่งฝ่ายมโนมยฤทธิ์และสมาบัติทั้ง ๔

พระมหาปณณกะ เอตทัคคะยิ่งฝ่ายอุปสมาบัติสี่ (สมาบัติคือการบรรลุมรรคที่จิตสงบแน่วแน่)

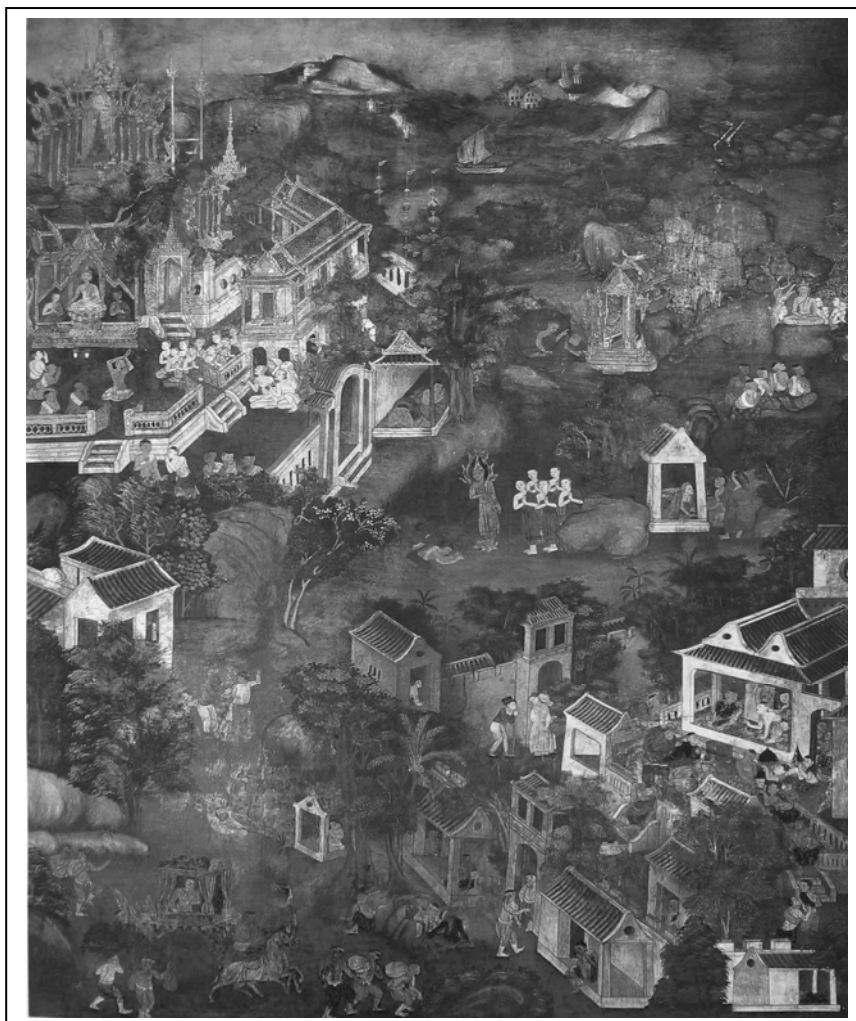

คำจารึกใต้ภาพ

จุลปณณกมหาปณณกเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระจุลปณณกะ พระมหาปณณกะเถระนั้น เดิมธิดาเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ผู้ ๑ สมรักด้วยทาส ๆ พานางหนีไปอยู่ชนบท ครั้นมีครรภ์แก่ บวชผู้เป็นสามีนั้นจึงพาเศรษฐีธิดาจะกลับมาสู่ตระกูล ถึงกลางทางก็คลอดบุตรทั้ง ๒ ครั้ง ครั้น กุมารทั้ง ๒ เจริญขึ้น เศรษฐีผู้เป็นตาเลี้ยงไว้ให้นามว่ามหาปณณกะและจุลปณณกะ มาณพทั้ง ๒ ก็ บวชเป็นภิกษุถึงแก่พระอรหันต์ พระจุลปณณกะได้เอตทัคคะฝ่ายมโนมยฤทธิ์และอุปสมาบัติทั้ง ๔ พระมหาปณณกะได้เอตทัคคะฝ่ายอุปสมาบัติทั้ง ๔ เลิศว่าพระปัจเจกสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนา ฯ

ห้องที่ ๑๐

สุภูติเถรวัตถุ เอตทัคคะยี่ ๒ ฝาย คือ
 อรณวิหาร (การอยู่ในที่อันถึงซึ่งความสงบ)
 ทักขิโนยบุคคล (ผู้ควรรับทานเพื่อผลอันเจริญ)

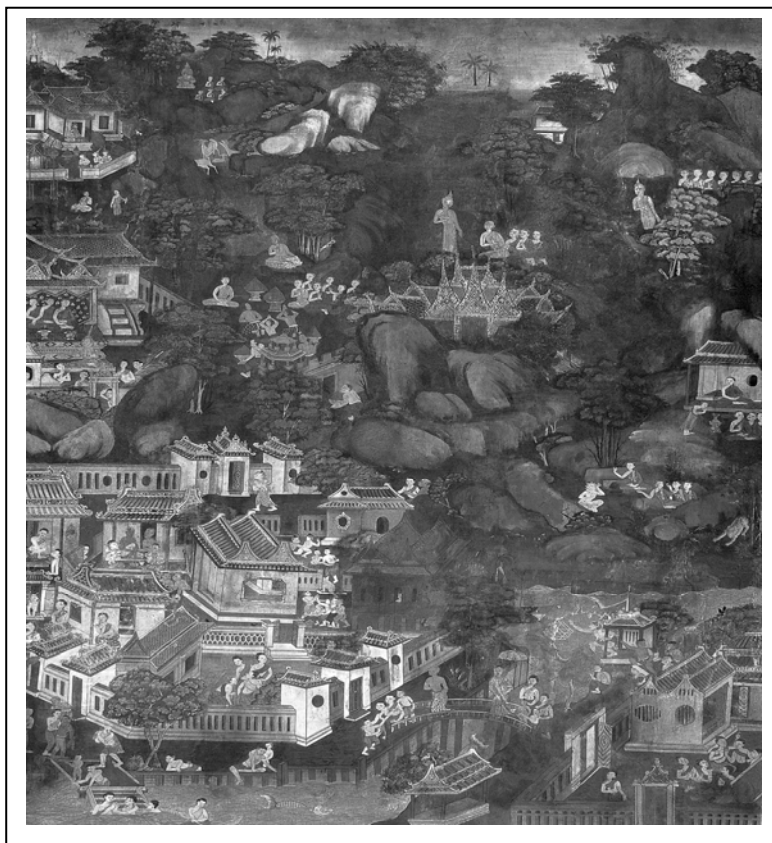
คำจารึกใต้ภาพ

สุภูติเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระสุภูติเถรเดิมเป็นบุตรสมณเศรษฐี อยู่ ณ เมือง
 สาวัตถิ ครั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัส เสด็จอยู่เมืองราชคฤห์ อนาคตปิณฑิกมหาเศรษฐี เอาสิ่งของ
 บรรทุกเกวียนไปเยี่ยมเศรษฐีสหาย ณ เมืองสาวัตถิ จึงอาราธนาพระสัพพัญญู สร้างเชตวนาราม
 ถวาย พระสุภูติพระภุมพินได้ฟังเทศนาในสำนักพระพุทธองค์ ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เจริญ
 พระวิปัสสนาก็ได้พระอรหันต์ ภายหลังก็ได้เอตทัคคะอันเลิศ ๒ ฝาย คือ อรณวิหาร ๑
 ทักขิโนยบุคคล ๑ ฯ

ห้องที่ ๑๑

เรวัตตขทิวรณียเถรวัตถุ

เอตทัคคอันเลิศฝายอรัญญิกเสนาสน์ ฯ

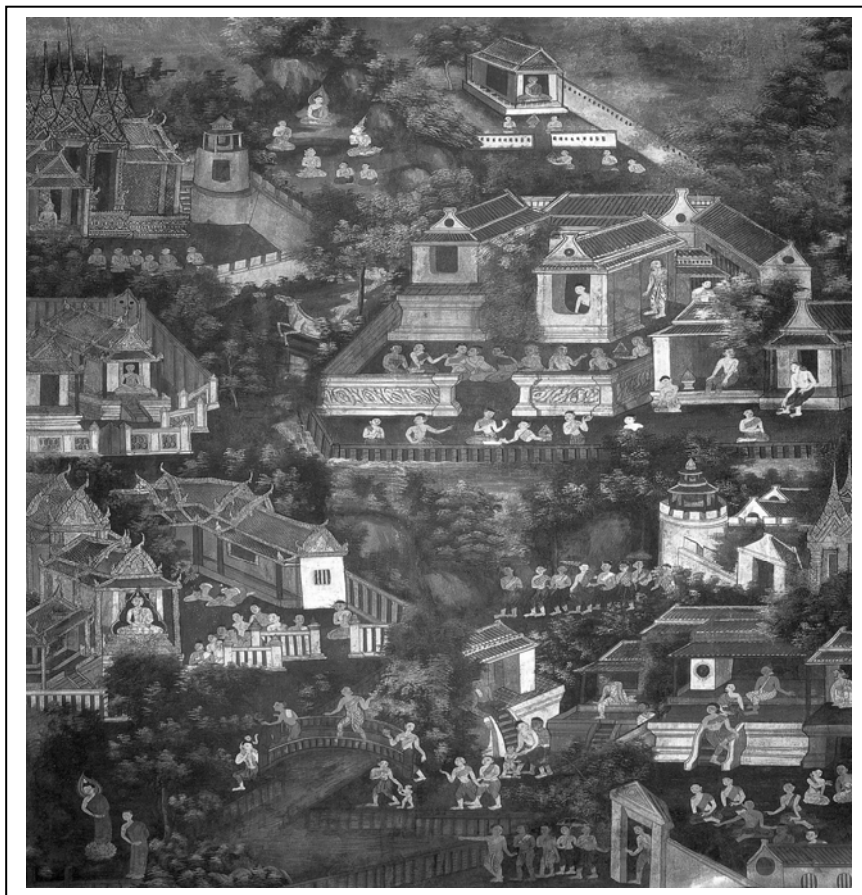
คำจารึกใต้ภาพ

เรวัตตขทิวรณียเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระเรวัตน์เป็นน้องสุดครรรค์แห่งพระสารีบุตรเถร แต่ยังมีบิดามารดาไปขอนางทาริกามาแต่ตระกูลหนึ่ง มาเลี้ยงไว้จะให้เป็นภรรยาเจ้าเรวัต ฯ ก็มียินดีในฆราวาส ครั้นจำเริญขึ้นก็หนีไปบวชเป็นสามเณรในสำนักพระสงฆ์อันถือบั้งสกุล ชุติวงศ์อยู่ในสำนักพระสงฆ์อันถือบั้งสกุล ชุติวงศ์อยู่ในป่า แล้วก็อุปสมบทเป็นภิกษุขาวเจริญสมณธรรมอยู่ในดงตะเคียน พระพุทธองค์เสด็จไปเทศนาธรรมเสริญอรัญญิกกาวาส พระเรวัตก็ลู่ถึงพระอรหันต์ นานมาก็ได้ที่เอตทัคคอันเลิศฝายอรัญญิกเสนาสน์ ฯ

ห้องที่ ๑๒

กัณฑ์เรวัตตเถรวัตถุ เอตทัคคยังฝ่ายฆานาภิรัต ฯ

โศณโกฬิวิสโคตตเถรวัตถุ เอตทัคคยังปรารถในความเพียรยิ่งกว่าพระจีณาสพทั้งปวง ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

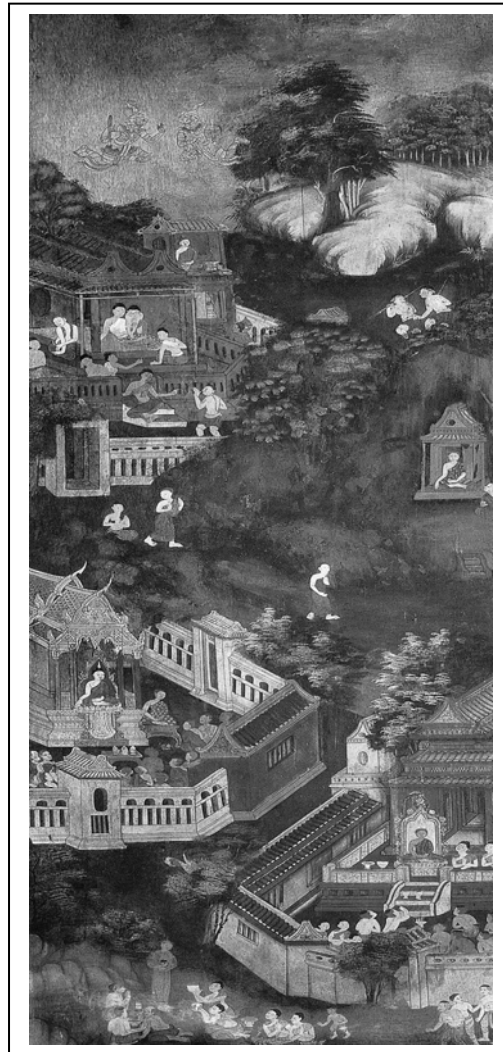
กัณฑ์เรวัตตเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระกัณฑ์เรวัต เดิมเป็นบุตรชาวเมืองสาวัตถี ไปฟังธรรมในสำนักพระพุทธเจ้าแล้วก็บวชเป็นภิกษุ สำเร็จพระอรหัตต์ ได้เอตทัคคยังฝ่ายฆานาภิรัต ฯ

โศณโกฬิวิสโคตตเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระโศณะองค์นี้เป็นบุตรอุสภเศรษฐีในเมืองกาลจำปาก บิดามารดาบำรุงเลี้ยงบุตรนั้นด้วยอาหารอันประณีต ครั้นเข้าโศณะใหญ่ขึ้น วันหนึ่งขี้นตามเสด็จพระเจ้าพิมพิสารไปฟังเทศนาพระพุทธเจ้ายังเขาคิชฌกูฏ แล้วก็อุปสมบทไปเจริญกรรมฐานในป่าช้า ก็ได้พระอรหัตต์และเอตทัคคยังปรารถในความเพียรยิ่งกว่าพระจีณาสพทั้งปวง ฯ

ห้องที่ ๑๓

โสมโกฏิกัณเฑรวัดฤ เอตทัคคยังฝ่ายข้างกล่าวถ้อยคำอันไพเราะ ฯ

รัฐपालเฑรวัดฤ เอตทัคคเลศฝ่ายศรัทธาออกบวช ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

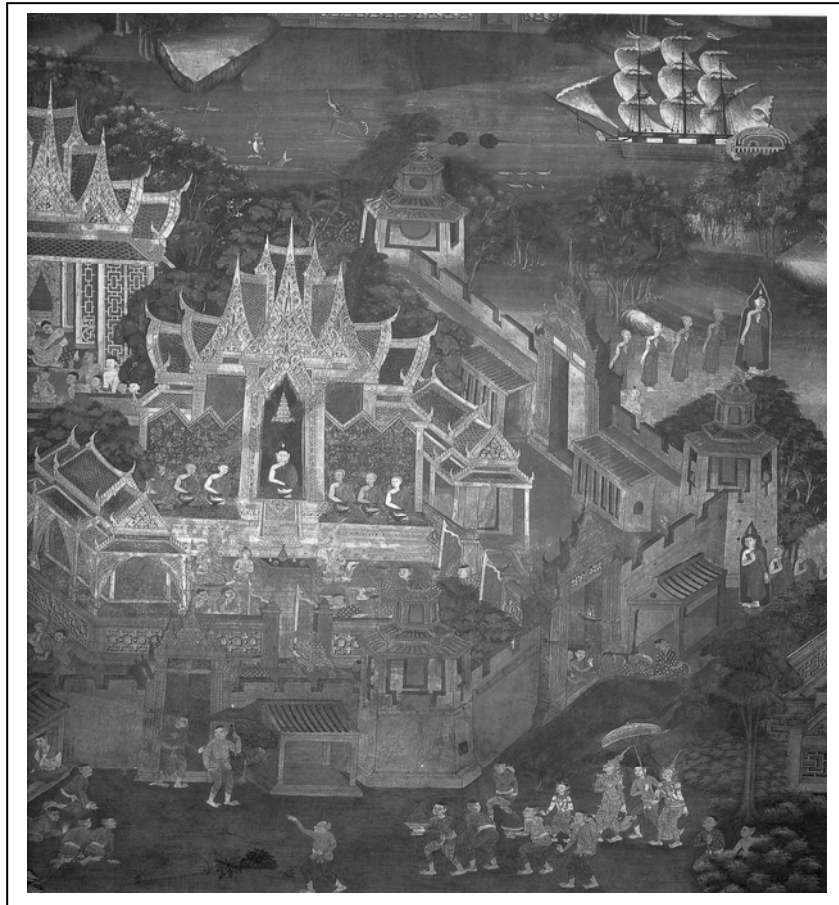
โสมโกฏิกัณเฑรวัดฤ เรื่องความว่า พระโสมะองค์นี้เป็นบุตรนางกาฬิอยู่ในเมืองราชคฤห์ เมื่อมีครุฑแก้วพื่อพระพุทธเจ้าแรกได้ตรัส ฯ เทศนาพระธรรมจักร และสาตาคิริยักษ์ได้ฟังเทศนาถึงโศดาแล้วคิดถึงเหมวตายักษ์ผู้สหาย ก็พาบริวารเหาะมาถึงหลังคาเรือนนางกาฬิ พอพบเหมวตายักษ์ ต่างตนก็เจตจาแก่กัน นางกาฬิได้ฟังยักษ์ทั้ง ๒ กล่าวซึ่งธรรมกถาก็ได้พระโศดาแล้วคลอบุตร ให้ชื่อโสมะ ครั้นใหญ่ขึ้นก็บวชเป็นภิกษุได้พระอรหัตต์ และเอตทัคคยังฝ่ายข้างกล่าวถ้อยคำอันไพเราะ ฯ

รัฐपालเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระรัฐपालเถรนี้เป็นบุตรเศรษฐีอยู่บ้านอุลโกภูสิต
นิคมแดนกुरुราช ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วออกบวชได้พระอรหันต์และเอตทัคคเลิศฝ่ายศรัทธา
ออกบวช ฯ

ห้องที่ ๑๔

สีวลีเถรวัตร เอตอัครกษัตริย์บริบูรณ์ด้วยลาภ ฯ

วักกเถรวัตร เอตทกคฝายศรัทธากล้า ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

สีวลีเถรวัตร เรื่องความว่า พระสีวลเถรเดิมเป็นบุตรนางสุปวาสาธิดาพระยาโกพิยะราช แต่นางทรงครรภ์ถึง ๗ ปี ๗ วันจึงประสูติ พระสามีนางจึงนิมนต์พระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์เข้าไปฉันในพระราชวัง ๗ วัน จึงให้นามว่าสีวลี ครั้นเจริญขึ้นกอบไปด้วยลาภเป็นอันมาก ภายหลังออกบรรพชาได้พระอรหัตต์ แล้วได้ที่เอตอัครกษัตริย์บริบูรณ์ด้วยลาภ ฯ

วักกเถรวัตร เรื่องความว่า พระวักกเถรนั้นเดิมเป็นบุตรพราหมณ์เมืองสาวัตถี วันหนึ่งเห็นรูปพระพุทธองค์ ก็มีความรัก จึงออกบรรพชาสำเร็จพระอรหัตต์ แล้วได้เอตทกคฝายศรัทธากล้า ฯ

ห้องที่ ๑๕

ราหุลเถรวัตถุ เอตทัคคยังฝ่ายปฏิบัติตามพุทโธวาท ฯ

กุณฑธานเถรวัตถุ เอตทัคคยังฝ่ายถือเอาฉลากก่อนพระจีณาสพทั้งปวง ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

ราหุลเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระราหุลเป็นโอรสพระสัพพัญญู บรรชาแต่พระชันษาได้ ๗ ขวบ ก็สำเร็จพระอรหัตต์แล้วได้เอตทัคคยังฝ่ายปฏิบัติตามพุทโธวาท ฯ

กุณฑธานเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระกุณฑธานะนั้นเป็นบุตรพราหมณ์ออกบวช มีรูปสตรีตามอยู่เป็นนิจ กรันผู้เป็นเจ้าได้พระอรหัตต์ แล้วรูปนั้นก็บันดาลหาย แล้วได้เอตทัคคยังฝ่ายถือเอาฉลากก่อนพระจีณาสพทั้งปวง ฯ

ห้องที่ ๑๖

วังคิสรวัดฤๅ เอตทัคคยังฝ้ายสรเรณูพระพุทธรุณ ๑

อุปเสนวังคันตปุตตเอตฤๅ เอตทัคคยังฝ้ายสมันตปาสาทิก อันเลศกว่าพระอรหัตต์เจ้าทั้งปวง ๑

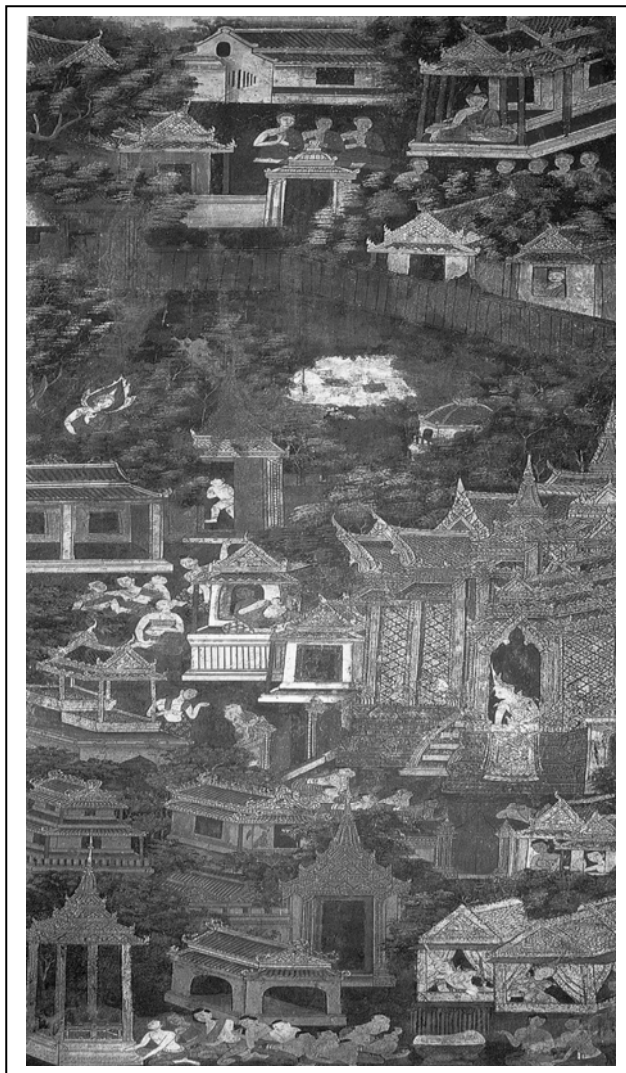
คำจารึกใต้ภาพ

วังคิสรวัดฤๅ เรื่องความว่า พระวังคิสรนี้เดิมเป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี รู้วัระศิรยะมนตร์ เคาะศิรยะอาศกรู้ว่าสัตว์ผู้นั้นไปเกิดในที่นั้น ๑ วันหนึ่งมาลองวิชากับสมเด็จ พระพุทธรองค์ ๑ เอาศิรยะอาศกคน ๔ จำพวกมาให้ทายวังคิสรพราหมณ์เคาะเข้าที่ศิรยะอาศกทั้ง ๔ ก็รู้คิดแต่ ๓ ศิรยะ ๑ คือศิรยะพระอรียเจ้า พราหมณ์มิได้รู้ก็แพ้แก่พระพุทธรองค์จึงบรรพชา ก็ ลุถึงพระอรหัตต์และเอตทัคคยังฝ้ายสรเรณูพระพุทธรุณ ๑

อุปเสนวังคันตปุตตเอตฤๅ เรื่องความว่า พระอุปเสนนี้เป็นน้องพระสาริบุตรเถร ออกบรรพชาได้พระอรหัตต์ และเอตทัคคยังฝ้ายสมันตปาสาทิก อันเลศกว่าพระอรหัตต์เจ้าทั้งปวง ๑

ห้องที่ ๑๗

ทัพนมัลลปุตตเถรวัตถุ เอตทัคคอันยังข้างจัดแจงเสนาสนะถวายพระสงฆ์อาคันตุกะ ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

ทัพนมัลลปุตตเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระทัพนมัลลนั้นเป็นราชบุตรพญามลราชเมืองอนุปรีชนคร พระมารดาทิวกตแต่กุมารยังอยู่ในครรภ์ พระญาติทั้งหลายจึงเชิญพระศพไปสู่ป่าช้าวงบนเชิงตะกอนถวายพระเพลิงพื้นนาภิแตกออก กุมารในครรภ์กระเด็นไปตกในซุ้มหญ้าแพรกแห่งหนึ่ง นางผู้เป็นพระอัยยิกาก็ได้ไปเลี้ยงไว้ให้นามว่า ทัพนมัลล ๗ ขวบพอพระพุทเจ้าเสด็จไปอยู่ในสวนอันชื่ออนุปิยวัน ใกล้เมืองอนุปรีชนคร เจ้าทัพนมัลลก็ออกบวชได้พระอรหันต์ ในขณะปลงเภา ภายหลังที่ได้เอตทัคคอันยังข้างจัดแจงเสนาสนะถวายพระสงฆ์อาคันตุกะ ฯ

ห้องที่ ๑๘

ปิลินทวัจฉเถรวัตร เหตุที่คัดยั้งข้างวาจาสิทธิ์ ฯ

พาหิยทารุจริยเถรวัตร เหตุที่คัดอันยั้งด้วยจับปาปิญาณ ฯ (ตรัสรู้ได้เร็ว)

คำจารึกใต้ภาพ

ปิลินทวัจฉเถรวัตร เรื่องความว่า พระปิลินทวัจฉะเธอเป็นบุตรพรหมณ์ในเมืองสาวัตถี ออกบวชได้พระอรหันต์แต่จากพระผู้เป็นเจ้าหายบยัณัก วันหนึ่งเธอมาบิณฑบาตพบบุรุษถือดีปรีดีเดินมา เธอจึงถามว่าคูกรคนร้าย ถือสิ่งดั่งๆ ชายนั้นก็โกรธจึงตอบว่ามูลหนู ขณะนั้นดีปรีดีก็กลายเป็นมูลหนูไปสิ้น นานมาพระปิลินทวัจฉะก็ได้ที่เอตทัคคยั้งข้างวาจาสิทธิ์ ฯ

พาหิยทารุจริยเถรวัตร เรื่องความว่า พระทารุจริยะนี้เป็นบุตรชาวบ้านพาหิยรัฐชนบท ลงสำเภาไปค้าอับปางกลางสมุทร ขึ้นฝั่งได้ที่ถ้ำลัทธิเป็นอเจลล ภายหลังพระพรหมมาบอกเธอก็มาฟังเทศนาต่อพระพุทธเจ้า ได้พระอรหันต์และเอตทัคคอันยั้งด้วยจับปาปิญาณแต่ยังมีได้บรรพชา เธอจึงไปแสวงหาผ้าเพื่อจะบวช ยักยัดนี้เข้าสิงกายนางโคชนพระผู้เป็นเจ้าก็เข้านิพพานในขณะนั้น ฯ

ห้องที่ ๑๕

กุมารกัสสปเถรวัตถุ เอตทัคคฝ่ายจิตรกถิก ๑
 มหาโกฏิเถรวัตถุ เอตทัคคฝ่ายปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ๑

คำจารึกใต้ภาพ

กุมารกัสสปเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระกุมารกัสสปนั้น เมื่อพระผู้เป็นเจ้าตั้งอยู่ในครรรค์ มารดาสาามีไปบวชเป็นภิกษุณีอยู่ในคณะพระเทวทัตต์जनนครรค์แก่ ภิกษุณีทั้งหลายบอกแก่พระเทวทัตต์ ๑ ก็ตัดสินว่าเป็นปราชิกให้ชันเสีย นางจึงมาทูลเหตุแก่พระพุทธเจ้า ๑ ก็ให้นางวิสาขาชั้นสูตร รู้ว่าครรรค์ตั้งมาแต่ยังเป็นฆราวาส จึงทรงพิพากษานางสุทธิ อยู่นานมากลอดบุตรพระยาปัสเสนทิโกศลรับไปเลี้ยงไว้ ให้ชื่อกุมารกัสสป ครั้นใหญ่ขึ้นบวชเป็นภิกษุได้พระอรหันต์แล้วได้เอตทัคคฝ่ายจิตรกถิก ๑

มหาโกฏิเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระมหาโกฏิตะองค์นี้ได้เป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี ออกบวชได้พระอรหันต์และเอตทัคคฝ่ายปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ๑

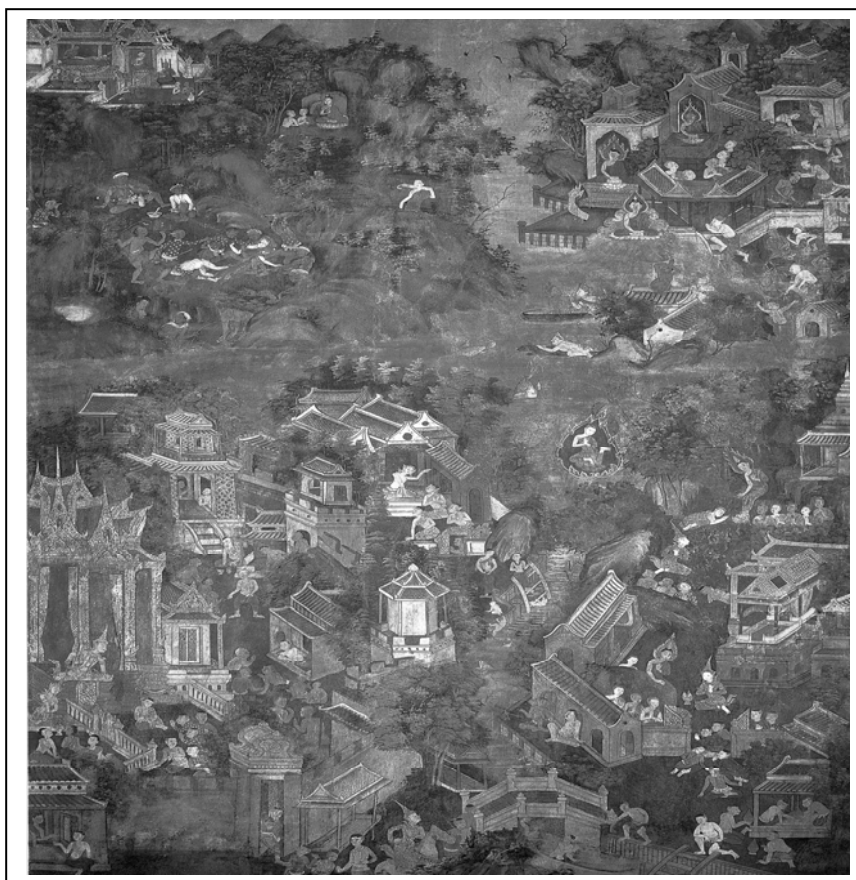
ห้องที่ ๒๐

อานันทเถรวัตถุเอตทัคคยี่ ๕ ประการ คือ

เลิศฝ่ายพหูสูต ๑ เลิศฝ่ายทรงพระไตรปิฎก ๑

เลิศฝ่ายพระพุทธรูปฐาก ๑ เลิศฝ่ายรู้พุทธานิบาย ๑ เลิศฝ่ายความเพียรอันเล่าเรียน ๑ ฯ

อูรุเวลกัสสปเถรวัตถุ เอตทัคคเลิศฝ่ายมีภิกษุบริษัทยมาก ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

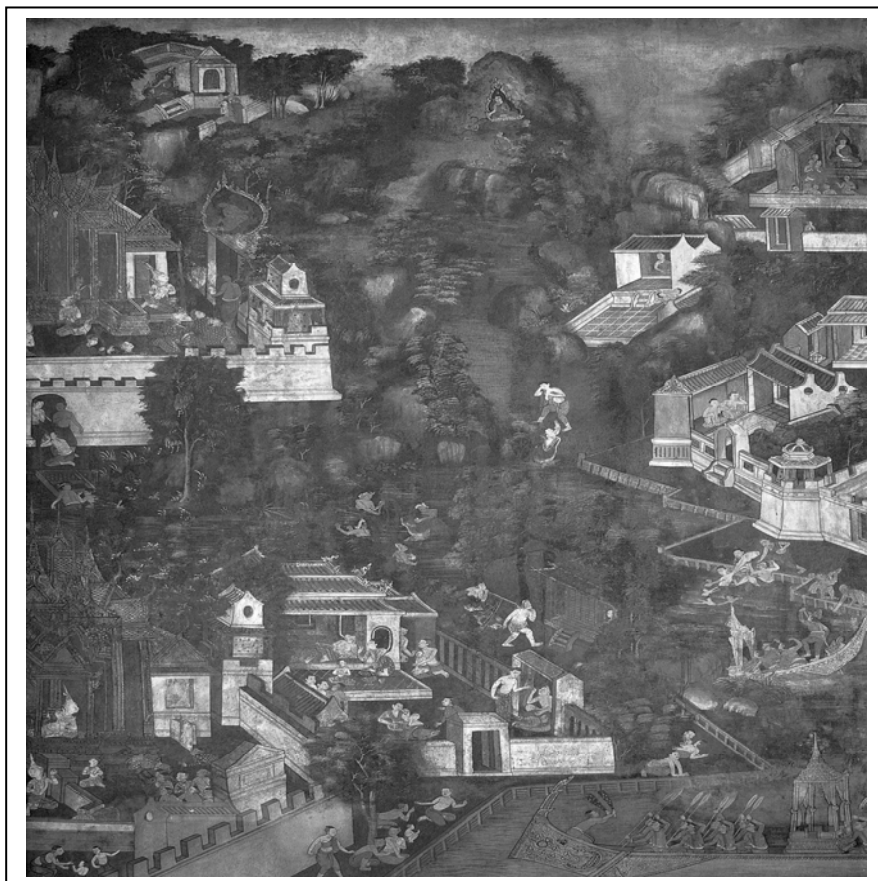
อานันทเถรวัตถุ ความว่า พระอานนท์เป็นราชบุตรอมิตตชนกสหายพระเจ้าอวโธกิต พระพุทธรองค์ ออกทรงผนวชเธอได้ฟังพระบรมมณีนานิบุตรเทศนา ได้พระโศคาแล้วก็ได้เอตทัคคยี่ ๕ ประการ คือ เลิศฝ่ายพหูสูต ๑ เลิศฝ่ายทรงพระไตรปิฎก ๑ เลิศฝ่ายพระพุทธรูปฐาก ๑ เลิศฝ่ายรู้พุทธานิบาย ๑ เลิศฝ่ายความเพียรอันเล่าเรียน ๑ ฯ

อูรุเวลกัสสปเถรวัตถุ พระอูรุเวลกัสสปนี้พระพุทธรเจ้าทรงทรมานให้ละทิฐิได้บวชเป็นภิกษุกับบวราร ๑๐๐๐ ได้พระอรหัตต์ทั้งสิ้น แล้วเธอก็ได้เอตทัคคเลิศฝ่ายมีภิกษุบริษัทยมาก ฯ

ห้องที่ ๒๑

กาฬุทายีเถรวัตร เอตทัคคยังฝ้ายยังตระกูลให้เลื่อมใส ฯ

พากุลเถรวัตร เอตทัคคยังฝ้ายปราศจากอาพาธ

คำจารึกใต้ภาพ

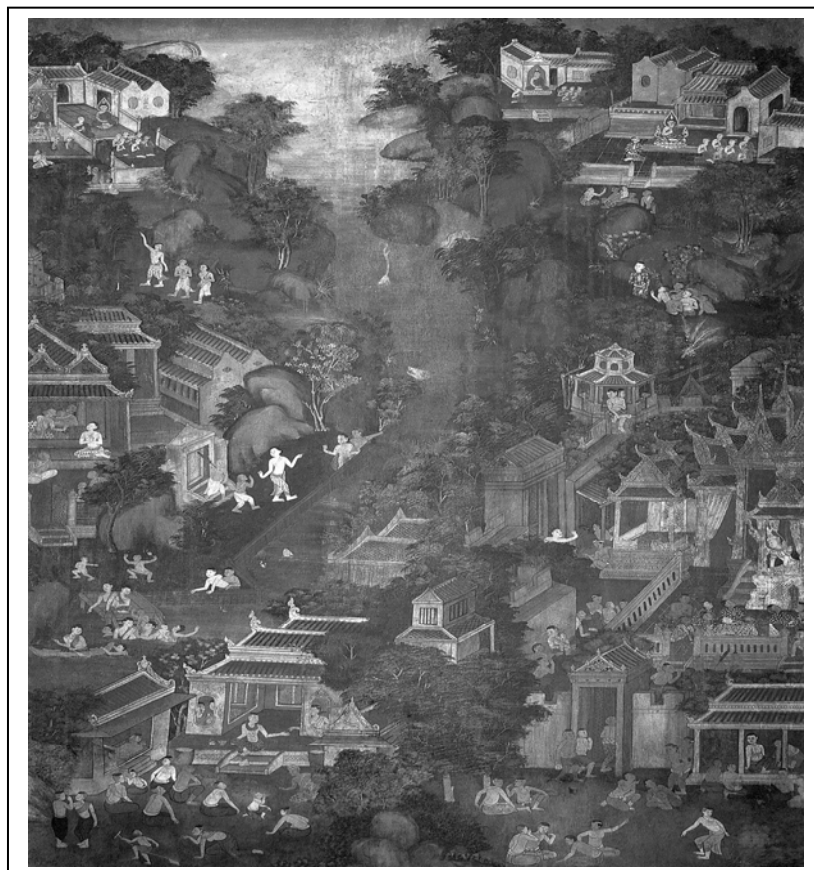
กาฬุทายีเถรวัตร เรื่องความว่า พระกาฬุทายีเดิมเป็นบุตรอำมาตย์ในเมืองกบิลพัสดุ์ เหตุมีพรรณอันดำ เมื่อพระสัพพัญญูเสด็จอยู่เมืองราชคฤห์ พระพุทธบิดาให้ไปเชิญเสด็จ กาฬุทายี อำมาตย์บวชเป็นภิกษุได้พระอรหัตต์แล้วได้เอตทัคคยังฝ้ายยังตระกูลให้เลื่อมใส ฯ

พากุลเถรวัตร เรื่องความว่า พระพากุลเดิมเป็นบุตรเศรษฐีเมืองโกสัมพี เมื่อยังเยาว์ บิดามารดาให้พาไปอาบน้ำในแม่น้ำยมุนา ด้วยประโยชน์จะให้อายุยืน มีปลาใหญ่มากาบเอากุมารไป กุมารก็เข้าไปนั่งเป็นสุขอยู่ในท้องปลา อยู่มาปลาติดแหพรานเป็นเอามาขายเศรษฐีมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิได้กุมารเลี้ยงไว้ นานมาก็บรรพชาได้พระอรหัตต์และเอตทัคคยังฝ้ายปราศจากอาพาธ ผู้เป็นเจ้ามีอายุยืนได้ ๑๒๐ ปี ฯ

ห้องที่ ๒๒

โสภิตเถรวัตร เหตุตกยิ่งด้วยบุพเพนิวาสญาณ ฯ

อุบาลีเถรวัตร เหตุตกเลิศฝ่ายวินัยธร ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

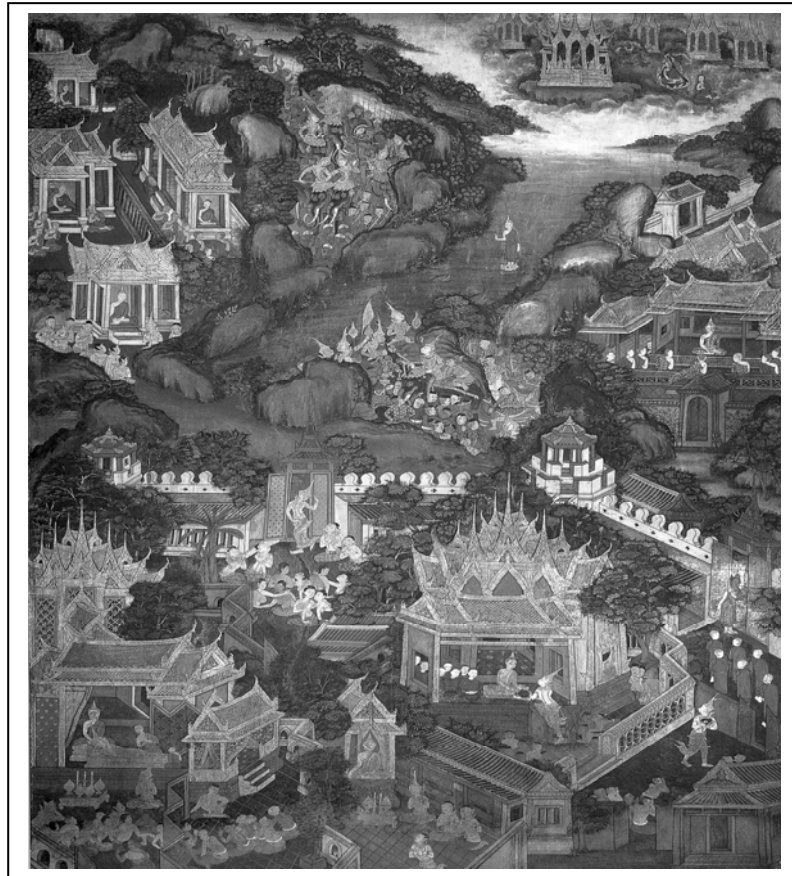
โสภิตเถรวัตร เรื่องความว่า บุตรพราหมณ์ผู้หนึ่ง ชื่อโสภิตะอยู่ในเมืองสาวัตถี ออกบวชเจริญพระวิปัสสนาได้พระอรหัตต์ แล้วก็ได้อุตตทัคคยิ่งด้วยบุพเพนิวาสญาณ ฯ

อุบาลีเถรวัตร เรื่องความว่า ช่างกลบผู้หนึ่งชื่ออุบาลี เมื่อกษัตริย์สาทยราช ๖ พระองค์เสด็จออกบรรพชาที่นั่นนายอุบาลีก็ออกบวชด้วย เจริญพระกรรมฐานได้พระอรหัตต์ เมื่อเธอพิพากษาคตินางภิกษุณีผู้เป็นมารดาคุมมากัสสพ ก็ได้เอตทัคคเลิศฝ่ายวินัยธร ฯ

ห้องที่ ๒๓

นักทกเถรวัตถุ เอตทัคคยังฝ้ายโอวาทนางภิกษุณี ฯ

นันทสากยเถรวัตถุ เอตทัคคยังฝ้ายอินทรียัสังวร ฯ

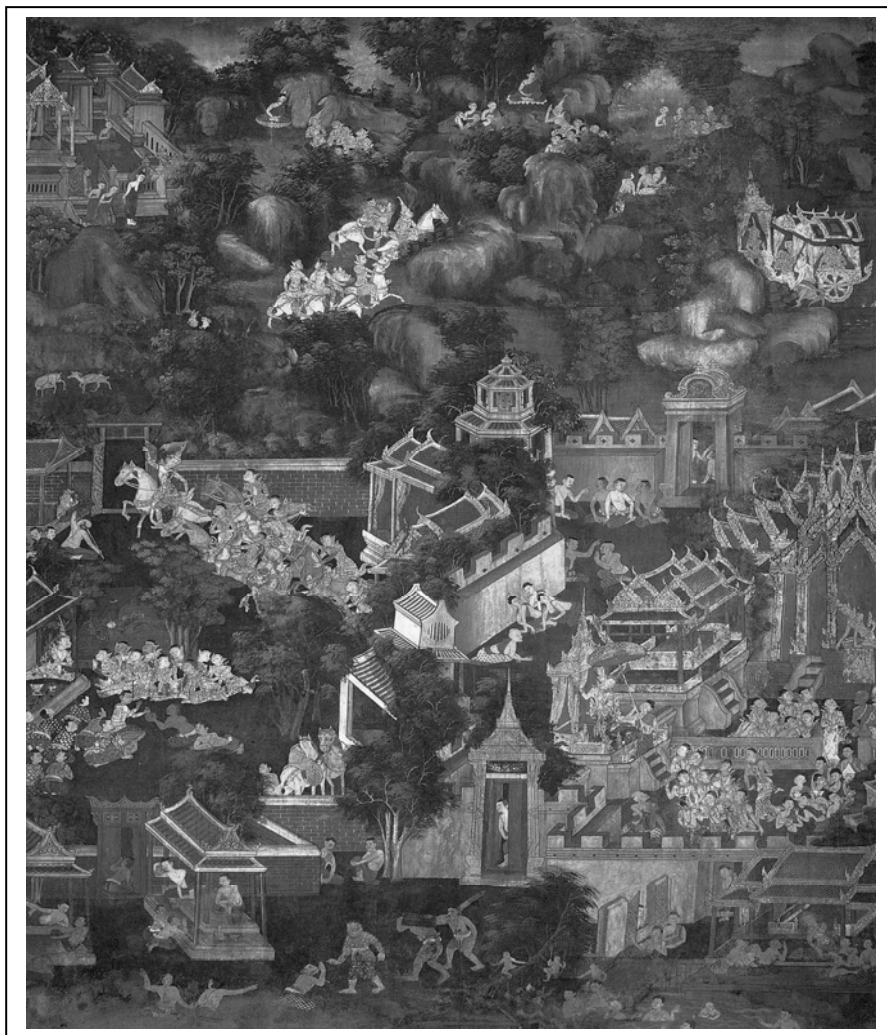
คำจารึกใต้ภาพ

นักทกเถรวัตถุ ว่าพระนันทกเถรวัตถุนี้เป็นบุตรพราหมณ์เมืองสาวดีถือออกบวชได้พระอรหัตต์แล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าไปประทับพระญาติ ณ เมืองโกสินนครและเมืองบิลพันธุ์นั้น กษัตริย์สากยราชชายหญิงออกบรรพชา ๑๐๐๐ นางภิกษุณีในชาติตติระกุลได้ทรงฟังพระนัทกะเทศนาก็ได้พระอรหัตต์ทั้ง ๕๐๐ ผู้เป็นเจ้าก็ได้ที่เอตทัคคยังฝ้ายโอวาทนางภิกษุณี ฯ

นันทสากยเถรวัตถุ ว่าพระนันทสากยราชอันเป็นพระราชบุตรพระพุทธบิดา พระมหาประชาบดีโคตรมีพระเจ้าแม่มน้ำเป็นพระมารดา เธอเป็นพระอนุชาแห่งพระบรมครูฯ พาไปบวช เมื่อเสด็จไปโปรดพระญาติได้พระอรหันต์เอตทัคคยังฝ้ายอินทรียัสังวร ฯ

ห้องที่ ๒๔

มหากลิปเถรวัตถุ เอตทัคคยิ๊งฝ่ายโรวาทแก้กฤษทุ้งปวง ฯ

คำจารึกใต้ภาพ

มหากลิปเถรวัตถุ เรื่องความว่า พญามหากบิลผู้ครองกรุงกุกกุฉวดีมีพระมเหสีชื่อ พระอโนชาราชเทวี พญานันไ้ใช้ทูตไปสืบข่าวว่าจะมีปราชญ์เป็นพหูสูตในที่ใด พอพระพุทธเจ้าได้ ตรัสแล้วเสด็จอยู่ในเมืองสาวัตถี ทูตจึงมาทูลแก่พญา ฯ ก็ให้ทรัพย์แสนหนึ่งแก่ทูต แล้วก็พา อำมาตย์ ๑๐๐๐ จี๋ข้ามน้ำไป พระราชเทวีก็พาภรรยาอำมาตย์ ๑๐๐๐ จี๋รถข้ามน้ำไปบวชในสำนัก พระพุทธเจ้า พระมหากบิลเถรก็ได้พระอรหัตต์ แล้วก็สอนภิกษุบริวารให้ถคงแก้อรหัตต์ทั้ง ๑๐๐๐ เธอก็ได้เอตทัคคยิ๊งฝ่ายโรวาทแก้กฤษทุ้งปวง ฯ

ห้องที่ ๒๕

สาเกตเถรวัตถุ เอตทัคคฝ่ายฉลาดในเตโชธาตุกสิณสมาบัติ ฯ

ราชเถรวัตถุ เอตทัคคฝ่ายปฎิภาไณย ฯ

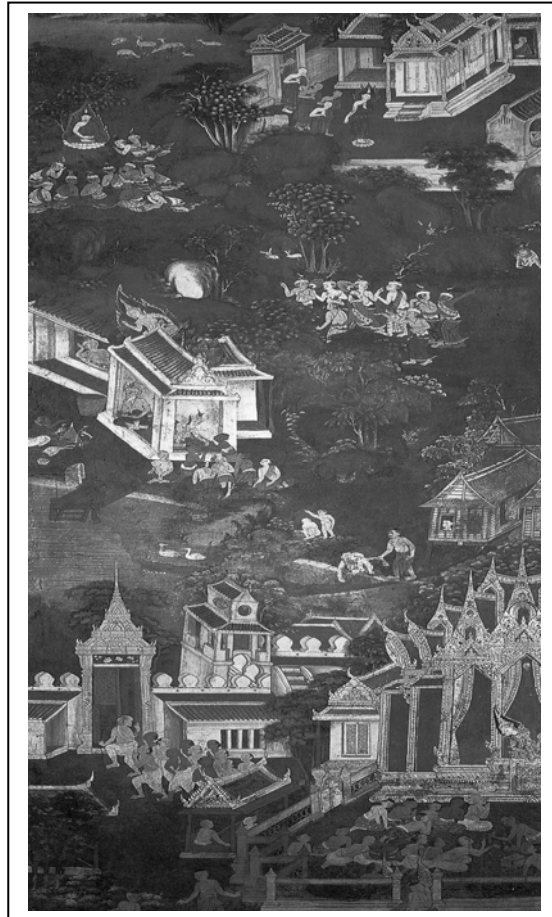
คำจารึกใต้ภาพ

สาเกตเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระสาเกตเถรนั้น เดิมเป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี ขอบพรรพชาเป็นภิกษุสำเร็จแก่อัฐฐสมบัติ ๘ ประการ ครึ่งหนึ่งพระบรมครูกับพระสงฆ์ไปเมืองโกสัมพี พระสาเกตก็ทรมานพญาดินนาคราชให้เสียพยศร้ายแล้วมหาชนชาวเมืองก็บูชาพระสงฆ์ด้วยสุรา พระสาเกตก็เสพสุราเมามจนถึงอยู่กับกองหยากเชื้อ พระพุทธองค์ก็ทรงบัญญัติห้ามสุรา ภายหลังก็ได้เอตทัคคฝ่ายฉลาดในเตโชธาตุกสิณสมาบัติ ฯ

ราชเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระราชเถรนั้นเป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองราชคฤห์ ได้ถวายบิณฑบาตแก่พระสารีบุตรทัพพีหนึ่ง ครั้นชราก็ออกบวชเป็นภิกษุได้พระอรหัตต์ และเอตทัคคฝ่ายปฎิภาไณย ฯ

ห้องที่ ๒๖

โมฆราชเถรวัตถุ เอตทัคคยังฝ่ายมีจิวรอันเศร้าหมอง ฯ

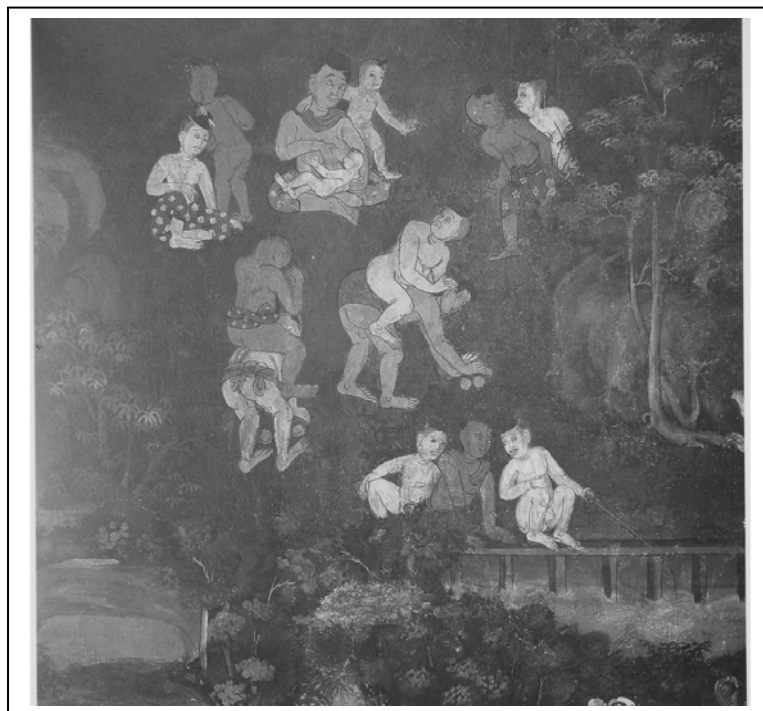
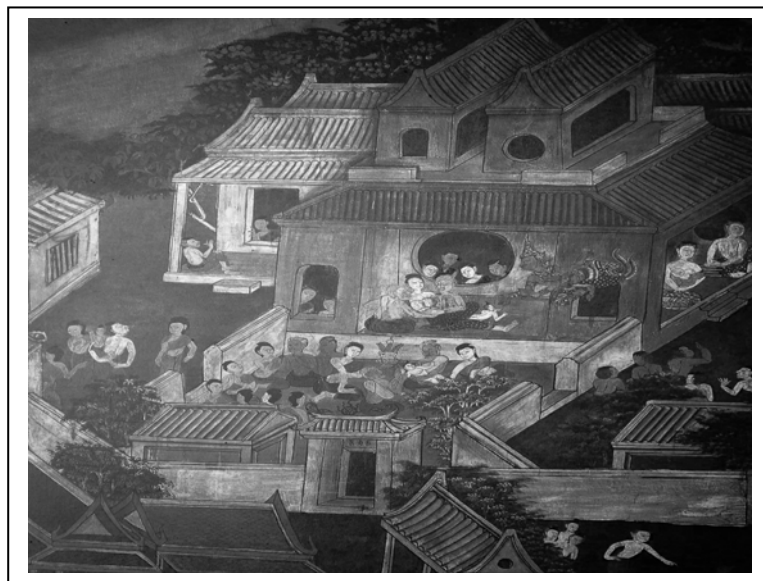

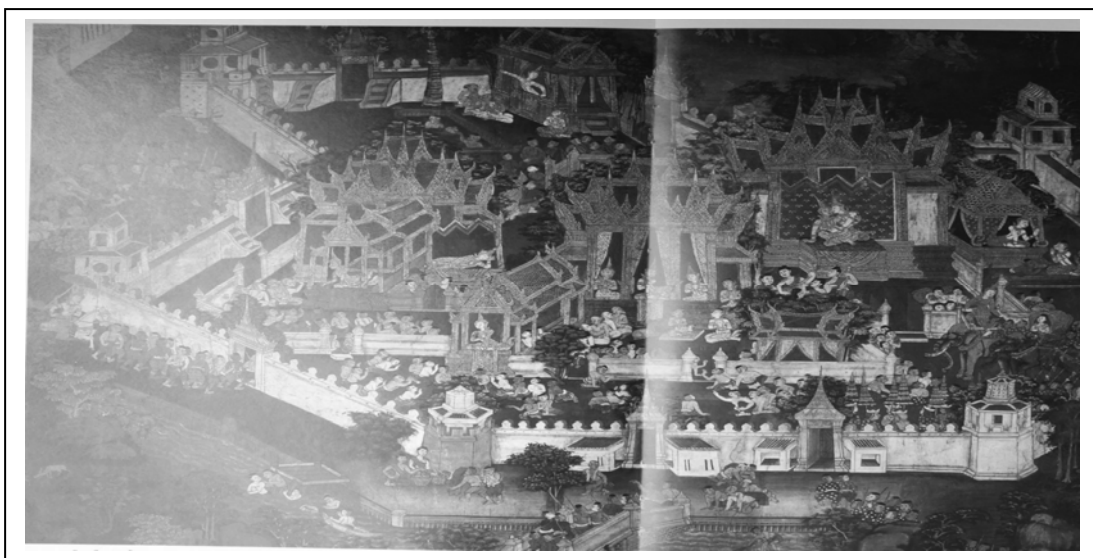
คำจารึกใต้ภาพ

โมฆราชเถรวัตถุ เรื่องความว่า พระโมฆราชเถรเป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี มีปโรหิตพญาปัสเสนทิโกศล ชื่อพาวรีพราหมณ์ มีศิษย์ ๑๖,๐๐๐ โมฆราชมาณพก็เป็นศิษย์อยู่ด้วย ฝ่ายปโรหิตเห็นศิลปศาสตราหาแก่นสารมิได้ จึงลาพญาออกบวชเป็นดาบสกับบวริวารชาวนานอกทั้งหลายเห็นที่นั่นเป็นสุข ก็พากันมาอาศัยอยู่ประมาณ ๑๐๐ เรือน แล้วก็เรียรายทรัพย์เป็นค่าที่ถวายพระดาบสคนละหาปณะ พาวรีดาบสก็แจกทานแก่യാจก มีพราหมณ์ผู้หนึ่งอยู่บ้านทุนวิจิตความแดนเมืองกลิงคราฐ เป็นเผ่าพงศ์ชูชกขอทาน ทรัพย์สินเสียก็แข่งค่าพระดาบส ๆ ก็มีความตกลใจกลัวแก่มรณภัย ให้ชฎิลอันเป็นหลาน ๑๖ คนกับบวริวารไปเฝ้าพระสัพพัญญูทูลถามมุกทผลกปัญหา พระพุทธเจ้าตรัสเทศนายังชฎิลทั้งปวงให้ถึงซึ่งเอหิภิกขุสิ้นพระโมฆราชเถรก็ได้ เอตทัคคยังฝ่ายมีจิวรอันเศร้าหมอง ฯ

ผนังเหนือประตูหน้าต่าง

ผนังด้านทิศตะวันออก

คำบรรยาย

เริ่มเรื่องตั้งแต่เมื่อโฮสเกิดในตระกูลเศรษฐีแห่งมิลานคร เมื่อแรกคลอดออกมาจากครรภ์มารดา พระอินทร์นำแท่งยาแท่งหนึ่งมาวางไว้ในมือ สามารถใช้รักษาโรคได้ทุกชนิด ขณะนั้นเศรษฐีผู้เป็นบิดาเป็นโรคปวดศีรษะ จึงนำมาฝนทาศีรษะ โรคนั้นก็หายขาด ชาวเมืองทราบสรรพคุณยา จึงมาขอให้รักษาโรคที่เห็นก็หายขาดทุกคน บิดาจึงตั้งชื่อว่า มโฮส (ผู้มียานานใหญ่) มโฮสมีปัญหาหลักแหลมกว่าเด็กอื่น ๆ

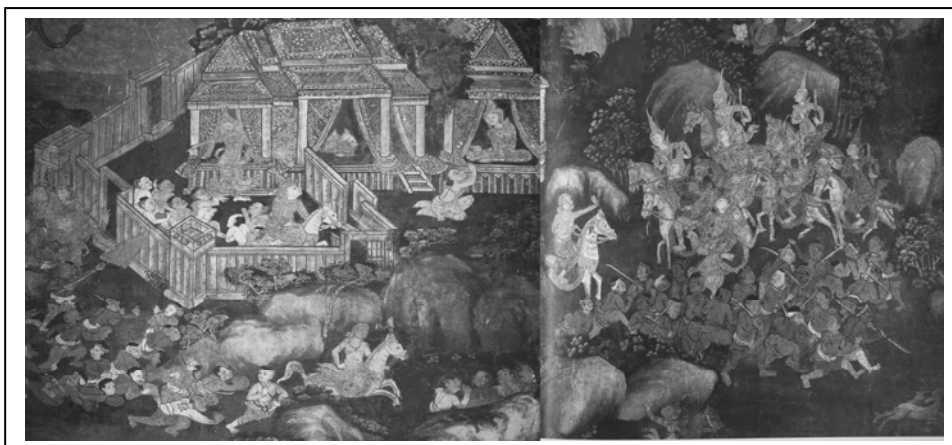
ผนังด้านทิศใต้

คำบรรยาย

กล่าวถึงมโหสถได้เป็นปราชญ์ในวัง เดิมมีปราชญ์อยู่แล้ว ๔ ท่าน ซึ่งคอยขัดขวางมิให้พระเจ้าวิเทโหรานามมโหสถเข้าวัง ด้วยเกรงว่าพวกตนจะต่ำต้อย ภาพด้านบนกล่าวถึงพระเจ้าจูลนิส่งกองทัพนมาโจมตีมิลินทรแต่ไม่สามารถชนะได้

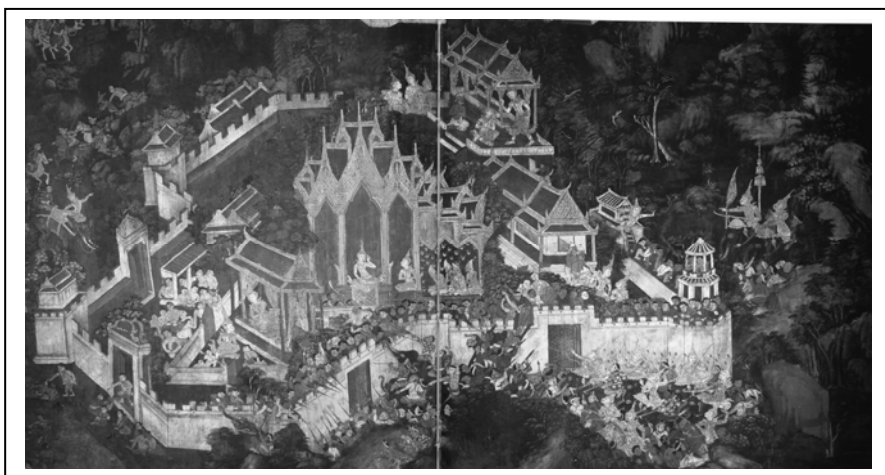
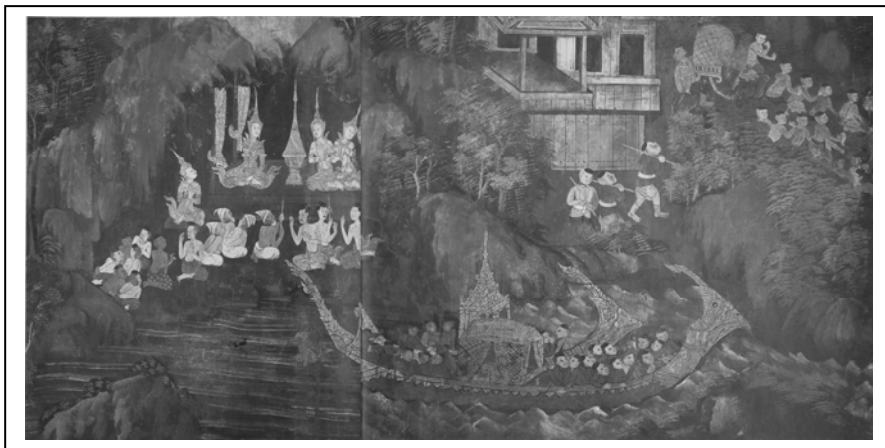
ผนังด้านทิศตะวันตก

คำบรรยาย

เมื่อเอาชนะกองทัพของมโหสถไม่ได้ พระเจ้าจุลนีก็ออกอุบายโดยตั้งกติกากว่า ผู้แพ้ต้องกราบผู้ชนะ มโหสถมีปัญญารู้ทันจึงทำที่จะมอบของขวัญให้แก่วัฏพราหมณ์ ซึ่งเป็นปราชญ์ และตัวแทนของพระเจ้าจุลนี พอออกมาจับของขวัญ มโหสถแกล้งทำหล่น พราหมณ์มีความโลภรีบก้มลงเก็บ มโหสถได้ทีก็ดลศรียะพราหมณ์ไว้พร้อมกับประกาศว่า พราหมณ์แก้วญยอมกราบตนแล้ว ทำให้กองทัพพระเจ้าจุลนีต้องถอยกลับไปด้วยความโกรธแค้นและอับอาย

ผนังด้านทิศเหนือ

คำบรรยาย

ตอนจบเรื่องมโหสถชาดก กล่าวถึงพราหมณ์ทำอุบายยกเจ้าหญิงปัญจาลจันที่พระธิดาของพระเจ้าจุลนี ถวายแด่พระเจ้าวิเทโหราชแห่งมิลินทร เมื่อเสด็จมารับตัวเจ้าหญิงก็จะถูกจับ มโหสถต้องออกอุบายสร้างเมืองไกล้แม่น้ำ พร้อมกับขุดคูเมืองคั่นทะเลไปจนถึงพระราชวังของพระเจ้าจุลนี ภายในถ้ำสร้างประตูเปิดปิดเป็นกลไกแล้วส่งคนไปจับพระมเหสี โอรสและธิดาของพระเจ้าจุลนีเป็นตัวประกัน พระเจ้าจุลนีทรงยอมแพ้ต่อปัญญอันเฉียบแหลมของมโหสถบัณฑิต

ภาคผนวก ข

รายนามและประวัติพระวิทยากรแผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่ วัดพระเชตุพนฯ

ผู้ให้การสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

.....

๑. พระครูอุดมสังวร (อุดม อุตตมวิโร/พุมิเกิดพันธ์) อายุ ๖๕ พรรษา ๔๘
วุฒิการศึกษา	- น.ธ. โท, ป.ธ. ๕, เตรียมอุดมศึกษา
ตำแหน่ง	- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
	- หัวหน้าแผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่วัดพระเชตุพนฯ
๒. พระมหากิตติศักดิ์ โคมสหัส/สียวน อายุ ๕๐ พรรษา ๓๐
วุฒิการศึกษา	น.ธ. เอก, ป.ธ. ๓, ม.๓
ตำแหน่ง	- ผู้ช่วยหัวหน้าแผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่วัดพระเชตุพนฯ
	- วิทยากรบรรยายด้านคุณธรรมจริยธรรมตามสถาบันต่างๆ
	- พระอาจารย์สอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้น ม.๒ โรงเรียนจิตรลดา ในบริเวณพระราชวังสวนจิตรลดา
๓. พระมหาอุดม ปญญาโณ/อรรถศาสตร์ศรี อายุ ๔๕ พรรษา ๒๕
วุฒิการศึกษา	น.ธ.เอก, ป.ธ.๖ พธ.ม. (ปรัชญา)
ตำแหน่ง	- พระวิทยากรแผนกทัศนศึกษา วัดพระเชตุพนฯ
	- หัวหน้าแผนกบรรณารักษ์ โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	- ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดพระเชตุพนฯ

๔. พระมหาพิทักษ์ มหิทธิโก/สีนาลาด

อายุ ๒๘ พรรษา ๘

วุฒิการศึกษา

น.ธ.เอก, ป.ธ.๕, พธ.บ.(ปรัชญา)

- นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำแหน่ง

- เลขานุการแผนกทัศนศึกษา วัดพระเชตุพนฯ
- เลขานุการคณะกรรมการวิชาการ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดพระเชตุพนฯ
- พระอาจารย์สอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้น ม.๕ โรงเรียนจิตรลดา ในบริเวณพระราชวังสวนจิตรลดา

๓. พระมหาสมพงษ์ อนุภุโท/พิมพ์เสน

อายุ ๒๘ พรรษา ๘

วุฒิการศึกษา

น.ธ.เอก, ป.ธ.๕, พธ.บ. (ภาษาไทย)

ตำแหน่ง

- พระวิทยากรแผนกทัศนศึกษา วัดพระเชตุพน
- พระอาจารย์ประจำ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดพระเชตุพนฯ

แบบสัมภาษณ์เลขที่

แบบสัมภาษณ์

พระวิทยากรประจำวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ประกอบการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์

เรื่อง

ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบประเมินผลในบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรม ในส่วนของพระวิทยากรประจำวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ข้อมูลจากคำตอบของท่านจะนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา”

ทั้งนี้ใคร่ขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง หรือความรู้สึกที่แท้จริงของท่านให้ครบทุกข้อ โดยการตอบคำถามตามแต่ละข้อ ตามที่ผู้สัมภาษณ์ได้สัมภาษณ์ท่านโดยเป็นไปตามลำดับ

ขอขอบพระคุณในความร่วมมือ

พระพงศศักดิ์ อภิษฐ์โว

แบบสัมภาษณ์

พระวิทยากรประจำวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ข้อมูลเกี่ยวกับพระวิทยากรที่รับการสัมภาษณ์

ช่วงอายุ

() ๑. ๒๐ - ๓๐

() ๒. ๓๑ - ๔๐

() ๓. ๔๑ - ๕๐

() ๔. ๕๑ ปีขึ้นไป

จำนวนพรรษา

() ๑. ๕ - ๑๐ พรรษา

() ๒. ๑๑ - ๑๕ พรรษา

() ๓. ๑๖ - ๒๐ พรรษา

() ๔. ๒๐ พรรษาขึ้นไป

ประสบการณ์ในการเป็นพระวิทยากร

() ๑. ๑ - ๕ ปี

() ๒. ๖ - ๑๐ ปี

() ๓. ๑๑ - ๑๕ ปี

() ๔. ๑๕ ปีขึ้นไป

วุฒิการศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

() ๑. นักธรรมชั้นตรี

() ๒. นักธรรมชั้นโท

() ๓. นักธรรมชั้นเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

() ๑. ประโยค ๑ - ๒

() ๒. ประโยค ๓

() ๓. ประโยค ๔

() ๔. ประโยค ๕

() ๕. ประโยค ๖

() ๖. ประโยค ๗

() ๗. ประโยค ๘

() ๘. ประโยค ๙

การศึกษาสายสามัญ

() ๑. ประถมศึกษา

() ๒. มัธยมศึกษาตอนต้น

() ๓. มัธยมศึกษาตอนปลาย

() ๔. ปริญญาตรี

() ๕. ปริญญาโท

() ๖. ปริญญาเอก

() ๗. อื่น ๆ (ระบุ).....

หัวข้อสัมมนา

คำถามข้อที่ ๑ ขอทราบความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ พอสังเขป ?

คำตอบ

คำถามข้อที่ ๒ ท่านเคยบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถแล้วกี่ครั้ง และธรรมะที่ท่านหยิบยกมาใช้ในการอธิบายมีอะไรบ้าง ?

คำตอบ

คำถามที่ ๓ ในการบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนัง ท่านทำมานานแค่ไหน ?

[illegible]

คำถามที่ ๔ มีหัวข้อธรรมะเกี่ยวกับอะไรบ้าง ที่ผู้ชมได้ซักถาม ?

[illegible]

คำถามข้อที่ ๕ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ มีหลักธรรมอะไรที่สำคัญอยู่บ้างที่สื่อออกมาให้เห็นได้ชัดเจนในแต่ละภาพ ?

คำตอบ

คำถามที่ ๖ กลุ่มคนที่มาให้ท่านพาชิมภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นกลุ่มใดบ้าง และกลุ่มไหนที่เข้าชมมากที่สุด เพศไหน อายุประมาณเท่าไร?

คำตอบ

คำถามที่ ๑ กลุ่มคนที่ท่านได้พาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น สนใจในภาพจิตรกรรมฝาผนังมากน้อยเพียงใด เช่น การใช้ระยะเวลาในการเข้าชม และมีการซักถามเกี่ยวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ?

[illegible]

คำถามที่ ๘ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของการนำเสนอประวัติเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนาไม่น้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

[illegible]

คำถามที่ ๕ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของอิทธิพลในการชักจูงโน้มน้าวใจให้
เกิดความคิดและการปฏิบัติตามหลักธรรมมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

คำตอบ

คำถามที่ ๑๐ ท่านคิดว่าควรมีการดัดแปลงปรับปรุง การใช้สื่อจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการเผยแพร่ธรรม เพื่อให้เป็นที่สนใจมากขึ้นได้อย่างไร ?

คำตอบ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

คำชี้แจง :

แบบสอบถามนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการรวบรวมความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับ บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ของนักศึกษาที่มาทัศนศึกษาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โปรดได้ตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา แบบสอบถามมีลักษณะเป็นชนิดมาตราส่วนประเมินค่า (rating Scale)

ตอนที่ ๓ คำถามแบบปลายเปิดเพื่อแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง () ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงของท่าน

๑. เพศ

() ชาย

() หญิง

๒. อายุ

() ต่ำกว่า ๒๐ ปี

() ๒๑ – ๒๕ ปี

๓. การศึกษา

() มัธยมศึกษา

() ปริญญาตรี หรือสูงกว่าปริญญาตรี

๔. ท่านคิดว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับใด

() น้อยมาก

() น้อย

() ปานกลาง

() ค่อนข้างมาก

() มาก

๕. ท่านสนใจจิตรกรรมฝาผนังหรือไม่

() ไม่สนใจ () สนใจน้อย

() สนใจปานกลาง () สนใจมาก

๖. ท่านเห็นว่าสื่อจิตรกรรมฝาผนังมีความสำคัญในการเผยแพร่พุทธธรรมมากน้อยเพียงใด

() ไม่สำคัญเลย

() สำคัญน้อย

() สำคัญปานกลาง

() สำคัญมาก

๗. ในรอบ ๑ – ๒ ที่ผ่านมามีท่านเคยเข้าชมจิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณมากน้อยเพียงใด

() ไม่เคยเข้าชม () ๑ ครั้ง

() ๒ ครั้ง () ๓ ครั้งขึ้นไป

๘. การชมภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระเชตุพนฯนี้เป็นครั้งที่เท่าไร ?

() ครั้งแรก () ครั้งที่ ๒

() ครั้งที่ ๓ () ครั้งที่ ๔

๙. ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถแห่งนี้ มีบทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างไร ?

() เป็นสื่อที่บอกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา

() เป็นสื่อที่บอกเรื่องราวทั่วไปเกี่ยวกับศาสนา

() เป็นสื่อแสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

() เป็นสื่อที่โน้มน้าวดึงดูดใจให้เกิดความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักธรรม

() อื่น ๆ ระบุ.....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องหมายเลขที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด ๕ ระดับ ดังต่อไปนี้

๕ หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง หากข้อความดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

๔ หมายถึง เห็นด้วย หากข้อความดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของท่านเป็นส่วนใหญ่

๓ หมายถึง ไม่แน่ใจ หากข้อความดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของท่านบางส่วนและไม่ตรงกับความคิดเห็นของบางส่วน

๒ หมายถึง ไม่เห็นด้วย หากข้อความดังกล่าวไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านเป็นส่วนใหญ่

๑ หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง หากข้อความดังกล่าวไม่ตรงกับความคิดเห็นของท่านเลย

บทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเล่าเรื่อง	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่ เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง
	๕	๔	๓	๒	๑
๑. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงความพยายามในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป					

ความประเดินความคิดเห็นต่อ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง
	๕	๔	๓	๒	๑
๒. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี					
๓. ภาพที่นำเสนอสามารถถ่ายทอดความคิดเชิงหลักธรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม					
๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นการเผยแพร่ที่มีความคงทนทนมากกว่าสื่อ					
๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ชมได้ดี					
๖. ภาพมีความน่าสนใจและทำให้คนเข้าใจเรื่องราวทางศาสนาดีขึ้น					
๗. ภาพทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวที่นำเสนอบนฝาผนังได้ดี					
๘. ภาพทำให้มีความรู้สึกรักศรัทธาในศาสนาดีขึ้น					
๙. ภาพทำให้ผู้ชมมีความเข้าใจหลักธรรมมากกว่าการฟังเทศน์					
๑๐. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูทวดเวท					
๑๑. ภาพบางภาพทำให้ท่านเข้าใจว่า					

ความเพียรพยายามในการทำความคิด และรู้จักพอดีในสิ่งที่มีอยู่ เป็นสิ่งที่ ต้องกระทำ					
๑๒. ภาพลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงของท่าน ได้					
๑๓. ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ควร สนับสนุนให้มีความสำคัญในการเผยแพร่ ธรรมให้มากกว่านี้ยิ่งขึ้น					
๑๔. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ดู เพื่อความสวยงาม					
๑๕. ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพที่ ทำให้หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ในศาสนา					
๑๖. ภาพจิตรกรรมฝาผนังทำให้ผู้ชม นำไปเป็นแบบอย่างในการประพฤติ ปฏิบัติตน					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไป เกี่ยวกับบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

คำถามที่ ๑ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของการนำเสนอประวัติเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

คำตอบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

คำถามที่ ๒ ท่านคิดว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังมีบทบาทในแง่ของอิทธิพลในการชักจูงโน้มน้าวใจให้เกิดความคิดและการปฏิบัติตามหลักธรรมมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด ?

คำตอบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

คำตอบ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อผู้วิจัย** : พระพงศ์ศักดิ์ อภิขุชโว (รุ่งสง)
- เกิด** : วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๓
เป็นบุตรของนายจ้านง รุ่งสง นางวรรณา รุ่งสง
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ที่ ๕ ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ๙๒๑๗๐
- บรรพชา** : ๑๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๖ ณ วัดกะช่องเปี่ยมราษฎร์ ตำบลกะช่อง
อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง
- อุปสมบท** : วันที่ ๑๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ณ พระอุโบสถวัดจอมไตร ตำบลนาโยง
เหนือ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง โดยมีพระสิทธิธรรมคณี เจ้าอาวาสวัดจอมไตร
เป็นพระอุปัชฌาย์
- การศึกษา** : นักธรรมเอก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ สำนักเรียนวัดประสิทธิชัย วัดประสิทธิชัย
ตำบลทับเที่ยง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง จบปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
คณะครุศาสตร์ สาขาการสอนภาษาอังกฤษ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๖ (รุ่นที่ ๔๕) และได้เข้าศึกษาปริญญาโท
สาขารัฐประศาสนศาสตร์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๗
- ปัจจุบัน** : ตั้งกั้วัดใหม่ยายเป็น กุฏิ ๓ วัดใหม่ยายเป็น แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐